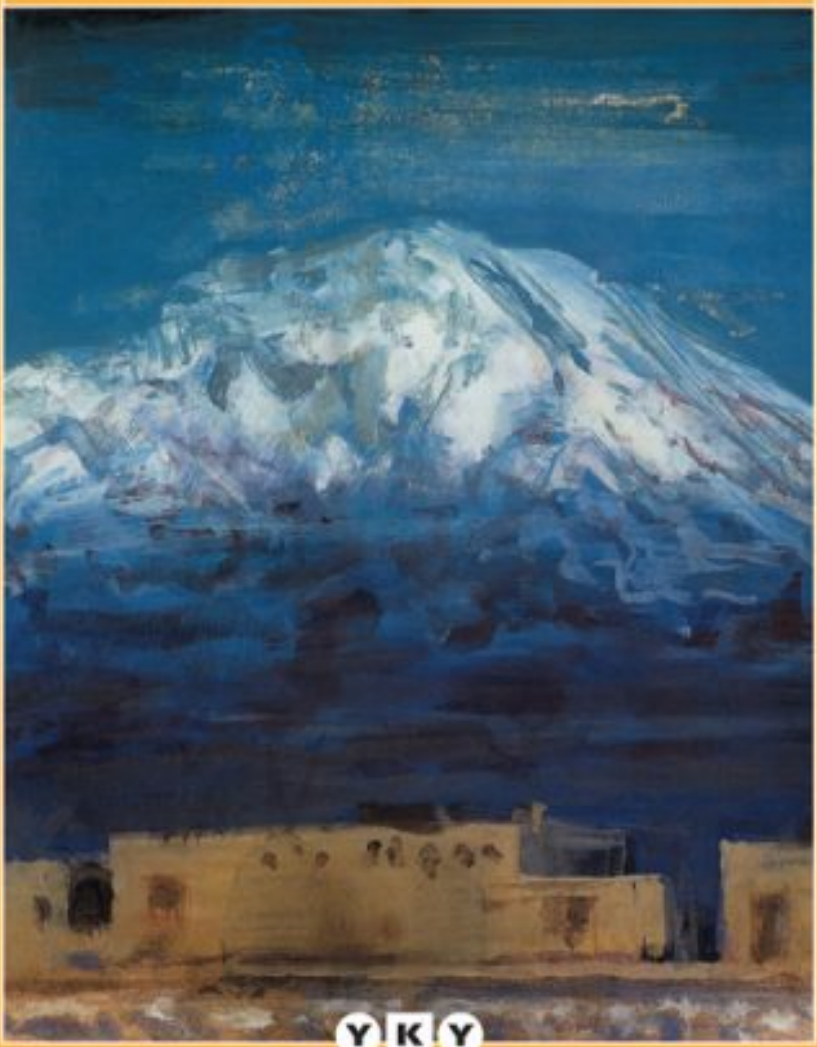
Yaşar Kemal

NUHUN GEMİSİ

Bu Diyar Baştanbaşa 1

YKY
YAPI KREDİ YAYINLARI

NUHUN GEMİSİ

Bu Diyar Baştanbaşa 1

Yaşar Kemal Asıl adı Kemal Sadık Gökçeli. Van Gölü'ne yakın Ernis (bugün Ünseli) köyünden olan ailesinin Birinci Dünya Savaşı'ndaki Rus işgali yüzünden uzun bir göç süreci sonunda yerleştiği Osmaniye'nin Kadirli ilçesine bağlı Hemite köyünde 1926'da doğdu. Doğum yılı bazı biyografilerde 1923 olarak geçer.

Ortaokulu son sınıf öğrencisiyken terk ettikten sonra ırgat kâtipliği, ırgatbaşılık, öğretmen vekilliği, kütüphane memurluğu, traktör sürücülüğü, çeltik tarlalarında kontrolörlük yaptı. 1940'lı yılların başlarında Pertev Naili Boratav, Abidin Dino ve Arif Dino gibi sol eğilimli sanatçı ve yazarlarla ilişki kurdu; 17 yaşındayken siyasi nedenlerle ilk tutukluluk deneyimini yaşadı. 1943'te bir folklor derlemesi olan ilk kitabı *Ağıtlar*'ı yayımladı. Askerliğini yaptıktan sonra 1946'da gittiği İstanbul'da Fransızlara ait Havagazı Şirketi'nde gaz kontrol memuru olarak çalıştı. 1948'de Kadirli'ye döndü, bir süre yine çeltik tarlalarında kontrolörlük, daha sonra arzuhalcilik yaptı. 1950'de Komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla tutuklandı, Kozan cezaevinde yattı. 1951'de salıverildikten sonra İstanbul'a gitti, 1951-63 arasında *Cumhuriyet* gazetesinde Yaşar Kemal imzası ile fıkra ve röportaj yazarı olarak çalıştı. Bu arada 1952'de ilk öykü kitabı *Sarı Sıcak*'ı, 1955'te ise bugüne dek kırktan fazla dile çevrilen romanı *İnce Memed*'i yayımladı. 1962'de girdiği Türkiye İşçi Partisi'nde genel yönetim kurulu üyeliği, merkez yürütme kurulu üyeliği görevlerinde bulundu. Yazıları ve siyasi etkinlikleri dolayısıyla birçok kez kovuşturmaya uğradı. 1967'de haftalık siyasi dergi *Ant*'ın kurucuları arasında yer aldı. 1973'te Türkiye Yazarlar Sendikası'nın kuruluşuna katıldı ve 1974-75 arasında ilk genel başkanlığını üstlendi. 1988'de kurulan PEN Yazarlar Derneği'nin de ilk başkanı oldu. 1995'te *Der Spiegel*'deki bir yazısı nedeniyle İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılandı, aklandı. Aynı yıl bu kez *Index on Censorship*'teki yazısı nedeniyle 1 yıl 8 ay hapis cezasına mahkûm edildiyse de cezası ertelendi.

Şaşırtıcı imgelemi, insan ruhunun derinliklerini kavrayışı, anlatımının şiirselliğiyle yalnızca Türk romanının değil dünya edebiyatının da önde gelen isimlerinden biri olan Yaşar Kemal'in yapıtları kırkı aşkın dile çevrilmiştir. Yaşar Kemal, Türkiye'de aldığı çok sayıda ödülün yanı sıra yurtdışında aralarında Uluslararası Cino del Duca ödülü, Légion d'Honneur nişanı Commandeur payesi, Fransız Kültür Bakanlığı Commandeur des Arts et des Lettres nişanı, Premi Internacional Catalunya, Fransa Cumhuriyeti tarafından Légion d'Honneur Grand Officier rütbesi, Alman Kitapçılar Birliği Frankfurt Kitap Fuarı Barış Ödülü'nün de bulunduğu yirmiyi aşkın ödül, ikisi yurtdışında beşi Türkiye'de olmak üzere, yedi fahri doktorluk payesi aldı. En son, 9 Kasım 2013'te Norveç Edebiyat ve İfade Özgürlüğü Akademisi'nin (Bjørnson Akademi) Norveç'in ünlü milli şairi Bjørnstjerne Bjørnson adına verdiği "Bjørnson Ödülü"nü aldı. 28 Şubat 2015 tarihinde İstanbul'da hayatını kaybetti.

YAŞAR KEMAL

NUHUN GEMİSİ

Bu Diyar Baştanbaşa 1

Röportaj

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 1968
Edebiyat - 549

Nuhun Gemisi - Bu Diyar Baştanbaşa 1/ Yaşar Kemal

Kitap editörleri: Kaan Özkan - Tamer Erdoğan
Düzelti: Eylül Duru

Kapak tasarımı: Yeşim Balaban

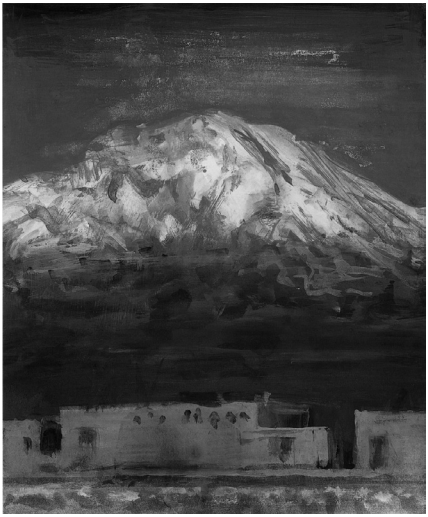
Baskı: Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.
Beysan Sanayi Sitesi, Birlik Caddesi, No: 26, Acar Binası
34524, Haramidere - Beylikdüzü / İstanbul
Telefon: (0 212) 422 18 34 Faks: (0 212) 422 18 04
www.acarbasim.com
Sertifika No: 44977

1. baskı: 1971, Cem Yayınevi (Bu Diyar Baştanbaşa içinde)
1971-2003, Cem Yayınevi, Tekin Yayınevi, Toros Yayınları, Adam Yayınları
YKY'de 1. baskı: İstanbul, Ocak 2004
16. baskı: İstanbul, Eylül 2020
ISBN 978-975-08-0700-6
Takım ISBN 978-975-08-0696-4

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2014
Sertifika No: 44719
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
facebook.com/yapikrediyayinlari
twitter.com/YKYHaber
instagram.com/yapikrediyayinlari

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İÇİNDEKİLER

Diyarbakır • 9
Dünyada Van • 26
Kaçakçılar Arasında 25 Gün • 48
Erzurum Dağları Kar ile Boran • 98
Üçüncü Mevki Yolcuları • 120
Otobüsle Anadolu • 124
Amasya Sular Altında • 149
Görülmemiş Lüfer Akını • 155
Ambar Yolcuları ile Seyahat • 159
Nuhun Gemisi Peşinde • 177
Sait Faikle Görüşme • 203

Diyarbakır

Diyarbakır akrepler şehri, gül şehri, karpuz şehri. Diyarbakır yeni yapılacak otelleri, eşsiz tabiatıyla turist şehri... Diyarbakır tezatlar şehri.

İnsan birden irkiliveriyor. Atom bombası bu şehre düşmüş sanki. Yer yer taş yığınları, harabeler. Diyarbakır pas tutmuş. Diyarbakır, eski, çok eski bir demir kadar paslı. İlk bakışta böyle ya, insan aldanıyor. Sonra yavaş yavaş ayılıp ısınıyor Diyarbakıra, anlıyor ki iş böyle değil.

Bu şehir kılıf içinde. Bu şehir kendisini öylesine gizlemiş ki, tadına varabilmek, onu sevebilmek için emek istiyor, terlemek istiyor. Bu şehri kılıfından soyup mahremiyetine girmeli. Bu iş zor iş ya, değer. Bunu yapabildin mi büyülendin demektir. Diyarbakır seni büyülemiştir, kurtuluş yok.

İki Diyarbakır var: Biri surun içindeki eski, öteki surun dışındaki yeni Diyarbakır.

Eski Diyarbakır, mimarisi, evleri, kahveleri, sokakları, caddeleri, giyinişi, velhasıl her haliyle, surları kadar eski.

Evler... Kara, kirli, yıpranmış bazalttan yapılmış, kemerleri, kafesleri "cağ" denilen demirlerle örülmüş pencereleri, iki kat, toprak damlı evler. Bu evlerin içlerinde çok eskileri, ünlüleri var. Dördüncü Murat Diyarbakıra geldiğinde bu evlerden birinde kalmış. Daha terütaze duruyor dün yapılmış gibi. Sonra Behram Paşanın evi diyorlar, bir ev var, şimdi otel olarak kullanılıyor, hayran olmamak elden gelmiyor. Kemerlerin en güzeli bu evlerde.

Damların üstünü diz boyu ot ve kır çiçekleri bürümüş. Bu sebepten, pek az ağaç olmasına rağmen, bütün şehir tepeden tırnağa yemyeşil.

Dışı bu kadar. Belki de pek bir şey söylemez. En genişi dört adım gelen sokaklardan geçerken efkar basacaktır. Ama durunuz. Bu erken. Korkmadan, önünüze gelen herhangi bir kapıyı çalmalısınız. Kapı hemen açılır. Kapıyı açan, çoğu kara gözlü, esmer bir kadındır. İlkin afallar. Yabancı olduğunuzu anlayınca buyur eder. Diyarbakır artık kılıfından çıkmıştır. Diyarbakır bütün sıcaklığı, samimiyeti, güzelliği ile gözünüzün önündedir.

Evin bir avlusu vardır. Burada "havş" diyorlar. Avlunun ortasında küçücük bir havuz vardır. Havuzun dört yanına, bütün avluya türlü türlü, renk renk güller ekilmiştir, gülden geçilmez. Ev denebilecek evlerin hepsi de aynı minval üzeredir.

Nereye gitsen gül... Her yan gül. Mardinkapıda Millet Parkı var. Parkta gülden başka hemen hiçbir çiçek yok. Göz alabildiğine gül. Bütün şehir gül kokuyor. Satıcılar, başlarında tablaları, bağıra bağıra gül satıyorlar. Bir tanesi, bir köylü, gül sergisi yapmış, bir destesi beş kuruşa... Koca bir top gül beş kuruşa. Sordum. Köyden getirmiş bu gülleri.

Bu akrepler payitahtı, gül şehridir, kahvehaneler şehridir. Her adımda bir kahvehane... Ne kadar da çok! Yalnız bu kahveler başka şehirlerin kahvelerine benzemiyor. Bunlar başka türlü, çok şirin. Her kahvenin bir avlusu var. Çimen ekilmiş, güller donatılmış bir avlu. Avluda, güllerin yanında, havuzun başında dört karış yüksekliğinde masalar. İki karış yüksekliğinde, kürsü denilen, oturakları balıkçı ağı gibi iple örülmüş iskemleler... Karşılıklı oturulup kahve, çay içilir. Bazı kahveler çayı demlikle getiriyor. Bu kadar çok kahve! Kahveler tıklım tıklım dolu. Sebebini sordum, işsizlik, dediler.

Okuyucularım, dostlarım, içinizden birinin yolu Diyarbakıra uğrar da Mardinkapıdaki Salus Parkı kahvesine gitmez, bir yorgunluk kahvesi içmezseniz, vebalim boynunuza olsun. Kahveci sizin yabancı olduğunuzu anlayınca bir top da gül ikram edecektir.

Diyarbakır caddeleri, cadde denilir mi bilmem, bir alem. Şehrin en kalabalık caddesi Gazi Caddesi, günbatıdan gündoğu-

ya uzanıyor. Kaldırımsız, eğri büğrü... Bu cadde ikindiüstleri çok kalabalıklaşıyor. Bütün şehrin halkı buraya yığılmış sanırsın.

Bir köylü kadın gördüm. Bu kalabalık caddenin ortasından, elindeki çoraba gözünü dikmiş, ıssız bir yolda yürürcesine, oralı değil, öre öre gidiyordu.

Burada çok az otomobil var. Şehri faytonlar, develer, katırlar dolduruyor. Bir bakıyorsunuz, canlı bir deve katarı salına salına Gazi Caddesinden, pırıl pırıl bir otomobilin yanından geçip gidiyor.

Şehirde boyuna oraya buraya yüklü, çanlı eşekler, katırlar, beygirler gidip geliyorlar. Çan da ziynetleri. Sordum, meğer bunlar, Dicleden inşaatlara kum taşıyorlarmış. Torbalarla, çuvallarla kum... Garibime gitti.

Diyarbakırda sokakta pek az kadın var. Gördüğüm kadınların da hemen hepsi çarşaflı ve peçeli... Kara çarşaf... Bu da yeni demokrasimizin icaplarından biri olsa gerek. Diyarbakır caddelerinde kadınlarda kara çarşaf ve peçe, erkeklerde şalvar.

Dilenci dolu. Her köşe başında kör, topal, çolak bir dilenci... Kadın, çocuk dilenciler. Dilencinin türlüsü.

Sabahın saat dördünde uyanın, beşinde uyanın, çıkın Diyarbakır sokaklarına, üstleri başları yırtık, sararmış yüzlü, çoğu ihtiyar bir bölük kadın göreceksiniz. Ellerinde süpürgeler, başlarında da bir belediye memuru. Ha bire süpürüyorlar. Ortalık toz duman içinde. Ferman okunmuyor derler ya. İşte böyle. İlk geldiğim gün yağmur yağmıştı. Bu kadınları şehirin sel sularını süpürürken görmüş, şaşırmıştım. Sonra iş anlaşıldı: Bunlar belediye tanzifat ameleleri imişler.

Her yerde olduğu gibi, evet her yerde biraz böyledir ama, burada bambaşka: Kenar mahallelerden söz açmak istiyorum. Surun etrafını baştan sona dolaşınca, Diyarbakırda mahalle değil, bütün vasıflarıyla çok geri bir doğu köyünün karşısında bulunduğunuzu görürsünüz. Surun bitişiğindeki çeşmelerde çamaşır yıkayan kadınları, çırılçıplak olmuş çocukları, otlayan koyun, inek, eşek, beygiriyle, yıkılmış, toprağa gömülü penceresiz evleri, evlerin önlerine, surların diplerine dökülmüş gübreleriyle, solgun, kirli, yırtık esvaplı insanlarıyla geri, çok geri bir doğu köyünde olduğunuzu görürsünüz.

Yeni şehre gelince, günbatıda, surların dışında, istasyona doğru inşa edilmiş ve ediliyor. Yeni şehirde tam manasıyla modern bir şehir karşınızdadır.

Burası gittikçe genişliyor. Eski şehrin aksine, burada boyuna yeni inşaat var. Birkaç yıl sonra sur içi şehir, burasının bir mahallesi gibi kalacak. Öyle geniş tutulmuş.

Diyarbakır bu sebepten bütün özellikleriyle doğu şehri, bütün özellikleriyle modern şehirdir.

Diyarbakır akrepler şehri, gül şehri, pis pis kokan hanlar şehri, karpuz şehri. Diyarbakır, surları, mimarisi, camileri, sanat abideleri, yeni yapılacak otelleri, eşsiz tabiatıyla turist şehri... Diyarbakır tezatlar şehri.

Dicle Kıyıları

Tamam "40 günü say" karpuz olmuştur. Dağ gibi, senin kadar olmuştur.

Dicle kıyıları Diyarbakır şehrinin geçim kaynaklarından biridir. Belki de başta gelenidir.

Kıyıların toprağı, ovaya bakarak daha verimlidir. Ovada verim bire yediyi, sekizi geçmezken, burada onu, on beşi bulur. Köyler de ovaya göre Dicle vadisinde daha çoktur.

Şehrin bahçelerinin hemen hepsi Dicle kıyılarına düşer. Bol miktarda da sebze ekilir. Diyarbakırın ipeğini besleyen dutların hemen hepsi de bu kıyılardadır.

Dicle, Diyarbakırda bölük bölük olmuştur. Beş koldan, altı koldan yürüyor. Suyun Diyarbakırda yayılması çok işe yarıyor. Yazın sular çekilince, işte o bildiğimiz Diyarbakır karpuzları, bu çekilen suyun yerine, kumluklarına ekiliyor.

Dünyanın hiçbir yerinde Diyarbakır karpuzu büyüklüğünde karpuz elde edilemiyor. Niçin Diyarbakırda da başka yerde değil? Bu bir sır mı? Yok böyle bir şey. Burada kime sorarsan sor, karpuzcu olsun olmasın, bu karpuzların nasıl ekildiğini size söyleyiveriyor.

Biri şöyle anlattı, ama bu bir karpuzcu. İnce kuru yüzlü, yanağında şark çıbanı izi olan bir adam.

"Gardaş," dedi, "karpuz ekilecek kumluk iki türlüdür. Birisi suyun işgal edip de, yazın çekildiği yer. Buna Kılıç derler. Öteki de asıl Dicle kenarları. Karpuz Kılıç denilen yerde daha iyi olur. Karpuz ekilecek yer dümdüz ve çakıllı olmalıdır. Ama ufak çakıllı. Burası iki kürek boyu uzunluğunda, yani bir buçuk metre, iki kürek ağzı genişliğinde, yani yarım metre su çıkıncaya kadar kazılır. Kazılan yere kuyu derler. Kuyunun, biri başucunda, biri de ayakucunda iki yastık bırakılır. Yani bu yastıklar su çıkmamış topraktır. Yastıklara üçer tane fide dikilir. Ekildiğinin ikinci gününde yanmış, yani eski hayvan gübresiyle gübrelenir. Bir hafta sonra da hayvan ve güvercin gübresi kumlu mille karıştırılarak verilir. Bu zaman içinde kuyunun içindeki su kurumuştur. Birkaç sefer daha gübre verilir. Tamam. Kırk günü say. Karpuz olmuştur. Dağ gibi. İnan beğim senin kadar olmuştur. Aha böyle böyle."

Sonra Amerikalıların Diyarbakır karpuzu gibi karpuz yetiştirmeye çalıştıklarını, fakat başaramadıklarını söyledi.

"Kimse yapamaz," dedi.

Gözlerine baktım:

"Niçin? Bu bir sır mı?"

"Gardaşım," dedi, "senin neyine gerek. Karpuz mu ekeceksin?"

Sır Diclenin mi?

Dicle kıyılarına "hülle" denilen, kamıştan kulübeler yaparak, yazlığa, karpuza çıkıyorlarmış.

"Hülle, dedin, tüm kamıştan mı? Yağmur yağınca haliniz nice olur?"

"Diyarbakıra yazın yağmur yağmaz," dediler.

"Hiç mi?"

"Hiç!"

Diclede kelekler var. Egilden Diyarbakıra odun taşıyor bu kelekler. Yapılışları çok ilginç: Bir kelek, birçok koyun derisinin şişirilerek bir araya getirilmesinden meydana geliyor. Sonra iki kürek takılıp bırakılıyor suyun akıntısına.

Bir kelekte 64-72-80-77 tuluk var. Her kelek üç, dört ton odun taşıyor.

Dicle, yatağını en derin oymuş sulardan biridir. Çok derinlerden akıyor.

Diyarbakırın Taşı Toprağı

Sabahın çok erken saatı... Sokaklarda kimsecikler yok... Yalnız kum taşıyan katırların çanlarının sesi ortalığı dolduruyor.

Yazlık kahvelerden birine giriyorum. Günün ucu surların üstünden görünüyor. Yanımdaki gül ağacının tepesine gün vurdu. Yaşlı bir zatla merhabalaşıyoruz. Bir emekli imiş, konuşuyoruz.

Bir aralık, bir "dert" sözü çıktı ağzımdan.

Sözüm ağzımda kaldı.

"Oğul oğul," diyor, "dert mi ararsın Diyarbakırda, Diyarbakırın taşı toprağı ahü vahtır."

Sonra açıyor ağzını, yumuyor gözünü. Dert söyletir.

İşsizlik diyor. Yokluk diyor. Bu şehrin yüzde yetmişi işsiz, perişan diyor. Bak, diyor, kahvelere bak. Tıklım tıklım dolu. Dünyanın hangi şehrinde bu kadar kahve var? Eskiden zaten perişandı köylü. Açtı. Şimdi motor çıktı. Ağalar topraktan attı köylüyü, diyor. Bir ağa elinde beş köy var, on köy var... Fabrika gerek. Bu memlekette fabrika olmazsa olmaz. Bütün şark yollara dökülmüş. Diyarbakıra akıyor. Diyarbakır işsizlikten kırılıyor. Fabrika oğul, sanayi gerek oğul, diyor. Bak şu şehrin pisliğine, tozdan göz gözü görmüyor, diyor. Bakıyorum, yerden göğe kadar hakkı var.

Emekli beyin püskül püskül, gür kaşları var. Kaşlarının altından ateş gibi bakıyor, daha çok şeyler anlatıyor. Söyledikleri dile gelmez.

Ayrılırken:

"Yaz," diyor, "oğul yaz, kim dinler, kim anlar."

Burası Diyarbakırın Mardin kapısıdır. Aşağıda bahçeler. Aşağı iniyorum. Bir bahçenin içinde, sırtında dut dalları kan tere batmış bir adam. Bir aralık sırtındakini indirip oturuyor.

"Senin ipekböceğin var mı?" diyorum.
"Yoktur."
"Kaça," diyorum, "gündelik?"
"Yüz elli kuruş."
"Kaç gün sürer bu iş?"
"On gün kadar."
"Sonra ne iş yaparsın?"
"İş yoktur."
"Peki ne yersin o zaman?"
"Ne yapayım? İş yoktur."
"Peki kardeşim, iş olmayınca para, para olmayınca ekmek olmaz...
"İş yoktur."
"Kaç çocuğun var?"
"Beş tane kölen var."
"Bunlar ne yer?"
"İş yoktur."
"Peki canım. Bunlar acından ölmez ya, elbet bir iş..."
"Ne yapayım ağam, iş yoktur."
"Nerede otursun?"
"Alipaşa Mahallesinde oturmişem."
"Adın ne?"
"Hasan."
"Yerli misin?"
"Köyden, Dicle köyünden."
"Niçin geldin?"
"İş yoktur."
"Burada var mı?"
"Ne yapam?"
"Köyde tarlan yok mu?"
"Evvel vardı. Şimdi yoktur."
"Ne oldu?"
"Muhtar aldı, ağa aldı."
"Niye aldı?"
"Zorilen."
"Sizin köyde çok topraksız var mı?"
"Çok."

"Ne yapıyorlar?"

"Hiç. Boşu boşuna gezerler. Ekmek de yoktur."

"İçime dert oldu," diyorum. "On gün sonra çocuklar ne yer?"

"Ne yapam ağam, iş yoktur."

Dallarını yükleniyor, yükün altında iki büklüm.

"Peki," diyorum, "Hasan..."

"Beğ," diyor, "senin işin var mı?"

"Var."

Arkasını dönüp yürüyor. Bakakalıyorum.

Ötemde bir marul tarlası var, göz kararlaması iki buçuk dönüm gelir. Beş altı işçi marul topluyor. Birisi de satıyor.

"Kaça satıyorsun?" diye soruyorum.

"Yüz tanesi üç lira. İş yok," diyor, "yılda bin lira icar veriyorum ağaya bu toprak için."

"Hep bu işi mi gördün şimdiye dek?"

"Üç yıldır. Ondan önce Muharremzadeler var, on yedi yıl kapılarında çalıştım. Yarıcılık ettim on yedi yıl. Elimden aldı, başkasına verdi toprağı. On yedi yıl çalışıp çalışıp, evlat ettiğim toprağı... Kime gideyim? Ne yapayım? Halim kötü. Sebzecilikte iş yok. Sebze beş kuruşa düşe ki burada erişe. Geçen yıl şehre bir yük kabak götürdüm. Seksen kuruş tuttu. Altmış kuruş katır kirası verdim. Sekiz kuruş da pul parası... Kaldı bana, bir yük kabaktan on iki kuruş... Eve geldim, toplamayın dedim. Kabak tarlada çürüdü. Daha iyi."

Saçı başı apak, yaşı altmış, adı da Zeki. Sonra oradaki ameleler söze karıştı. Ta Bingölden gelmişler.

"Kırk beş gündür buraya gelmişek, ancak karnımızı çıkarıyoruz. Evden de para bekliyorlar. Biz gene iş bulduk. İş yok. Hep sürünüyorlar öteki hemşeriler."

Diyarbakırda köylü kılıklı kimi gördümse, kiminle konuştumsa işi yok, iş arıyor. Elazığdan gelmişler. Bitlisten, Bingölden, köylerden gelmişler.

Diyarbakırda öbek öbek yalınayak, başıkabak, yırtık esvaplı insanlar...

Diyarbakır Tozduman

Ne yapalım? Bu yazıya bundan uygun başlık bulamadım. Gerçekten toz toprak içinde Diyarbakır. Caddelerden, sokaklardan, evlerden toz fışkırıyor.

Bu, neden? Eskiliğinden mi? Belki bunun da rolü var. Düşünüyorum. Bu şehirde belediye denilen şey, hiç mevcut olmuş mudur? Mevcut olmuşsa ne yapmış, Belediye bu şehre ne yapmış? İşte bu işe akıl erdiremedim gitti. Şimdi de, bir belediye yoktur dersem, işi pek büyütmüş olmam sanıyorum. Bakın gördüklerimi sırasıyla yazayım. O zaman göreceksiniz ki, burada Belediye, belediyecilik bakımından kendini pek öyle hissettirmiyor.

Sokaklar, caddeler, şehrin kenarları daha önce de dokunduğum gibi, pislik ve gübre içinde. Belki temizlik yağmurdan yağmuradır. – Tanzifat işçileri olan kadınlar kusuruma kalmasınlar. Onları anam kadar sevebilirim. – Şu günlerde ah! Bir yağmur yağsa... Tozdan boğuluyor adam...

Sebze hali. Allahlık. Yere, öbek öbek soğan, marul, türlü türlü sebzeler sermişler. Alışveriş... Bu hale kimsenin de aldırdığı yok.

Sonra sokaklarda sebze sergileri. Tam kaldırımın üstüne. Kaldırım olduğuna bin şahit ister ya, neyse, döşemişler. Her sergiyi kirli, gözleri trahomlu, bir kadın, bir çocuk, bir ihtiyar bekliyor. Rızk kapısı.

Böyle marul satan bir kadınla konuştum. İki çocuğu, bir de ihtiyar kocası varmış. Günde bir lira kazanıyor.

Her sözün başında:

"Ah," diyor, "Belediye bana bir hademelik verse."

Hanlar var, yıkılmış, on metreden adamın burnunun direğini sızlatacak derecede pis bir koku salan, içine balık istifi gibi eşek, katır, deve, beygir, koyun doldurulmuş hanlar.

Bir bataklık ne kadar pis, ne kadar cıvıksa, işte bu hanların içi de öyle. Burada konaklayan hayvanlara yazık. Bu hanlarda hayvanlarıyla birlikte insanlar da yatıyormuş.

"Yatak," dedim, "yatak."

"Yatak nereye serilir," dedi hancı.

Doğru söze ne denir.

İnsan bu hayvanlara bakıyor da, Diyarbakırda karasineğin bu kadar bol olmasının hikmetini anlıyor. Yetiş, diyor içinden, elinden bir şey gelirse, yetiş D.D.T.!

Bir köşe başında kirli bir bezin üstüne topak topak peynir koymuş bir adam, elini salladı da, peynirlerden bir karasinek bulutunun kalktığını gördüm.

Yoğurt pazarı diyorlar. Üstü yırtık, yalınayak, kirli köylü kadınlar yoğurtların başını bekliyorlar. Her yoğurt bakracının üstünü kapkara bir toz örtmüş.

Şu satırları yazmaya elim varmıyor ya, ne edeyim?

Ya Belediye bu yoğurtçu kadınların başına musallat olursa? Veballeri benim boynuma olacak.

Bilmez değilim, kalkınma toptan kalkınmadır. Bu yoğurt bakraçlarının üstüne ak bir bez örtmekle, bu yoğurtlar temiz olmaz. Biliyorum, biliyorum ama çare ne?

Bir yoğurtçu kadına:

"Günde kaç kuruş alıyorsun?" dedim.

"Bir lira," dedi.

"Çoluğuna çocuğuna yetiyor mu bu para?" dedim.

"Çok bile," dedi. "Artırıyorum bile," dedi.

Her yıl üç ay yoğurt satıyormuş. Birer liradan doksan lira. Doksan lira yetiyormuş da artıyormuş bile. Kadının benimle alay etmediğine eminim.

Yoğurdun kilosu 20 kuruş.

Bir zamanlar, ipekçilikte ünü vardı Diyarbakırın. Şimdi bu iş sonuna gelmiş bulunuyor. Diyarbakırda artık bir ipekçilik mevcut değil dersem inanın. Kırk yıldır ipekçilik yapan biriyle konuştum. En çok suni ipek rekabeti öldürmüş işlerini. Bir de Suriyeden gelen kaçak ipek eşya.

Burada tohum çıkarılmadığı gibi, Bursadan gelen tohumlar da iyi çıkmıyormuş. Gerileme sebebinin biri de bu.

Dericilik öyle, testicilik öyle. Her işte eskiye nazaran bir gerileme var.

Diyarbakır Kalkınıyor

Diyarbakır ovası geniş ve dümdüz. Günbatısına bir yumurta koy, gündoğusundan gör derler ya, işte öyle dümdüz. Ova, yemyeşil, göz alabildiğine uzanıyor. Çölde vaha misali. Bu yeşil, sarı çiçekli ovanın bazı yerlerinde yer yer, bazı koyu yeşiller görüyorsunuz. İşte bunlar ekin. Diyarbakır ovası işte bu kadar az ekiliyor. Böyle mi olmalı? Ben Çukurovayı iyi bilirim, orada ekilmemiş bir karış toprak yoktur da, burasını böyle görünce şaşırdım.

Diyarbakır ovası su istiyor, emek istiyor. Diyarbakır ovası eğer sulanabilse, buradan çok mahsul elde edilebilir. Pamuğundan tut buğdayına kadar... Ve memleket ekonomisinde de azımsanmayacak yeri olur. Yeni bir Çukurova kazanırız. Kötü mü?

Dicle ve diğer küçük sular boşuna akıp gidiyor. Bundan önce Dicleden faydalanabilmek çareleri düşünülmüş, bir baraj inşası için etütler yapılmış, bu işe otuz milyon lira gideceği anlaşılmış. Yüz milyon gitsin, iki yüz milyon gitsin. Bu ova emek yemez. Ova sulanabilse koca bir diyar sefaletten, gerilikten kurtulacaktır. İşsizlikten kurtulacaktır.

İçinde bulunduğumuz yıllarda baraj inşa edilmezse, öteki küçük sulardan faydalanmaya bakılmalı. Yeni hükümetimizin böyle temel davaları ihmal etmeyeceğini umuyoruz.

Diyarbakırda yol yok. Köylerden geçtik, Diyarbakırla ilçeler arasında bile yol yok. Kışın sekiz ilçeden ancak üçüne işlenebiliyor. İllerle ilçeler arasında yollar artık mesele olmaktan çıkmalı. Vakit çok geç. Köy yollarına çoktan başlanmalıydı.

Diyarbakırda okul, bu başlı başına bir dert. Okuryazar nispeti şehrin içinde bile yüzde yetmişi bulmuyor. Köylerdeki durumu varın siz hesap edin.

Diyarbakır aydınları, eğer doğuya bir üniversite açılacaksa, bunun Diyarbakırda olmasını daha uygun buluyorlar. Gösterdikleri sebepler de akla yakın. Bence şehirlisinin yüzde yetmişi okuryazar olmayan bir diyarda üniversiteden söz açmak, çalıyı tepesinden sürümek demek olur. Doğu üniversitesi değil, doğuda ilkokul seferberliği...

Bütün bunlarla beraber, Diyarbakır kalkınma yolundadır.

Sümerbank buraya yeni bir yünlü fabrikası yaptırıyor. Yakında işletmeye açılacak olan bu fabrika, bin kadar işçiyi çalıştıracaktır. Böyle birkaç fabrika daha yapılsa bile Diyarbakırdaki işsizliğin önüne geçilemez.

Bu yıl hükümetin yardımıyla şehrin içine bir, köylere kırk tane ilkokul yaptırılıyor. Gördün mü işi? İş diye buna derler. Üniversite hayali ile uğraşacağımıza...

Şehrin içinde de geniş hamle var. Yeni yeni caddeler açılıyor. 1953 yılı sonuna kadar, şehrin içindeki dört cadde genişletilmiş ve asfaltlanmış bulunacak.

Belediye iki milyon lira sarf ederek modern tesisatlarla şehre içme suyu getiriyor. Şehir, üç ay sonra bu suya kavuşmuş bulunacak.

Diyarbakırdaki ev buhranının önüne geçmek için de, bir yeni evler kooperatifi kurulmuştur.

Uzun sözün kısası Diyarbakır gerçekten kalkınma yolundadır. Eğer hükümetimiz gereken ilgiyi gösterirse bu ilimiz pek çabuk kalkınacak, bugünkü kötü durumdan kurtulacaktır.

Diyarbakır Göçmen Köylerinden Biri

1939 yılında Bulgaristandan gelen göçmenlerin bir kısmı da Diyarbakır ovasına yerleştirilmiştir. Ben, Diyarbakır köylüklerini gezerken, en çok bu göçmen köyleri üzerinde durdum. İşte bu yazım, onların hazin maceralarını anlatır.

Hikaye:

Yer Diyarbakırın 21 kilometre doğusunda Ambar Çayının kenarındaki köprübaşıdır. Buraya üzeri kiremitli, iki göz, bir de ahırıyla 94 ev yapılıyor. Kuruluş plan üzerine ve gayet güzel. Bir tepenin yamacı... Bu 94 eve 500den fazla göçmen koyuyorlar. Köyün adı da Köprübaşı oluyor.

Hükümet göçmenlere, birer çift öküz, birer pulluk, tohumluk – tohumluğu beş yıl üst üste veriyor –, bir yıl süresince de büyüklere 10 kilo olmak üzere buğday veriyor. Bir defaya mahsus da birer kilo zeytin dağıtıyor. Otuzar dönüm de toprak tev-

zi ediyor. Buraya kadar olanına güzel diyelim. Kör topal idare edilir diyelim. Ya sonrası? İşte orası kötü. Orası yürekler acısı.

Yaz ayları... Diyarbakır ovasının o insanı yakıp kavuran sarı sıcağı... Kuşlar bile dökülüp kalıyorlar sıcaktan. Sivrisinek bulut misali... Su yok. Ambar çayının üstüne çeltik ekmişler. Çeltiğin ayakları çaya dökülüyor. Su, bu sebepten sarı, zehir gibi akıyor. İçen bir daha doğrulamıyor. Gitti gider! Başka da su yok. Kuyuların suyu var ya, o daha kötü. Hem de kuruyor. Hastalanmadık kimse kalmıyor göçmenlerden. Geldiklerinin birinci ayında 120 can veriyorlar kara toprağa. Herkes hasta, köy ıpıssız. Ölüleri bile kaldıran yok. Evlerde kokup kalıyorlar. Birinde iki gündür gömülmeyen bir ölüyü, köye yolları düşen ilkokul müfettişleri defnediyor.

Şumnunun, Deliormanın havası, sonra da Diyarbakırın çölü... Dayanılır mı? Bütün hata burada işte. Çevreye uyma meselesi. Etütsüz, plansız bir yerleşme...

Ölenler ölüyor, kalan sağlar da Köprübaşını bırakıp başka yerlere göçüyorlar. İkinci bir göçmenlik... 94 evden ancak 8 ev kalıyor köyde.

Gidenlerin bir kısmı, iki üç yıl sonra, gittikleri yerlerde de barınamayıp geri dönüyorlar köylerine. Geri dönüyorlar ama, ne üstte üst, ne başta baş, ne öküz kalmış, ne pulluk... Hükümet bunlara ikinci defa olarak öküz, pulluk ve tohumluk veriyor. Bu da üçüncü göçmenlik...

Geliyorlar, yerleşiyorlar ama, beş yıl zürriyet türemiyor bunlardan. Beş yıl sonra yavaş yavaş doğum başlıyor.

Diyarbakır ovasına yerleştirilmiş bulunan göçmenlerin hepsinin başına gelenler, tıpı tıpına yukarıda anlatılanların aynıdır.

Bu göçmen köylerinden bir Şemami köyü var. Onun macerası ayrı. Bu köye gelen göçmenler burada bir ay, iki ay, bir yıl, iki yıl kalmışlar, sonra köyü terk etmişler, bir daha da dönmemişlerdir. Şimdi köy bomboş. Bir bekçisi var.

Bismile bağlı Molla Feyad köyü de buna benzer. Yalnız, ona, hiç gelip oturmamışlar. On iki yıldır, hiç kimse oturmadan, evler bomboş öylece duruyor. Tabii her biri birer harabe...

Şimdiki durum:

Şimdi Köprübaşı köyünde 60 hane var. 34 ev bomboş duruyor, çoğu da yıkılmış. Bu 60 hanede 205 nüfus yaşıyor.

Her göçmen evinin elinde 9 dönümle 35 dönüm arası tarla var. 35 dekar! Bu 35 dekarın yarısı nadasa kalıyor. Tarla nadasa kalmazsa hemen hiç mahsul alınmaz. Demek oluyor ki, her göçmenin elinde her yıl ekebileceği 17,5 dönüm tarla vardır. Toprak burada bire beşten, altıdan fazla vermediğine göre de 17,5 dönümü ek biç de ev geçindir. Ya bunlar ne yapıyorlar? Civar beylerden sekizde bire, altıda bire toprak kiralıyorlar. Ne yapsınlar! Bu toprakların ancak 200 dönümü bir aileyi geçindirir. Tabii göçmenler 200 dönüm kiralayamazlar ya, topu topu 50 dönüm...

Bu yıllarda iş daha da kötüleşmiş durumda. Beyler artık makina aldıkları için, kiraya toprak vermiyorlar. Daha kötüsü var: Bazı beyler, göçmenlere kirayla toprak verilmemesi için nüfuzlarını kullanıyorlar. Maksatları da şu: Göçmenler tabii otuzar dönüm toprakla geçinemezler, kiraya da toprak bulamayınca ne yapsınlar? Yeniden göçmekten başka çare kalmayacak. Göçmenler için istimlak edilen topraklar zaten beylerindir. Toprak kendilerine kalacak.

Tavuklu köyünden yaşlı bir göçmenle yol arkadaşlığı yaptık. Adam, köyüne üç saat ötedeki, kirayla aldıkları tarlada çift süren oğluna azık götürmekten geliyormuş.

"Abe iki gözceyizim," diyor, "üç değil, dört saat uzaklıkta bulsak tarla, gideriz gene... Geçmeyecek elimize bundan sonrama bu da! Dimiş biyler, virilmesin macirlere toprak..."

Bu yıl bir, gelecek yıl iki, böyle giderse dikiş tutturamayacaklar buradaki göçmenler. Kaçacaklar...

Köydeki geçim seviyesi sıfırdan da aşağı... Ben, bunu rakamlarla tespit ettim. Yerim dar olmasaydı teker teker sürerdim gözünüzün önüne. Görüp şaşardınız, insanoğlu ne kadar ağır şartlar altında yaşayabiliyormuş. Gene köyün geçim durumunu, kaba tarafından gösterivereyim.

Köye hiç et girmiyor. Eti ancak hayvan ölümünden ölümüne yiyorlar.

Ekmekleri mısır darısı, arpa, buğday, akdarı, nohut karıştırılarak yapılıyor.

Köyde 20 tane inek var. Koyun, keçi hiç yok. Yağ yiyen de pek az. Kazları besleyip yağlandırıyorlar, ondan çıkan yağı yiyorlar.

Tavuklu köyü ile Karabaş köylüleri bundan sonra hayvan da besleyemeyecekler. Çünkü, bey, benimdir diyerek, bu köylülerin meralarını zapt etmiş ve sürmüştür. Gözlerimle gördüm, köyün dibinde, sürülmüş ışıl ışıl bir toprak uzanıyordu. Göçmen hayvanlarının ölümü!..

Akşamları yemek pişirmek adetini çoktandır unutmuşlar. Sebze yüzü gördükleri yokmuş... Sebzeleri yabanotları imiş.

Köyün su kuyusunu gördüm. Kadınlar yığılmışlar kuyunun başına, sırasıyla su çekiyorlar. Su da, mübarek azalmasın mı arada? Bekle anam bekle! Yazın, zaten bu kuyu kuruyormuş. Allah yardımcıları olsun.

Hükümetin verdiği pulluklar var ya, onları çalıştırmıyorlar. Karasaban edinmişler. Harmanı da öküz ayaklarıyla sürüyorlarmış.

Tavuklu köyü mezarlığında on beş kadar yepyeni mezar saydım. Köprübaşında da o kadar var. Dediklerine bakılırsa hepsi veremden gitmiş.

Bu göçmen köylerinde yeni dikilmiş, göz için arasan, ağaç yok. Köyler çırılçıplak.

"Yahu," dedim, "şu köylere ağaç dikseydiniz elinizde mi kalırdı? Şimdiye kadar kocaman olurlardı."

Bir yaşlı:

"Abe görürsün halimizi," dedi, "dururuz iğne üstünde. Sülersiniz hep büle... Etmişsiniz adet."

İğne üstünde duruyorlar, doğru. Ama dikseler iyi ederlerdi. Herhalde hükümet bunların dertlerine bir derman bulmalı.

Diyarbakır Ovasında Göç Var

Günlerdir Diyarbakır köylüklerini geziyorum.

Yollarda insanlar gördüm, ne üstte üst, ne başta baş, ayaklar yalın, kir pas içinde. Dökülmüşler Diyarbakır ovasına.

Köyler gördüm, penceresiz, kuyu gibi, zindan gibi karanlık evleri. Bu evlerde insanlar hayvanları ile birlikte yatıyorlar. Ge-

risini demeye hacet yok. İş anlaşılıyor. Hayvanlarıyla birlikte yatıyorlar.

Kadınlar gördüm, zayıf, sararmış, ince yüzlü, kuruyup, bir deri bir kemik kalmış kadınlar.

Koskocaman Diyarbakır ovasını gördüm. Diyarbakır ovası çalkanıyor. Diyarbakır ovasında göç var! Belki şaşırdınız. Durun anlatayım. Diyarbakır ovasında gerçekten göç var.

Göçün sebebi?

Burada beyler var. Toprak beyleri. Her beyin elinde üç köy var, dört köy, beş köy, on köy var. Bir ailenin de elinde otuz köy var. Eskiden köylerinin sayısı yetmiş ikiymiş, gerisi ellerinden çıkmış. Bu köylerde oturup da toprağı işleyen köylüler, bu beylerin yarıcılarıdır. Adam eker, biçer, çıkarır; yarısı beyin... Adama, bey öküz ve tohum verirse üçte ikisi beyin. Bey, icara verir tarlasını, sekizde birini alır mahsulün. Son zamanlarda icar altıda bire çıkmış. Beyler Diyarbakırda otururlar.

Bu yıllarda beyler Marshall yardımından traktör alıyorlar. Toprak makinalaşmaya doğru gidiyor. Yarıcının yerini makina alıyor. Ve topraktan atılıyor köylü. Bey köylerinden ağa köylerine, şehre göç başlıyor. Diyarbakır ovasında bu beylerden başka, büyük toprak sahibi olan, bir de ağalar var. Oturdukları köyün toprağının tümü onların değildir. Fakat çoğu onlarındır. Tabii bunlar, beyler gibi ilk ağızda makina alamıyorlar. İşte bu sebepten, bey köylüklerinden atılan köylüler, ağa köylüklerine gidiyorlar. Ağalar da makina alırsa... İşte o zaman ayıkla pirincin taşını.

Ben, halkının yarısı göçmüş, on beş kadar bey köyü tespit ettim. Bir tane de tamamen boşalmış köy.

Bu göçü meydana getiren kaç motordur biliyor musunuz? Yüz yetmiş, bilemedin iki yüz.

Diyarbakır ovasında huzursuzluk var. Adamlar şaşırıp kalmışlar. Hiçbir zaman, bir olay karşısında, bu kadar şaşırmış insanlar görmedim. Olamaz da. Traktör dedin mi kocaman adam küçülüveriyor, beli bükülüyor. Bir başkalaşıyor. Nedir bu başıma gelenler der gibi, gözleri kocaman kocaman açılıyor.

Derelerden tepelerden aşarak, yol denecek yol yok da ondan, Büyük Zoğzunç derler bir bey köyüne vardım. Diyarbakı-

rın 25 kilometre doğusuna düşüyor. Toprağın tümü de iki beye ait. Bundan önce köyde 30 ev oturuyormuş, şimdi 18 ev var. Beyin birisinin üç yıldır üç traktörü var, var da o sebepten 12 aileyi toprağından çıkarmış. Öteki bey de traktör almak üzereymiş. Geriye kalan 18 ev günlerini bekliyorlar. Traktör ha geldi, ha gelecek.

Giden on iki ailenin evleri yıkılmış. Toprak duvarlar öylecene duruyor.

Köydeki evlerin cümlesi topraktan inşa edilmiş. Üstü toprak, yanı toprak.

Köyde 120 nüfus var. Tabii okul yok. 120 insandan bir teki okuryazar. O da askerlikte öğrenmiş.

Hayvan yetiştirmiyorlar.

Üç yıldır banka borcunu da veremiyorlar.

Yedikleri ekmek, buğday, arpa, darı karıştırılarak yapılıyor.

Köyden atılmış olan on iki kişiden birisiyle konuştum. Toprak elinden alınınca, başka bir köye yerleşmiş. O köyde de toprağı elinden almışlar. Oradan başka bir köye gitmiş. O köyde de aynı şekilde karşılanmış. Bir iki köy daha gezmiş. Talih diye buna derler işte. Şimdi açıkta.

"Yazide yabanda gelmişem gurban," diyor, "beni gabul etmir toprak..."

Etmez!

17.5.1951-20.7.1951

Dünyada Van

Kim demiş Vana şehir diye? Adı çıkmış Vanın. Ben şehirdir diyemiyorum. İnadımdan mı? İnanın ki değil. Van, şehir değil de ondan. Van dağınık, koskocaman bir köydür. Yirmi otuz doğu köyünü bir araya getiriniz, oldu işte size Van!

Kendimi çok kandırmaya çalıştım, çok uğraştım, elimden geleni yaptım da, şu Vana bir türlü şehir diyemedim. Olmuyor, insan kendi kendini aldatamıyor. Köy olsun... Bir yer köye benzerse kötü mü olur? Bence olmaz. Van da kötü, çirkin bir yer değil. Gördüğüm yerler arasında Van kadar hiçbir yeri sevemedim. İnsanı sarıveren, kucaklayan bir sıcaklığı var Vanın. Toprağı taşı sıcak, insanları sıcak, insanları kardeş... Otur bir kahveye, tanısınlar tanımasınlar, merhaba diyorlar, kırk yıllık ahbapmış gibi hal hatır soruyorlar. Misafirperverlikte de yok Vanın eşi. Van, çok tatlı.

Köy dedim de...

Minaresiz şehir olur mu? Vanda bir tek minare bile göremezsiniz. Camiler bile toprak dam.

Çok erkenden de sığır böğürtüleriyle uyanıyorsunuz. Bir çobanın önünde bir bölük sığır. Bir de bakıyorsunuz, Vanın en büyük caddesi Şerefiyeden geçip gidiyor. Her Allahın günü bu böyle.

Sonra yüklü öküzler, soyulmuş kavak yüklü katar katar olmuş kağnılar Şerefiyeden geçip gidiyorlar. Pazaryerinde kavakları satacaklar. Burada kereste o kadar pahalı ki, adam Vanda doğru dürüst bir ev göremeyişine hak veriyor.

Erkenden çıkın Vanı gezmeye. Bu şehri öğrenmek, tanımak mı istiyorsunuz, sabahı kaçırmayacaksınız. İlle sabah... Şehir sabahleyin soyunmuştur, çırılçıplaktır. Vanda sabahleyin her evin önünü, evin önü sokaksa sokağı, caddeyse caddeyi bir kadının süpürdüğünü göreceksiniz. Hani, herkes evinin önünü süpürürse, bütün şehir temiz olacaktır, sözü vardır ya işte bu laf tatbik yerini burada bulmuş. Cümle evlerin önü süpürülmüş, sulanmış, tertemizdir. Böyle yapmayıp her işi belediyeye bıraksalardı geçilmezdi Van sokaklarından. Geçilmezdi tozdan topraktan. Neden mi? Size söyleyeyim. Vana benzer şehir dünyada göremezsiniz de ondan. Vanda yer toprak, gök toprak. Evler toprak dam... Bahçe duvarları, avlu duvarları topraktan. Çivi arama, taş duvar arama, parmaklık arama, tel arama... Safi toprak. Caddeler toprak, sokaklar toprak!

Çok geniş bir cadde olan Şerefiye caddesi bile ancak yarı yarıya parke döşeli. Birkaç resmi yapı dışarı, bütün şehir topraktan.

Evlerin çoğu tek katlı ve alçacık. Kenarlara doğru damların yüksekliği bir metreye iniyor. Damların üstünde koyun, keçi yavrularını oynaşırken gördüm.

Bu kerpiç dünyasının kendine mahsus bir de mimarisi var. Bunca yıl kerpiç evler üzerinde durulmuş, özelliği olan bir mimarisi de mi olmasın? Gerçekten çok güzellikleri var bu kerpiç evlerin.

Vana gelmeyenlerin, Van hakkında bilgileri az olanların çoğu, onu gölün kıyısında sanır. Bana da öyle geliyordu. Van, göle tam yedi buçuk kilometre uzaklıktadır. Vanla göl arasında, Koca Evliya Çelebinin de dediği gibi, çökmüş bir deve gibi duran Van Kalesi vardır. Van Kalesi, Kraliçe Semiramisin kalesidir. Bu kaleyi kurmuş derler. Bir de efsanesi vardır onun üstüne.

Eski Van şehri de bu kalenin dibindedir. Eski Van şehri Birinci Dünya Savaşına kadar meskunmuş. Vanlılar hicretten dönünce, burasını yakılmış yıkılmış bulmuşlar, bir daha da orada oturmayıp, şehri şimdiki yerine, yukarı doğru çekmişler.

Eski Van, yarı bellerine kadar yıkılmış minareleri, kubbeleri sökülmüş camileri, birer toprak yığını, birer tepecik olmuş evleriyle, kalenin dibinde bomboş, ıpıssız uzanmış duruyor.

Şehir harabesi görmek isteyen, burasını görsün. Bacalardaki isler bile silinmemiş. Bir de kalenin üstüne bir minare yapmışlar, onun da yarısı yıkılmış. Uzaktan fabrika bacası gibi gözüküyor. Burçları kerpiçten kale gördünüz mü? Kerpiç kale olur mu? Van Kalesinin bir burcu kerpiçten. Daha sapasağlam duruyor.

Vanın bir kısmı da son depremde yıkılmış. Bir mahallesi var, o da eski Van gibi, ona da "Harabe mahalle" diyorlar.

Şerefiye caddesinin arkası pazaryeri. Gez dolaş Vanı, nereye gidersen git, gelip geleceğin yer pazaryeridir. Şehrin daha kalabalık yeri yok. En kalabalık zamanında Van çarşısının bir ucundan gir, insanları saya saya öbür ucundan çık. Büyütmüş değilim işi. Van bu kadar işte.

Tek canlılık, tek hareket merkezi, pazaryeridir. Geniş, tiftikli nakış pantolonlu, üstü yün örme, altı kendir ayakkabılı köylü erkekleri, başları "kofi"li, üst üste bol fistanlar giymiş, inanılmayacak kadar çok cıncık boncuk takmış, burunları hırızmalı köylü kadınları alışveriş ederken seyredeceksinizdir.

Bir yanda yüklü öküzler, kağnılar, eşekler bekleşiyordur. Bir yanda da iki nalbant öküz, manda nallıyordur. Bir manda nallanırken başında durdum. Birkaç adam mandanın başına, beline ipler bağlayarak hayvanı yıktılar. Koca hayvan gürültüyle yere düştü. Sonra nalbant dört ayağının arasına bir ağaç uzatıp, dört ayağı da iyice bağladı. Yan yatırdılar. Nalları çakmaya başladı nalbant.

Kadınlar pazaryerinde, hayvanların taze pisliklerini topluyorlar. Çok gayretli bir kadın gördüm. Öküz, eşek, inek pisliklerini yere düşürmüyor. Pazaryerinin ortasına koca bir öbek yapmış.

Van ıpıssız. Van bomboş ama, pazaryeri kaynaşıyor.

Vana gelip, Vanda gezip de Van kedisinden söz açmamak olur mu? Ne derler adama? Bunca ünü var bu kedilerin. Ben de soruşturdum, bu kediler ne alemde, diye. Kimisi, artık bu kedilere kıymet vermiyorlar, nesil tükenmek üzeredir, dedi. Kimisi de, kedi gayet bol, hemen hemen her evde bir tane bulunur, dedi. Sonuncular doğru çıktı. Her evde kedi var.

Bu kediler büyücek, sütbeyazdır. Yumuluverdiler mi bir pamuk yığınıdır sanıyorsunuz. Öylesine apak. Sonra, bu kedi-

lerin en büyük özellikleri gözlerinde. Gözlerden biri mavi, öteki sarıdır. Bazılarının gözlerinde ise türlü türlü renkler bir aradaymış. Ben böylesini görmedim. Yalnız, bir kedinin gözlerinden biri mavi, ötekinin sarı olduğuna tanıklık edebilirim. Gözlerimle gördüm. Taşıt güçlüğü olmasa, her isteyen, bir Van kedisi edinebilir. Sonra, Vanlılar bu kedileri parayla da satmıyorlar. Dostlara hediye.

Batıda Yeşil Bursaysa, doğuda da Yeşil Van... Yalan değil, "Yeşil Van". Her evin bir bahçesi var. Bahçesizi yok bu yerin. Her ev de birer inek besliyor. Koyunları olan evler de var. Şehrin yarısından çoğu da ekip biçiyor. Şehir öylesine geniş tutulmuş ki, Ekrek dağı ile göl arasını kaplamış gitmiş, iki bin kilometrekare diyorlar. On beş bin nüfus için çok değil mi? Üstü namnı namnı karlı Ekrek dağı, altı belki de dünyanın en güzel suyu, Van gölü. Tabiat vermiş vereceğini. Havasının üstüne hava, suyunun üstüne su yok. Vanda duyulan her ses, biraz da, su şırıltısıdır. Bir zamanlar, "Dünyada Van..." sözü muhakkak ki boşuna değilmiş. Çalışılırsa şimdi de doğru olabilir. Ama nerede Van, nerede boz beygir? Van yıkılmış da yapılmamış. Bu gidişle yapılmayacağa da benziyor. Vanlılar kadar şehirleriyle ilgisiz insanlar hiçbir yerde göremezsiniz. Bundan dolayıdır ki, Van, Van olamayacaktır. Bahtsız diyar.

Şu güzel Vana acıdım, Vana yüreğim yandı doğrusu.

Vana Üniversite

Şu doğu gezisine çıkışım bir işe yaradı doğrusu. Van Üniversitesinin yapılacağı yeri buldum. Az iş mi? Bir gazeteci için bundan daha enteresan, bundan daha faydalı iş olur mu? Bu hizmetim gerçekten övülmeye değer. Yardımım dokundu millete, hükümete; kim bilir, şu yer işinin tespiti için kaç heyet gelir giderdi Vana. Şimdi gelip görecekler, Van Üniversitesi için bundan daha iyisini bulamayıp, münasiptir, evla yerdir, bravo şu gazeteciye, doğrusu turnayı gözünden vurmuş diyecekler. Bir işi yapmanın, bir başarının mutluluğu içindeyim.

Yer işine gelince: Van Kalesi ile iskele arasındaki düzlük... Bir üniversite için biçilmiş kaftan.

Fakültelerin yerini de tespit ettim kendi aklımca... Bu işlerin uzmanı değilim, ama, akıl var, izan var, değil mi efendim? Görünen köy kılavuz ister mi? Bakın nasıl. İşe Edebiyat Fakültesinden başladım. Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesinin stilinde olur bu yapı... Şöyle, Van Kalesinin yanına, gölün kıyısına bir dağ haşmetiyle oturur. Ankarada pek öyle göstermediğine bakmayın bu yapının. Dört yanı kalabalık, dört bir yanı yapı da onun için heybetinden kaybediyor orada. Bir de bu düz ovada seyreyleyin onu!

Kitaplığı da tüm kalenin dibine kurarım. Doldururum içini nadide kitaplarla... O gayretli adamın bütün çabasına rağmen, Milli Kitaplığı bir türlü tamamlayamadığımıza bakmayın. Burası Van Üniversitesi! Yeni bir üniversite kuruyoruz, değmez mi? Milli Kitaplık bir gün nasıl olsa kurulur. O da mı iş?

Sonra, efendim, Tıp Fakültesini, Edebiyat Fakültesinin doğusuna, tam karşısına yerleştiririm. Laboratuvarlar, klinikler pırıl pırıl... Sonra, hukuku, iktisadı, öteki fakülteleri yerli yerince oturturum şu canım düzlüğe... Ardı Van şehri ve ala karlık Ekrek dağı, önü Van gölü, yanı kale... Bir üniversite için, söyleyin, bundan daha iyi yer olur mu?

Üniversite yapıldı bitti mi, gelsin Erzurumun, Karsın, Muşun, Bitlisin, cümle Doğu Anadolunun, Orta Anadolunun tığ gibi delikanlıları! Gelsinler, feyiz alsınlar, ışık alsınlar... Komşu memleketlerin çocukları da gelecekler tabii... Iraktan, İrandan, Pakistandan, Suriyeden gelecekler. Dünya çapında şöhret yapmış yerli, yabancı profesörleri, yeni yeni kıyafetleriyle Van Üniversitesinin içinde görür gibi oluyorum. Van Üniversitesi kaynaşıyor, her renk, her cins türlü türlü öğrenci.

Uzun ömürlü olası Yahya Kemal: "İnsan alemde hayal ettiği müddetçe yaşar," diyor. Belki...

Şaka bir yana, tutturmuşlar bir Van Üniversitesi... Doğrudur diyelim. Vana bir üniversite gerekir diyelim. Üç üniversite çok mu şu kadar geniş Türkiye için! Az bile. Dört tane olsa ge-

ne az. Doğu için bir üniversite şarttır. Doğuda üniversite için en münasip yer de Vandır. Ama insaflı olalım. Dağ başına üniversite yapılır mı? Bir yere üniversite kurulabilmesi için, birtakım şartların, birtakım zaruretlerin olması gerekir. Doğuda var mı bunlar?

Van iline bağlı 600 köy var. Bu 600 köyün ancak 60 tanesinde ilkokul var. Bu okullara da okul denemez. Çocuklar eski zamandaki gibi bağdaş kurup oturuyorlar yere. Aşağı yukarı, öteki doğu illerinin de durumu böyle.

Van Lisesinin, orta, lise olmak üzere 300 öğrencisi var. Lise, eski bir ilkokulla zelzele barakalarında öğrenim yapıyor. Yeni bir lise binası yapılmış ya, kim bilir ne zaman açılır.

İşin bu tarafını bırakalım. Nur içinde yatsın Emrullah Efendi. Devrimizde ona taş çıkartanlar var.

En önemlisi yol yok. Öğrenci ne ile gelsin? Profesör ne ile gelsin? Posta bile zor zar çalışabiliyor. Bunlar Vana gelmek için kanat mı bağlasınlar? Neredesin Hezarfen?

Sonra Van şehrinin içme suyu yok. Doğru dürüst elektriği yok. Kanalizasyonu, oturacak evi yok. Ne kadar idealist olursa olsun, hangi ilim adamını oturtabilirsiniz burada? Bir gazete bile eline bir ayda geçerse...

Bütün bunları, Vana üniversite açılmasını isteyen, bunu kendilerine iş edinmiş Vanlı aydınlara söyledim. Doğru buldular sözlerimi. Yalnız, Vana üniversite açılırsa, hükümet bütün bunları yaptırmak zorunda kalır, dediler. Denize düşen... Bunlar da üniversite hayaline sarılmışlar. Cümle umutları kırılmış da ondan imdat umuyorlar.

Üniversite yaptırmak isteyen hükümet hüsnüniyet sahibiyse, üniversite için gereken şartları hazırlasın. Atatürk doğuya bir üniversitenin yapılmasını istediği zaman daha önceden, gereken şartları da hazırlayacaktı elbet.

Korkum şu, getirip dökecekler bu fıkara milletin birkaç milyonunu benim gösterdiğim düzlüğe... Yarım kalacak, heder olacak. Dolaşın Türkiyeyi, nice yarım kalmış, nice faydasız işle karşılaşacaksınız. Eğer emekler böyle heder edilmemiş bulunsaydı, Türkiye böyle bir Türkiye daha olurdu.

Ben bilirim, yapacaklar bu işi, Vana bir üniversite temeli atacaklar. Bundan gayrisi olamaz. Kim yazarsa yazsın, ne söylenirse söylensin, ille Vana üniversite olacak! Olsun.

Ama bundan önce etmeyin eylemeyin, hepsinden geçtik, hiç olmazsa Vana yol yaptırılsın.

Van Gölü Değil, Van Denizi

Kamyon, Rahvadan günbatıya sapınca dumanlar içinde uzanan bir mavilik gözüktü.

Yanımdakine:

"Van gölü işte," dedim.

"Yok," dedi, "Muş ovasıdır o gözüken."

Kamyon, üstündekileri bu ovadaki bir köye indirdi. İlk doğu köyünü burada görüyorum. Allah encamımızı hayra tebdil eylesin! On beş tane irice köstebek yuvası görülüyor. Bir de taşları devrilmiş, biçimsiz taşları yana yatmış bir mezarlık. Başka hiç mi hiçbir şey arama. Geniş Muş ovasının ıssızlığında... Bu kadar. Daha ne olsun.

İkindiüstü Tatvana geldik. Tatvan Tatvan derlerdi de... Burası da yıkık, burası da harabe... Doğuda bundan gayrı ne görebilirsiniz ki...

Bir oteli var, tek katlı. Adı da HALK Oteli. Alçacık bir toprak dam. Kuru toprağa bir iki eğri büğrü tahta karyola koymuşlar, bir iki de yırtık yorgan... Turist için bire bir!

Tatvanda kalmadım. Gölün kıyısı sıra yürüyerek "Tuğ"a geldim. Tatvanla Tuğ arası yarım saat çekiyor. Van gölü işletmesi burası imiş. Hiç beklemezdim. Düşüme girse hayra yormazdım. Bu harabe doğuda? Olur iş mi? Kim akıl etmiş, kim yapmış bu işleri? Eli nurlansın. Demek çalışılırsa, doğuda bir şeyler yapılabilirmiş. Şu Tuğ dedikleri yer adamın yüreğine su serpiyor, sevindiriyor adamı. İşletmeye kemerli büyük bir cümle kapıdan giriliyor. Bu kocaman kemerli kapıyı orta yere, sipsivri neden dikmişler acaba? Ne yanı var, ne yönü, tam Nasreddin Hocanın türbesi... Kim bilir, belki de bir hikmeti vardır. Akıl sır ermez ki şu bizim hükümet adamlarımızın işlerine. Bu

takızafer cüsseli, üzerinde "DDY Van Gölü İşletmesi" yazılı kapı niçin acaba? Paraları mı artmış? Harcayacak başka yer mi yoktu sanki?

Geniş caddeler, tertemiz. Ağaç da dikili. Sıra sıra, güzel, yepyeni memur evleri... Sonra gene modern, tertemiz, ucuz bir otel. Böyle bir oteli hemen hiçbir doğu şehrinde bulamazsınız. Tuttuğun altın olsun derler ya, devlet buraya parmağının ucuyla dokunuvermiş. Tuğ, modern bir şehircik.

Tuğdan, gemiye erkenden bindik. Geminin adı Tatvan. Gölde iki gemi çalışıyor. Ötekinin adı da Bitlis. Tatvan, Bitlisten daha büyük, daha güzel. Küçücük, minnacık, şirin bir gemi.

Van gölünü yarıladık. Van gölü görülmeye, anlatılmaya değer. Ama nasıl anlatırsın? Nasıl anlatılır?

Gölün dört bir yanını dağlar çevirmiş. Karlık dağlar, ulu dağlar, çırılçıplak, yeşil, ince, yumuşak bir halıya bürünmüş dağlar.

Van gölü, Van gölü değil, Van denizi – öylesine geniş ki, denizden başkası yakışmaz, zaten Vanlılar da deniz diyorlar – gümüş tasta bir sudur. Kenarları oya oya işlenmiş bir gümüş tas.

Dünyada hiçbir göl, hiçbir deniz, hiçbir su Van gölünün maviliğinde olamaz. Masmavi... Deli eden bir mavilik. Ne gökyüzünde vardır öyle bir mavi, ne de başka bir yerde. Bir tek mavi uyar bu maviye. Diyarbakır ovasındaki çiçeklerin mavisi. Bir de bir camı kırıp kesitine bakın, işte o mavi.

Günün her saatında başka, türlü türlü renge giriyor göl. Bir bakıyorsunuz bir yer morumsu, yer yer koyu mavi, yer yer de bozarıveriyor. Bir yer yeşil... Sonra gün batarken de iş başkalaşıyor. Bir al ışık giriyor batısından gölün, şimşek gibi kayarak öte taraftan çıkıyor. Bu al ışık oyunu, gün iyicene batana dek sürüp gidiyor. Renklerin türlüsü... Saymakla bitmez ki... Renkler oynaşıyor, renklerin cümbüşü var Van gölünde...

Van gölü pırıltı içinde. Gölün şavkı dağlara vurmuş. Dağlar ışığa batmış, cümle dağlar ışıltı içinde... Beri yanından bakınca, öte yanında ne var ne yok görecekmişsin gibi aydınlık dağlar. Dağlar billurdan... Dağlar apaydınlık. İşte bu işi yapan Van gölüdür. Böyle dağlar olur mu? Dağlar biraz heybetli, biraz karanlıktır.

Bir Süphan dağı var gölün üstünde, uçsuz bucaksız, apak bir dağ. Nereye gidersen git, ne kadar uzaklaşırsan uzaklaş, dağ yanında, dağ tependeymiş gibi duruyor.

O gün sabahtan Tuğdan çıktık da ancak günbatımında vara vara Ercişe varabildik. Van gölündeki gemiler beş, çok çok altı mil yapıyorlar. Sürat asrındayız. Elin adamı tepkili uçak icat etmiş bize ne? Bu kuru yer kaplumbağası süratindeki gemiler yeter de artar bile. Bulmuşlar da bunuyorlar diye, buna derler işte. Ya şu Van gölüne tek gemi bile sokmasalardı. Kim ne derdi?

Sonra efendim, işin acı tarafı, şu bizim Tatvan gemisi dopdolu. İğne atsan yere düşmez, öylesine dolu. Tatvan gemisi, yük gemisidir, affedersiniz hayvan gemisidir, insan gemisidir. Koyunlar, inekler, öküzler, atlar, eşekler, insanlar, cümlesi bir aradadır. Koyun koyuna, alt alta, üst üste seyahat ediyorlar. Sığır gübresi, pislik... Kokudan geçilmiyor.

Ernis iskelesinden birkaç hasta bindirdiler Bitlis gemisine. Tatvan gemisi, bu Bitlis gemisinin yanında zemzemle yıkanmış kalır. Bu Bitlis öylesine berbat. Hastalardan biri çığırıp duruyordu. Kemik veremiymiş. Bu hastalar kirli yataklarının, hayvanların pisliği içinde, hayvan ayakları altında Vana kadar gittiler.

Gemide bir kadınla konuştum. Şirin dilli bir ihtiyarcık. İneğinin yularına sıkı sıkıya sarılmış, ayaklarının da dibine oturmuştu.

"Teyze," dedim, "bağlasana şu ineği şuraya."

"Bağlamirem," dedi.

Sonra ayağa kalktı, ineğin boynuna sarıldı. Bir şeyler söyledi. Bana da ters ters baktı. Garezine olacak:

"Men," dedi, "kurban olurem hokumımize. Goymedi ineğimi embere. Verdi menim yanime."

İşte yürekler acısı olan budur. İşte milletçek belimizi büken budur!

Bir milletin halkı, köyünde, evinde, –ki hükümet ona da müsaade etmeyecektir tabii– hangi şart içinde yaşarsa yaşasın, evinde hayvanı ile birlikte yatsın aç kalsın, ne dereceye inerse insin, hükümet kendi vasıtaları ile insanoğlunu hayvan seviyesine indiremez. Olamayacak olan budur. Ayıp olan budur. Hiçbir teşekkül, hiçbir insan bunu yapmaya cesaret edememelidir. İnsanoğlunun, insan olarak bir haysiyeti vardır.

Bu neyse ne, beterin beteri var: Van gölündeki hiçbir iskelede bekleme salonu, bekleme yeri, dulda, duldalanacak bir köşe yok. Şöyle gözünüzün önüne getiriniz bir kış gününü, bora, kar, fırtına karı döndürüyor. Birkaç da büzülmüş, donmuş adam, belki yanlarında ufacık ufacık çocukları da var, bizim anlı şanlı Bitlis gemisini bekliyor. Beğendiniz mi?

Hiçbir iskelede fener yok. İskeleler bozuk bozuk. Eğer Nuh Hazretleri gemileri için iskeleler yaptırmışsa, bu iskeleler mutlaka ondan kalmadır.

Van gölünün bir yanından çıkınca, şu gemilerle, ancak üç günde geri geliniyor eski yere. Sonra haftada bir sefer gemi kalkıyor. Bir yere geldim, gemiyi de bir seferlik kaçırdım. On, on beş gün bekle işin yoksa. İşte bu on beş gün bekleme benim başıma geldi. İskeleden iskeleye, hiç olmazsa iki günde bir, işletilemez mi bu gemiler? Bunca müşteri var.

Ulaştırma Bakanına selam ederim, hürmetlerimi sunarım. Diplomam da yok ya, kusuruma kalmasınlar. Van gölü için yapılacak işler kolay işlerdir. Çok para da istemez. Azıcık himmet buyuruverirlerse. İki büyücek gemi daha... Oldu bitti, kendileri bilirler...

Akdamar adında bir gemiyi, eski bir gemi, tamir edilirken gördüm. İyi, has ama, gene o eski, kırk yıllık motorunu takacaklarmış. Üç milden fazla yapmaz diyorlar, bu motor. Tatvan ve Bitlis gemilerinin ne günahı var? Hiç olmazsa onlar beş altı mil yapıyorlar. Yazık değil mi şu milletin parasına, böyle boşu boşuna zayi ediyorlar. Günah değil mi?

Van gölü, dünyanın en mavi, en pırıl pırıl suyu, Van gölü ışıltı içinde ama... Gelgelelim...

Bir Mahpusane

İşin kolayını bulduk. Vanın içini gez, pazaryerine gel, şehrin dışına çık, konuş insanlarla. Dostluk, ahbaplık, kardeşlik bir merhabadır. Bir "merhaba" dedin mi, tamam. Ne sorarsan sor. O sana derdini döksün, sen ona içini aç. Ayrılırken de seni unutmayacağına yemin etsin, sen onu unutmayacağına söz ver. Bu Vanın insanları böyle işte.

Büyük bir yol var, Ekrek dağının ötelerinden gelir. Her gün bu yoldan köylere doğru açılıyorum. Yolda selamlaşıyoruz, yolda ahbap oluyoruz. Evlere davet olunuyorum.

Vana geldiğimin üçüncü günüdür. Gene bu yoldayım. Karşımdan yüklü öküzlerle köylüler geliyorlar. Öküzlere soyulmuş kavak yüklemişler. Bir ikisinde de teneke var. Bir öküzün üstüne de yirmi, yirmi bir yaşlarında bir delikanlı binmiş. Merhabalaşıyoruz, hal hatır sorup, konuşuyoruz.

Bir ara, öküze binili delikanlıya soruyorum:

"Günah değil mi," diyorum, "yazık değil mi?"

Hemen öküzden iniyor. Yüzüme bakmadan:

"Çok uzaklardan gelmişem ağa, yorulmişem."

"Öyle ise neden indin öküzden?" diyorum.

Yüzü ateş gibi oluyor, başı yerde.

"Ayıptır," diyor.

İçimden kör olsun zaruretler, kahrolsun yokluk kahrolsun, düşüncesi geçiyor.

Burada öküze yük vurmak günah sayılmıyor da binmek günah ve ayıp sayılıyor. Sayılıyor ama öküze binmeyen de yok. Herkes biniyor da, Vana girerken iniyorlar.

Başka bir gün yine aynı yoldayım. Ekrek dağının karları ışılıyor. Karşımdan iki atlı geliyor. Atlılar kadın. Geniş etekleri atların sağrılarını, kuyruklarını örtmüş. Kadınlar atların üstünde, ağıt söyleyip çığırıyorlar. Biri durup, biri söylüyor. Biri durup, biri... Yanımdan hızla geçtiler. Beni bir meraktır sardı. Arkaları sıra geri döndüm. Boyuna ağlayıp söylüyor atlılar. Ama benden uzaklaştılar. Şehirden önleri öküzlü iki kişi çıktı. Atlıların yanına gelince durup konuştular. Atlılar ağlamayı kesti. Atlılar ağlayarak ayrıldılar.

Şehirden gelen yolculara sordum:

"Neden ağlıyor," dedim, "bunlar?"

Birisi:

"Gardaş," dedi, "bunin gocasi vurmiş bir adami, girmiştir mapusaneye... Ağlir onin için."

"Neden vurmuş adamı?"

"Herkes diyri başge başge, sen inanme... Yalandırlar hepsini... Döğüş terle döğüştür."

Bütün Van bomboş. Ekilmiş yer yok, diyecek kadar toprak ekilmemiş. Burada da mı tarla kavgası? Olur şey değil.

Dolaş gel pazaryerine. Dolaştım geldim. Üst yanda buğdayı çeç etmişler. Buğday satılan yer esas pazaryerinden ayrı. Orası ıssız.

Beride öküzler, mandalar rahatça uzanmışlar geviş getiriyorlar. Yükleri üzerinde. Bir kadın, bir çocuk bekliyor öküzlerin, kağnıların başını. Erkekler alışverişte. Kadınlar, ayak bileklerine renkli boncuklar dizmişler. Bunlara "halhal" diyorlar.

Ortada, hayvan pisliklerini öbek öbek yığmış kadınla konuşuyorum.

"Ne yapacaksın bunları?"

Kadın şaşırıyor. Sonra da kızıyor.

"Senge ne? Toplirem men toplirem. Sen muhdersen?"

Pazaryerindeki pislik cabadan toplanıyor, cümle evlerin önü her sabah, her akşam süpürülüp sulanıyor tertemiz. Bu kadar yardımcısı olur da, Van Belediyesinin sırtı yere gelir mi hiç?

Bir kız çocuğu bir koyunun yanına oturup boynuna sarılmış. Baba da eli belinde, asker ceketi giyili, yanda öylecene duruyor.

Babaya:

"Satacak mısın?" dedim.

"Satmışem," dedi.

"Kız," dedim, "boynuna sarılmış!"

"Goyin onindir," dedi. "Gayri gidir."

"Bak," dedim, "boynuna sarılmış."

"Ağlir ağlir durir," dedi.

"Niçin sattın?" dedim.

"Un gelmemiş," dedi, "ekmek yokdir."

"Sizler ekmez misiniz?"

"Ekmişiz ama, az gelmiştir."

"Başka yok mu?"

"İki goyin daha vardir çok şükür. Guri galmamişiz."

"Kız ağlar," dedim.

"Ağlasin," dedi.

Kız da koyunun boynuna sıkı sıkıya sarılmıştı.

Ötede de beş altı koyunun başında bir adam duruyordu. Geri dönüp demin konuştuğum adama sordum:

"Bu niçin satıyor?" dedim.

"Onlar heç ekmiler. Goyin satirler buğda alirler."

Pazaryerinde pazarlık devam ediyordu.

Akşamüstüdür. Çarşıda kimsecikler kalmamış. Dükkanların çoğu örtülmüştür. Gene o bol, her parçasına bir insan sığacak kadar geniş olan nakışlı pantolonlardan giymişti. Pantolonu eskiydi. Yukarısında da yırtık bir ceket vardı. Yüzü incecik, uzun, zapzayıftı. Yüzü ayva tüylüydü. Yanına vardım.

"Merhaba," dedim, "ne geziyorsun?"

"Merhaba," dedi, "ben Türkçe bilmiyorum."

Elinde paralar vardı. Bakıp duruyordu paralara. Sonra, avcunu bana doğru uzattı.

"Bunlar kaç kuruştur?" dedi.

Saydım, otuz iki kuruş.

Söyledim.

"Bana," dedi, "şeker al bunlarla."

Bir dükkana götürdüm. Sandıklarda şekerlemeler vardı. Hani, o boyalı, nakışlı şekerlemeler var ya, onlardan beğendi. Alıp beraber çıktık.

Dedim ki:

"Kardeşim, niçin geldin Vana?"

"Hastayım," dedi. "Burada 'Tuhtur' adında bir adam varmış, onu arıyorum."

Yüzüne baktım. Allah bilir ya, bunun derdi ince hastalık.

Düşündüm. Vana üniversite açalım mı diye bu delikanlıya sorsam mı ola?

Bu delikanlıyı Vanda tanıştığım bir öğretmen arkadaşa söyledim. Zaten doluymuş. Boşandı.

"Bu da mı mesele," dedi, "bu da mı? Kara kışın zehir gibi ayazında burada insanlar yalınayak kara basarlar. İş yok, güç yok. Ne iş görsünler. Altı ay bomboş."

Sonra:

"Van," dedi, "Van bir mahpusanedir, üç ayda bir, bir gazete yüzü görmediğiniz olur. Hasret kalırım dünyaya. Güya koyun memleketi burası. Git kasaba, al bir kilo et, vur duvara yapışır. Sakız gibi... Kışın Rahva yokuşunu kar basar. Ne giden, ne gelen... Gelirken gördüğünüz o Rahva düzünde telg-

raf direklerinin tepesine basa basa yürürsünüz. İşte böyle... Sebze yüzü görmezsiniz. Ağustosta domates. Ye de iflah ol. Bazı günler okuldan eve gidilmez. Gece kahveden dönerken kurtlar gelir önünüze. Şehir kurtlarla dolar. Kurtlar mahallelerden köpekleri kaçırırlar. Doğu batı yok, yurt bir bütündür, diyorlar. Bunu diyenler gelsinler, Vanda bir yıl yaşasınlar da öyle desinler o sözleri. Van mahpusanelikten kurtarıldığı, yani Vana yol yapıldığı zaman, doğu batı farkı aradan kalkacaktır," dedi.

Öğretmen arkadaşın hakkı var. Van, mahpusanelikten kurtarılmalı. Vanın derdi çok ya, yol birincisi.

Doğu İllerinden Küçük Notlar

Sarıklılar

Köylere gitmek için Ernis iskelesine çıktım. Gemi Bitlis gemisiydi. İskelenin başı bir kalabalık ki. Kiminin yolcusu var, onu uğurluyor. Kiminin yolcusu gelecek, onu bekliyor. Kimisi de yolcu... Daha çoğu da seyre gelmiş.

Kalabalığın içinde, bir araya gelmiş on, on beş kişi çarptı gözüme. Şaşırdım. Bu sakallı kişilerin cümlesi de sarıklı. Öyle eskisi gibi abani, beyaz sarıklar değil; yeni bir çeşit sarıklar bunlar da... Bir kısmı yeşil. Şapkalarının siperini koparıp atmış bazısı, şapkanın üstüne sarık sarmış. Bazıları da kendi örmeleri külahların üstlerine bağlamışlar. Yazık, fes bulamamışlar! Ama ne zararı var! Külahların üzerine bağlamışlar ya... Sarık sarıktır.

Yanımdaki, Ernis köyünden olan bir kişi, bunlara yaklaşıp soruyor:

"Bu ne hal," diyor, "sofiler? Hükümet görmesin!"

"Sağ olsun Demirgurotumuz, sağ olsun," diyorlar.

Sağ olsun!

Şu doğuda, yolda belde, kime rast geldimse, hangi köylüyü gördümse şapkasız. Çoğunda sarık, bir kısmında da kendi ördükleri külahlar var.

Şeyhin Sürüsü

Epeyce kaldığım Ernis köyünde, bir gün baktım ki, köylüler koyun alıyorlar. Satacak yerde alıyorlar. Burada köylülerin hemen hemen tek satış metaları koyundur da...

Birisine:

"Yahu," dedim, "siz satacağınız yerde, koyun alıyorsunuz? Böyle iş olur mu? Kelepir mi yoksa?"

"Yok," dediler, "Şeyhin sürüsü..."

İş anlaşıldı. Buradaki şeyhler, yılda birkaç kere müritlerini ziyarete çıkıyorlar. Müritleri de, karınca kaderince, şeyhe birer koyuncuk veriyorlar. Şeyh de bir bölgede topladığı koyunları, başka bir bölgede satıyor.

"Şeyh," dedim, "şeyh olan şeyh alır mı bu kadar fakir insanların mallarını?"

İtiraz ettiler:

"Almasın da ne yapsın? Günde üç yüz kişi iniyor Şeyhin tekkesine, yemek yiyorlar. Sonra, Şeyh bu paraların hepsini yemez ki, muhtaçlara da dağıtır."

Şeyhin sürüsü köyden köye büyüyor.

Ağa Han aklıma geldi.

Okula Girmeyen Hoca

Diyarbakır köylüklerini gezerken bir eğitmenle tanıştım. Okuryazarlığı ve Türkçeyi askerde öğrenmiş. Beş vakit namazlı bir zat. İnanılmayacak kadar olgun, ileri fikirli. Atatürk inkılaplarının candan adamı.

"Ah Atatürk," diyor da başka bir şey demiyor.

O anlattı:

Bir gün köylüler, toplu bir halde, bir yere giderlerken, şu eğitmeni de bir ziyaret edelim, diyorlar. İçlerinde bir de hoca var.

Hoca:

"Girmeyin," diyor, "okulun içine. Girmeyin, haşa gavur olursunuz. Sümme haşa..."

Boşuna değilmiş, şu doğuya okul yapılmadığı. Hocaların gönlü hoş olsun.

Ziyaretler

Bitliste olsun, Vanda olsun, yollara dökülmüş kadınlı erkekli köylüler gördüm. Hiçbirini kaçırmadım gördüklerimin, hepsiyle konuştum.

"Nereden böyle?" diyorum.

"Ziyaretten, Veysel Karaniden..."

"Nereden?"

"Ziyaretten..."

Veysel Karani, Bitlisle Kurtalan arasında ünlü bir ziyaret...

Başı ağrıyan ziyarete, başı sıkışan ziyarete, doktor bilmiyorlar, hastalar ziyarete... Her derdin devası ziyaret...

Hasta deyince aklıma geldi. Ernis köyünden, Van Hastanesine bir köylü götürdüm. Kemik veremi imiş. Daha önce hastanede ayağını kesecek olmuşlar.

Operatör:

"Bundan gayrı çare yok," demiş.

Hasta, ayağını kestirmeye razı olmamış. Bitlisteki şeyhe gitmiş.

"Şeyhim senden imdat!"

Şeyh, akıllı bir şeyh olacak:

"Doktora," demiş, "benim elimden bir şey gelmez."

Hastayı götürdüm. Vanın o pis, toprak dam hastanesinde yatak yok. Zor, güç, hatır belası adamı ikinci sefer hastaneye kabul ettirebildik.

Her yol ayırımında, her tepe başında bir ziyaret...

Allah selamet versin.

Üç Taş

Buralardaki baş yemin, üç taş yeminidir. Bu yemini, burada, kimse yalan yere edemiyor.

Yeminin şekli şöyle: Yemin verdiren kimse yemin edecek olanın eline üç tane taş veriyor.

"At bunları," diyor.

Bu taşları eğer yalan yere atarsa adam, karısı üçten dokuza boş oluyor. Karısı o adamla yatmıyor. Çekip gidiyor, gideceği yere. Bu sebepten de kimse yalan yere yemin edemiyor. Birini gösterdiler:

"Bunu," dediler, "bu namussuzu görüyor musun? Yalan yere üç taş atmıştır. Daha gezer adamım deyi dünyada. Kimse konuşmaz onunla."

Lanetleme...

Mahkemeler, karakollar da bellemişler bu üç taş yeminini, başları sıkıştı mı veriyorlar üç tane taşı köylülerin ellerine... Söylesinler bakalım yalanı, yiğitseler... Her şey olur da bu olamaz.

Evlenme

Zor olan işte budur. Doğuda bundan zor bir iş yok. Bir kız, isterse en çirkin, en fakir olsun, fiyatı iki binden aşağı değildir. Getirirsin iki bini, alırsın... kızı! Zengin kızlarının fiyatı otuz bine kadar yükseliyor. Son zamanlarda kızları kamyonla değiştiriyorlar. Bir kamyona bir kız... Kızların sayesinde makinalaşıyoruz.

Sonra yetmişlik, seksenlik ihtiyarların on beşinde, gül gibi karıları var. Kim ne karışır, parasını vermiş almış.

Şemsiye saçlılar

Ernis iskelesinde bir top insan görüp yanlarına vardım. Ortalarında acayip kılıklı biri, elinde bir tef, çalıp söylüyor. Uzun, çok uzun saçları var. Alnından, saçların altından yeşil bir mendil bağlamış. Saçları şemsiye gibi açılıp aşağılara doğru dökülmüş.

"Bu adam neci böyle?" dedim.

"Derviş," dediler. "Allahın dervişi, divanesi."

Bir ara dervişle konuşma fırsatını buluyorum:

"Sen nasıl derviş oldun?" diyorum.

"Ben," diyor, "yedi yüz yıl diz çökmüşüm Şeyhin tekkesinde..."

Bu derviş dileniyor:

"Şeyhin başı için!"

Van Köylerinden Biri

Bu köy, Ernis köyüdür. Van gölünün kıyısına düşer. Üstünde Esrük dağı vardır. Van gölü ile Esrük dağının arasına sıkışmıştır köy.

Ernis iskelesinden inince, ötede, dağın eteğinde, birkaç kavak ağacı, yemyeşil gözüktü.

Yanımdaki:

"İşte," dedi, "köy budir. Dibindedir o gavaklarin."

"Bu köy evsiz mi?" dedim. "Evler hiç gözükmüyor."

"Görünmir," dedi.

Şaşırdım kaldım. Duyardım, duyardım ya, böyle bir şeyle karşılaşacağım hiç aklıma gelmezdi. Ne bileyim, biz de böyle gördük, köyde doğduk, büyüdük, karınca kaderince şu memleketimizi öğrenmeye çalıştık. Bu yüzden epeyce de dolaştık.

Köyler var yıkılmış, köyler var ottan, kamıştan, hele son yıllarda, köyler var çadırdan. Cümle evleri çadır. Bu çadırlı köyler, göçebelikten bıkıp da, iskan olmaya can atanların köyleridir. Bu çadır köyleri, daha çok Çukurovadadır. Dağ demiyorlar, tepe demiyorlar, çadırları buldukları yerlere kuruveriyorlar. Yerleştikleri yerlerin sahipleri de var tabii. Başlıyor mahkemelere gidip gelmeler, dövüşler. Bu çadırlı köylere de "gündüzkondular" diyesim geldi.

Her neyse, Ernise yaklaşınca, birkaç ev göründü.

"Bu kadar az mı," dedim, "evler? Ben büyük duymuştum bu köyü."

Yanımdaki:

"Çokdir Erniste ev. Çokdir ama görünmirler."

"Yer altı mı?" dedim.

Güldü:

"Heye beg, yerin altindedir," dedi. "Sen ne bilmişsen?"

Övünmenin tam sırası:

"Bilirim," dedim, "bilirim."

Köye girdik. Bildiğimden de beter çıktı. Gerçekten yer altında evler. Evlerin duvarları, çok çok, yerden bir metre yükseklikte. Toprağı kuyu gibi kazıp, yanlarına da harcı çamurdan, taş örmüşler, örmüşler değil, yığmışlar. Sonra ağaçları döşemişler üzerine, ağaçların üstüne de doldurmuşlar toprağı; toprak küçücük tepe gibi yükselmiş.

Bir evin içine girdim. Evin içi kapkaranlık. Çocukken, su kuyularına kova düşerdi de bizim köyde, kovayı aldırmak için, belime ip bağlayıp beni sarkıtırlardı kuyuya. Kuyudan çıkınca-

ya kadar da canım burnumdan gelirdi. Ama her kova düşüşte de beni indirirlerdi. Ben de yok demezdim. İşte, kuyularda duyduğum o korkuyu, seneler sonra, bu evlerde aynen duydum. Öylesine yer altında, öylesine nemli. Yukarıdaki anlatmamdan evlerde pencere olmadığı anlaşılır sanırım. Yalnız, damın tam ortasından, el kadar bir delik açmışlar, oradan azıcık ışık sızıyor. Tam kuyu ağzı misali... Kuyu dedik ya...

Dedim ki:

"Yağmur, kar yağınca, bu deliği ne yapıyorsunuz? İçeri girmez mi yağmur?"

Bir kadın:

"Goymişem ağzına bir daş," dedi.

"Karanlık olur," dedim, "göz gözü görmez."

"Öyle olir," dedi. "Göz gözi görmez."

Mağaraya can kurban. Keşke mağarada yaşasalardı. Hiç olmazsa yer üstündedir. Işık giren bir de kapısı olur nasıl olsa.

Kim icat etmiş bu yeraltı evlerini? Cennet yüzü görmesin. Eski insanlar gibi mağaralarda, göçebeler gibi çadırlarda da yaşasalar daha iyi ederlerdi.

Şunu da söylemeden geçmeyeyim: Gene, bu Ernisteki evlerin yüzüne bakılır. Vanın başka köyleri var, onlarda hiç duvar yok, yerle bir. Öylesine ki, harmanları damların üstünde yapıp, döndürüyorlar öküzleri üstünde. Akıllı adamlar doğrusu! Dam üstünden daha düzgün yeri nerden bulacaklar? Üstte sür, çıkar zahireyi, aşağıdaki eve indiriver sonra, kolaycacık.

Bir eve girdim de, damda bir adam kalınlığında, bir uçtan bir uca uzatılmış, bir kalas gördüm. Gözüm takıldı kaldı. Çok heybetli.

"Buni," diyor ev sahibi, "babamin babasi goymiştir."

Koymaz olsun!

Bu evlerin bir özelliği daha var: Evlere büyücek bir kapıdan giriliyor. Ama bu kapı esas kapı değildir. Üstü örtülmüş, daracık, uzunlamasına bir avluya benzer. Esas ev kapısını bulmak için buradan, bir miktar yürümek ister. Üç tane yan yana kapı gelir. Masalların kırk kapısına benzettik ama, neyse. Bunlar onlardan değil. Bu üç kapıdan biri yattıkları yere açılır. Ötekisi koyunları koydukları yere. Üçüncüsü de atları, inekleri,

öküzleri bağladıkları yerdir. Bu sebeple gübre kokusundan evlere girilmiyor. Adamın burnunun direğini sızlatıyor koku! Müthiş bir şey! Ama bunlar alışmışlar, aldırdıkları yok. Ekmekleri, yağları, sütleri, yoğurtları, suları, cümle yiyecekleri, bütün köy gübre kokuyor.

Bu söylediğim, bölme bölme olan evler, hali vakti yerinde olanlarındır. Fıkara evlerinde, öyle bölme filan yok. Hayvanları bir yandadır, kendileri bir yanda...

Evlerin önlerine iki adam boyunda tezek yığınları yapmışlar. Bu tezeklerin üstlerini güzelce tezekle sıvayıp, bir kapı bırakmışlar. Kışın, bu kapıdan tezeği alıp alıp yakıyorlar. Tezek yığınlarının adı "kalak"tır. Her evin önünde birkaç tane kalak var.

Bir rüzgar esmeyegörsün köyün içinde, tezek savruluyor. Adamın ağzına, burnuna tezek doluyor.

Erniste 95 ev var, 95 evden yalnız 12si yerin üstünde.

Bir gün köyde gezerken dedim de, hani bu köyde de kolay kolay gezilmiyor. Köy, köpeklerle dolu. Her biri eşek kadar, kocaman kocaman köpekler. Maazallah!..

Bir adam geçiyordu, sordum:

"Hep böyle çırılçıplak mı bu köyün çocukları?"

"Yok, begim," dedi. "Heç olir ciplak, elbise de giyirler."

"Ne, ne?" dedim.

"Analari gitmiştir göle. Yikemişdir çemeşir."

"Hep bir kat mı olur?" dedim.

"Ya gaç tane olacek," dedi. "Yetmir mi bir get?"

Erniste sabuna çok çok da ihtiyaç yoktur. Van gölü sodalı olduğu için, çamaşırları göl suyunda yıkıyorlar. Yaman bir dertleri var, o da olmasa işleri iş! Göl suyu çamaşırları çabuk eskitiyor.

Doğu köylülerinin bir adetleri var, yatağa çırılçıplak, anadan doğma soyunup, giriyorlar. Çoluk çocuk, kız, karı koca, hepsi de yatakta çırılçıplak... Sebebi de, yatakta çamaşırın eskimesiymiş. Bunu aklım kesmedi, adet edinmişler herhalde.

Öyle bizim yataklardan, yani yorgan döşek gibi şeyler, bunların çoğunun evinde yok. Altlarına seriyorlar keçeyi, üstlerine de çekiyorlar çulu... Rahat!

Benim bulunduğum günlerde, her ev, zengini, fakiri, arpa ekmeği yiyordu. Pek çoğu onu da bulamıyordu. Mart deyince açlık, açlık dedim ya öyle acından ölen yok, zahiresizlik başlıyormuş.

Doktor bilmiyorlar. Bilseler bile, verecek para nerede? Ağırca, ölümcül hastaları deriye çekiyorlar. Bir koyunu yüzüp, derisini sıcak sıcak sarıyorlar bedene. Her derde deva.

Muradiye ilçesinin 127 köyündeki 4 okuldan birisi de burada. Okul 1948de açılmış. Köydeki nüfustan ancak 17si okuryazar. Onların da çoğu, çat pat, askerlikte öğrenmiş. Okula 45 çocuk devam ediyor. Okulda sıra da yok. Kuru yerde oturuyor öğrenciler. 1996 nüfustan 45 çocuk! Ne denir...

Köydeki tarla miktarı 10.000 dönümdür. Bunun da çoğu eski beylerin elinde... 30 ev tarlasız. Tarlalar bire üçten, dörtten fazla mahsul vermiyor.

1996 nüfusun ancak 2.000 koyunu var. Bu koyunların da 1.000 tanesi bir zenginindir. Doğu, sözde koyun memleketi olacak.

Erniste şapka giyen pek az kimse var. Köydeki erkeklerin, kadınların hepsi tarikatlı.

Soruyorum:

"Siz niçin şapka giymezsiniz? Bu külahlar da ne böyle?"

Bir tanesi:

"Nereden bulalım o kadar parayı?" dedi.

Sanırım ki bu cevap, dolambaçlı bir cevaptır. Şapkayı sevmiyorlar.

Çoğunun sırtında gömlek yok. Çıplak tene geçirmişler eski asker ceketini.

Kadınlar başka. Onların kıyafetleri düzgün. Düzgün ama, çoğu yalınayak. Ayağa önem vermiyorlar. Hele düğünlerde görseniz bu kadınları, yedi, sekiz, on entariyi üst üste giyiyorlar. Burunlarına "hızma" dedikleri, küpeye benzer gümüş bir zincir takıyorlar. Boğazları boncuk dolu, çeşit çeşit, renk renk boncuklar. Çoğununki bir kiloyu geçer. Öyle çok.

Bu boncuklardan ayak bileklerinde de var.

Başlarına giydiklerine de "kofi" diyorlar. Renk renk ipekli yağlık sarmışlar kofilerin üstüne. Renklerin en cicili bicilisi, renklerin en göz alıcısı başlarında.

Erniste bol bol pınar var. Suları da iyi. Pınarların içinde tezek parçaları yüzüyor ama... Kusur mu?

Hela arama, hiçbir evde yok. Hamam arama, yıkanan da pek azdır sanırım. Çünkü herkesin boynunda bir parmak kir gördüm. Birkaç zengin ve köyün muhtarı bunun dışında. Onlar temiz.

Doğu, kalkınmalıdır!

7.6.1951-12.7.1951

Kaçakçılar Arasında 25 Gün

Kendime Bir Ortak Arıyorum

Tam beş gündür, sabahtan akşama kadar, bu kahvede oturuyorum. Kahvenin iki yanı açık, yani camlı. Camlar alabildiğine kirli ve tozlu. Bereket versin yaz da camları açmışlar. Yoksa içeri zerrece ışık girmez. Ayak ayak üstüne atıp nargile içiyorum. Bu kahve, Antebin buğday arastasındadır. Hamallar üstlerinde ağır yükleri, yüklerin altında iki büklüm... İnce, altın bir toz bulutu güneşin altında süzülüp duruyor. Buğday eleyenler, köz gibi toprağa oturup, ha bire buğday eleyen adamlar. Her taraflarından ter fışkırmış, ter kuruyup, elbiselerinde ak bir tuz tabakası bırakmış, nargile içip boyuna seyrediyorum.

Artık kahveciyle, garsonla ahbap olduk. Garson bana bir de ad taktı. Ne bildi öyle bir ada ihtiyacım olduğunu.

"Buyur Hasan Ağa! Hoş geldin Hasan Ağa! Merhaba Hasan Ağa!.."

"Merhaba," diyorum, "merhaba."

Derhal acı kahve geliyor, sonra da nargile.

Antebin her kahvesinde, fincanın dibinde, bir yudumluk, acı, çok acı bir kahve getirirler. Bu kahve bedavadır. Her müşteri, kahve, çay, içeceği neyse, içmeden önce bu kahveden içer. İçmeyenini de hiç görmedim. Bir garson daima semaver biçimi pirinç bir kabın içinde fincanlarını şakırdatarak bunu dolaştırır. Her yeni gelene de bundan bir fincan sunar.

Canım sıkılıyor. Otur, otur, otur... Ucu yok, arkası yok. Halbuki biz kaçakçı olmaya gelmişiz buraya. Kaçakçı nerede? Kaçakçılar nerede? Bekleyelim, diyorum. Nasıl olsa bir gün biri çıkar da, "Nerelisin? Ne iş görürsün?" diye sorar. Bekleyelim bakalım, devran ne gösterecek?

Önüme gelen adamın yakasına sarılıp, "Beri bak ağam, ben kaçakçı Adanalı Hasanım. Seninle iş yapmak istiyorum. Ortak olmak istiyorum. Olur musun?" diyemem ya. Meğer desem de olurmuş. Bunu neden sonra kaçakçıların içine girip, kaçakçı olduktan sonra öğrendim. Neden sonra öğrendim ki, bu kahvede oturanların yarısı, öbür kahvede oturanların tümü ve bu Antep şehrinin yüzde otuzu kaçakçıymış. Bu yüzde otuz, tarafımdan şişirilmiş değildir. Öyle bir şeyi kabul edemem. Bizler kaçakçı milletiyiz. Yalan bizden ırak olsun.

Sokakta, kahvede, şöyle gözümün kestiği bir adamın önüne geçip:

"Merhaba agoşum. Nasılsın agoşum? Ben garip bir kaçakçıyım. Mal almaya, Suriyeden mal, ipekli getirmeye geldim Antebe. Eskiden işlerim iyi idi. Şimdi çok kötü. Mallarım tutuldu, mapsanelik olduk agoşum. Elinden bir gelir var mı benim için? Allah düşürmesin. Zamanında biz de kaçakçıydık namlı şanlı... Düşmez kalkmaz bir Allah... Ne dersin agoşum? Ha, ne dersin bu işe? Ben garip bir kaçakçıyım. Kaçakçı Adanalı Hasan. Bana bir iyilik yapabilir misin?" demeli imişim.

Olurmuş.

Her işin bir acemiliği var. Boşuna beklemişiz kahve köşelerini. Boşuna çekmişiz bunca nargileyi...

İşte bir gün istediğim oldu. Kahveye girdim ki, bütün masalar dolu... Yalnız, bir masada bir tek kişi oturuyor. Sararmış yüzlü, düşük bıyıklı bir adam. Garson beni o masaya buyur etti. Vardım oturdum.

"Merhaba Hasan Ağam."

"Merhaba gardaş."

Acı kahve, sonra da nargilem bana sorulmadan getiriliyor. Ayak ayak üstüne atıyorum. Kaçakçı değil miyiz be kardaşım! Namlı kaçakçı Adanalı Hasan! Garson da sezmiş bu halimi. Öyle sanıyorum ki, ben onun gözünde büyücek bir kaçakçıyım.

Adı bulduk. Var ol garson! Şimdi bir atla üç nala kaldı iş.

Karşımdaki sarkık bıyıklı, yorgun adam bana bir sigara sarıp ikram ediyor. Bakışıyoruz. Sonra adam soruyor:

"Ne iş uçun ağam? Nerelisin?"

"Adanalıyım," diyorum. "Ufak tefek ticaret."

"Yani neler?" diyor.

"Ufak tefek... Yani anlayacağın."

"Çekinme gardaş," diyor. "Biz de o yolun yolcusuyuz."

"Çok kazadan, beladan kaldık da," diyorum. "Çok beladan..."

"İpekli mi?" diyor.

"Bulabilir miyiz?"

"Çok," diyor, "ararsan çok."

Artık açılabilirim. Talihin yaver olsun kaçakçı Hasan! Buldun aradığını.

"Ben de kaçakçıyım da," diyor, "kör olası yokluk. Yokluk belimi büken... Şimdi yapamıyorum. Sermiyem yok agoşum. Sermiyem yok."

Ben anlatıyorum:

"Heye gardaş," diyorum, "adamlarım vardı... Beş, on, on beş gişi... Suriyeden ceket getirirlerdi. Ben de okuturdum Adanada..."

Birden:

"Geçmiş olsun," diyor. "Geçmiş olsun. Ben de bundan sonra yükçülük edemem. Yanımda çalıştırdığım adamın yükünü taşıyamam. Ben bunu yapamam. Ben sermiyeder idim esgiden. Benim yükçülerim adam oldular. Milyon sahibi oldular. Ben gapılarında çalışamam yükçülerimin. Acımdan ölür gene çalışamam. Geçmiş olsun."

Anlayışlı adam vesselam karşımdaki.

"Sonra, gardaş," diyorum, "düştük içeri... Tutulmayan mallarımı da arkadaşlarım yedi. Halbuki ben onlara gardaş gibi bakardım. Yediler mallarımı. Ben senede iki, üç bin ceket sarf ederdim."

"Geçmiş olsun," diyor.

Hep ben konuşuyorum. O, öylecene dinliyor. Ah bir konuşmaya başlasa. Konuşmuyor.

"Ben Af Kanuniylen çıkınca Adana Mahpusanesinden, izimi yitirdim. Şimdi de Antebe geldim. Allah ne gösterecek bakalım."

"Geçmiş olsun."

Hep geçmiş olsun. Alay mı ediyor acep? Sanmam... Bana hayran, bana acıyan bir hali var.

"Geçmiş olsun gardaş," diyor. "Gene kazanırsın."

"Seninle," diyorum, "bir iş yapamaz mıyız?"

"Benim," diyor, "sermiyem yok. Ne zort atayım gardaş? Eskiden Suriyeye gider gelirdim. Sorma benim halimi. Ben zort atamam gardaş. Sermiyem yok."

Bu arada dışardan saçları dökülmüş, kısa boylu birisi geliyor. Daha oturmadan yanımdakine:

"Dört çakmak, bir iki entarilik satabildim," diyor. "Mallar Kilisten daha gelmedi. Gidip getireceğiz."

Saçları dökülmüş adam bana dönüp:

"Merhaba," diyor. "Nasılsın?"

"Merhaba, sağ ol," diyorum.

"Gördün ya," diyor. "Meydanı Ekbezde beni nasıl indirdiler trenden."

Şöyle bir yokluyorum kendimi. Meydanı Ekbez... Bir ak torba... Arap kıyafetli bir adam... Suriyeli gümrükçüler tarafından trenden indiriliyor.

"O, sen miydin?" diyorum. "Nasıl oldu da saklayamadın?"

"Belki bu onuncu geçirmemdir. Oldu bir seferlik. Düştük ağlarına. Tam da on iki kilo fıstıktı, diyor. Gümrüğünü aldılar, sonra bıraktılar. Sonra gittim Halebe."

"Nasıl, nasıl?"

"Pasaportum var," diyor.

Sarkık bıyıklı, bir ara:

"Çekinme," diyor, "arkadaş mert arkadaştır. Bizdendir. Çok işler gelmiş başına bu yolda."

"Olur," diyorum, "üzülme kardaş. Hepimizin başından geçti böyle işler."

"Aldırma kaçakçılıktır," diyor. "Başa kadar sürmez."

"Sürmez. Çekirge bir sıçrar... iki sıçrar..."

"O çekirgedir," diyor bana...

"Yaşa be agoşum. Bana da Adanalı kaçakçı Hasan, demişler. Adanalıyık da gardaşım. Bana da..."

Dazlak kafalı usulca yanıma yaklaşıyor:

"Neler?" diyor. "Neler?"

"İpekli," diyorum. "Suriyeden getireceğim."

"Hiç gidip geldin mi?" diyor.

"Yok gardaş, benim adamlarım vardı esgiden. Heye gardaş adamlarım. On beş gişi gader. Mahpusaneye düşünce..."

"Olur," diyor. "Canını sıkma. İnsanoğlu kalleş olmuş. Gözüyün bebeğine bile inanma."

"Çok geçti başımızdan, bilirik o işleri. Eşşek cennetine girince atabilirler madiği... yoksa kul köleydi hepsi bana. Evelallah tabancanın arkasında kolumuz sağlam."

Dazlak kafalı daha yaklaşıyor.

"Ne yapmak istiyorsun?"

"Mal alacağım. Antep pahalı. Fırsat bulursam, sırtlan gidip Halepten getireceğim."

Gözlerime deler gibi bakarak:

"Yalnız mı?" diyor.

"Yalnız olur mu? Bir elin nesi var? İki elin sesi var. Bu, kaçakçılıktır, yalnız olur mu? Sonra, dünya kalleşler dünyası, verir bana malı, alır parasını gider ihbar eder. Ben garip bir kaçakçıyım. Yer bilmem, yurt bilmem. Biz ne çemberlerden geçtik kardaşım," diyorum. "Biz düşmeyiz tongaya..."

"Yaşa," diyor, "agoşum. Sen çok usdasın. Sen çok görmüş geçirmişsin."

"Birisiyle ortak olurum, Antepli birisiyle... O zaman kimse ihbar edemez..."

Pazarda Kaçak Ceket Satışı!

Bizim adamla ortak olmaya orada karar verdik. Ondan sonra ortak geldi, ortak gitti. Yakında işe başlayacağız. Kilisten malları gelince alıp, Adanada, Malatyada satacağız. Sermayenin yarısı benden, yarısı ondan... Oldu mu bu iş? Oldu.

Sevinç içindeyim. Var ol be ortağım. Yaşşa be agoşum. Dünyalar durdukça durasın!

Ortağım diyor ki:

"Ben kendimi bildim bileli kaçakçıyım. Kendimi bildim bileli... Çok işler geçti başımdan. Bu saçlar bu yolda döküldü. Benim hem Türkiye, hem Suriye nüfus kağıdım var. Burada Türk kıyafeti, orada Arap... Bu iş böyle yapılır. Böyle söker agoşum. Çetin iş!"

Ortak coşuyor. Biraz da benim gözüme girmek için olacak, bir afyon kaçakçılığı hikayesi anlatıyor. Üç kişiler. Bursadan Antebe afyon götürüyorlar. Afyonu jelatinli kağıtlara sarıp, yerleştirmişler sepetlere... Afyon öyle açık, sepette, herhangi bir eşya içerisinde götürülemezmiş... Kokarmış da ondan... Tabii kokusu onu ele verir. Jelatin kağıda sarılı... Sepetlerde... Sepetlerin ağzına ekmek, üzüm, türlü yiyecekler konmuş... beş altı sepeti yerleştirmişler ayrı ayrı kompartımanlara... Kendileri de koridorda...

Bir istasyonda arama başlıyor.

Ortağım:

"Arama başladı," diyor. "Yüreğim tıpır tıpır atar... ha şimdi tutulduk, ha şimdi tutulacağız. Sıra bizim kompartımana geldi. Sepetler, ekmek sepetleri... Bu sepetler yiyecek sepetleridir. Polis, kurbanın olayım. Yiyecek sepetleridir bunlar. Yiyecek. Yiğitim polis! Görme şunları... Bunlar ekmek sepetidir, vallahi afyon değil. Yüreğim güm, güm, güm... Aman polis bey... Etme eyleme... Birinci kompartımanda birinci sepet!.. 'Öl polis!.. Geber, kahrol!' Ne yapayım şimdi? Benim sepetlere gelmeye daha iki vagon var. Dayan dedim. Yiğitlik burada, dedim. Dayan, dedim kendi kendime. Tren kalabalık, mahşer gibi. İğne atsan yere düşmez. Baktım bir tren öteki yolda. İstanbul treni. Dayan. Ya Allah! dedim. Atladım trenden. Sepetleri nasıl almalı? Bir çocuk gördüm, hamal çocuk, çağırdım. Kompartımanı gösterdim. Dedim al gel sepetleri. Çocuk aldı sepetleri. Fakat götüremez... Ya Allah! Ha babam gayret! Ben yapıştım sepetlere... Yerleştirdim İstanbul trenine. Bir nefes aldım ki kardaş... Bir nefes aldım... Oh... Oooh... dedim, Allah! Bu günün de var mıymış? Bize Antepli demişler. Anladım bi-

zi kimin ihbar ettiğini. Bize malı veren. Geldim Bursaya... Gittim Emniyete... böyle böyle, size ihbar ederim. Düştüm önlerine, bize mal veren adamın getirdim evine. Aradılar, ne kadar mal varsa yakaladılar... Yüz kilo, iki yüz kilo... yapar mısın oyunu? Yapar mısın gardaş? Emniyetten de aldım ikramiyemi. Aldım afyonumu, geldim Antebe. Yaa gardaş! Bize Antepli demişler. Biz neler görmüşük neler!"

Lakırdıyı aldım ben:

"Sağlam dur ortağım! Seninle iyi işler çevirebileceğim. Yalnız dikkatli ol ortağım. Biz de kül yutmaz takımındanız. Bize de Adanalı kaçakçı Hasan demişler. Anladın herhalde şimdiye dek. Bunca konuştuk. Tekin dur ortağım. Ömrümüz mahpusanelerde çürüdü. Esrar tekkelerinde erittik gençliği. Bir kalleşlik yapayım deme. Bir kötü niyetin varsa vazgeç. Garip kişiyiz ya ortağım, o kadar da garip sayılmayız. Sen bilirsin ortağım! Sütüne zümmetine..."

Benim beş yüz lira evden, mal da Kilisten gelecek, onu bekliyoruz. Ortağım ceket satıyor, pazarlarda... Antepte her gün pazar kuruluyor. İki pazarları var. Birisi kalenin altında, öteki şehrin içinde. Bir gün birinde, bir gün birinde...

Bir ceket de ben geçiriyorum sırtıma. Öyle dar ki, nefesim tıkanıyor. Aman ha yavaş.

Ortağım bana satmanın usullerini öğretiyor.

Kızıyorum:

"Beni," diyorum, "çocuk mu belledin? Bunca yıllık kaçakçıyık..."

Özür diliyor:

"Hani dedim, Allah düşürmesin, sen büyük kaçakçısın da... bilmezsin."

"Yok arkadaş," diyorum, "biz bu işin her yerine girdik çıktık. Genç ömrümüz mahpusanelerde çürüdü."

Adam yumuşak, söylediklerinden pişman:

"Kusura kalma agoşum," diyor.

"İşte böyle," diyorum.

Antep pazarı... Pazar mı? Pazar değil, bir alem... bir kalabalık, bir kalabalık... yürüyen, dalgalanan insan ormanı... alışveriş.

Bir yana otuz kırk çarşaflı kadın oturmuş, türlü türlü, iğneden ipliğe, takunyadan kitaba kadar, türlü türlü eşyalar satıyorlar. Kırklık bir kadın, çarşafının içine büzülmüş, bir yumak olmuş, önünde bir tek tespih... Kadının gözleri bile gözükmüyor. Tespihe alıcı çıkıyorum. Kırk kuruşa dövüş çekiş, bin bela alıyorum tespihi... Malı satıldı. Kalkıp gidecek mi kadın? Ne gezer... Önü boş ama, boyuna kıpırdamadan oturuyor. Neden oturur? Malı satıldı işte. Benimki merak...

Bir kadının önünde de eski, uçları yanmış bir kitap var. Kitabın kapağını okuyorum: "Aslı Han ile Aşık Kerem." Kerem yanmış. Kitap Kereme ne güzel uymuş... Eminim bu kitap yakında müşterisini bulacak.

Kadınların hiçbirisinin önünde öyle ahım şahım şeyler yok. İki çift takunya, bir çift eski kadın ayakkabısı, bir tek atlet, el dokuması alacalı bir mintan... Daha akla hayale gelmeyecek neler! Mesela bir maşa... kaça satar, bu maşayı bu taze?

"Kaça satarsın anoşum?"

"Yirmi guruş ağam."

"Alamam."

Alırdım. Onun süzgün, kederli ve kara gözlerinin hatırı için alırdım. Alıp da ne yapayım? Sonradan almadığıma pişman oldum ya. İş işten geçti. Alıp bir tarafa atıverirdim.

Pazarda elbiseler yere serilmiş... Kokmuş, vıcığı çıkmış domatesler, pörsümüş patlıcanlar, yeşil biberler...

Pazarda halı, kilim, yatak... At, eşek...

Pazarın bir yanı da manifatura sergisi... Antep bezleri, eski kaçak eşyalar, beğen beğen beğendiğini al...

Bir yanda da bizimkiler. İki yüz, üç yüz kadar varlar. Her birinin sırtında ya çok bol, ya da çok dar ceketler. Her biri ceketinin ön, üst düğmesini baş ve şahadet parmağıyla tutmuş, öne doğru çekiyor. Böyle yapmak, sırtımdaki satılıktır, demektir. Ben de öyle yapıyorum. Pazarlık... Ceketler bir insandan öbür insana devrediliyor. Satan memnun, alan memnun... İkisi de karlı... bir keten ceketin yarı fiyatına... on lira, on iki lira, on beş lira... Her keseye uygun.

Hay kör şeytan! Ben satamıyorum. Sağ elim düğmede dolaşıyorum. Köylü kılıklı birini görünce:

"Bak ağam, çok sağlam. Halep sermiyesine. Özürü bir şeyi de yok."

Köylü yan yan bir cekete, bir bana bakıp sıvışıyor.

Neden? Satmasını mı bilmiyorum? Bu nasıl iş? Satmanın da ağzı gözü yok ya! Herkes gibi tutmuşum düğmeden, herkes gibi köylü kılıklı birisini yakalıyor, "Halep sermiyesine ağam," diyorum. Bunun daha ötesi yok ya! Gene de şüphelendiriyorum kendimden. Kaçakçı Hasan! Sen büyük bir kaçakçısın, aklın ermez böyle işlere. Ya hiç satamazsan? Düşeceğim ortağın gözünden. Pazarın içinde dört dönüyorum.

"Halep sermiyesine. Halep sermiyesine ağam."

Abalı, şalvarlı, toz toprak içindeki adamlar, bir bana, bir üstümdekine bakıp, hiçbir şey demeden gidiyor, başkalarıyla pazarlığa tutuşuyorlar.

"Hepsinden ucuza veririm," diyorum, "herkesten ucuza..."

Çok ucuza verip, ne verirlerse, hiç pazarlık etmeden vereceğim. Eğer, ortağımın bana dediği fiyattan aşağı verirsem, üstünü cebimden verip götüreceğim.

Dört dönüyorum pazarı:

"Halep sermiyesine..."

Nafile, bütün gayretime rağmen satamıyorum. Bir de içerliyorum ki...

"Bedava bedava!" diye bağıracağım geliyor.

Pazar dağılıyor.

Boynu bükük, kahrolmuş, ortağın yanına geliyorum. Yüzüne bakamıyorum. Ortak anlıyor:

"Aldırma," diyor, "bir gün hiç satamazsan, bir gün olur üç, dört tane birden satarsın. Alışveriştir bu!"

Ben gene kabadayılığa toz kondurmuyorum.

"Ben," diyorum, "bunca zamandır mal satardım, böylesi başıma gelmediydi. Ona canım sıkılıyor işte."

Nihayet Büyük Bir İş!

Antep pazarı toz içinde. Toz bulut misali...

"Ortak, kusura kalma ya, bir şey soracağım senden. Merak aldı beni."

"Sor," diyor, "sor."

"Kadınlar var pazarda, oturmuş çarşaflı kadınlar var ya..."

"Var. Ne olacak?"

"Birinin önünde bir tespih vardı. Kırk kuruşa aldım. Önünde yoktu başka bir şey de... Kalkıp gitmedi."

"Sen bilmezsin onları."

"Ne bileyim?"

"Sen de bir şey bilmiyorsun agoşum," diyor. "Kusura kalma ya."

"Bak ortağım," diyorum, "değme bana. Bana kaçakçı Hasan derler, adıyla sanıyla bizim memlekette..."

"Darılma," diyor, "darılma ya, bilmiyorsun. Getirmişler sana malı Suriyeden, sen toptan satmışsın."

"Eyi bildin arkadaşım. Tam gözünle görmüş gibi bildin. Öyle oldu işte."

"Ben bilirim," diyor. "Adamı gözünden tanırım."

"Neydi o kadınlar? Hele söyle hele. Şu Antep başka yer."

"Onlar dellal kadınlar. Bohçacı kadınlar. Biz malı getiririk, onlar ev ev dolaşıp satarlar. Sattıklarından ücret alırlar. İşte onlar pazarda bunun için beklerler. Hepsi dellal değil ya, o gördüklerin, çoğu dellal."

"Bunu bilmiyordum işte ortağım."

"Daha neler göreceksin Antepte. Daha neler! Ne işler."

"Ya," diyorum, "işte bunu bilmiyordum."

Pazarda bir günde bir sürü kaçakçı tanıdım. Yüzlerce kişi! Tanıştığım kaçakçılardan birisini bulurum. Bu bohçacı kadınlardan birinin evine götürür beni.

Kaçakçı kahvelerini bir bir dolaşıyorum. Gözüme, bugün ceketini bir köylüye okuttuğumuz ince bıyıklı, esmer delikanlı ilişiyor.

"Merhaba," diyorum, "arkadaşım."

"Merhaba," deyip ayağa kalkıyor.

Şu kaçakçı milleti, terbiyeli, mültefit, hoş insanlar doğrusu.

"Agoşum," diyorum, "biliyorsun, senden saklım yok ya, biliyorsun ben epeyi mal aldım Kilislilerden, tutarlar deyi götüremiyorum Antepten de... Bugün sıkı biliyorsun. Ben de sabıkalı bir adamım, biliyorsun. Burada satacağım malları..."

"Satarık," diyor. "Ondan kolay ne var?"

"Beni," diyorum, "bir bohçacı kadına götür şimdi. İpeklilerim var. Ama tanıdığın olsun, yemesin mallarımı..."

"Yemez," diyor.

Antebin daracık, lağım kokan, karanlık sokaklarından geçip, bir eve varıyoruz.

Kadın elli beşlik var.

"Teyze, benim mallarım var."

"Allah daha versin evladım."

"Aldım da götüremedim."

"Zordur evladım."

"Satamaz mısın teyzeciğim?"

"Zordur evladım."

"Teyze, ben garip bir kaçakçıyım. Çok işler geldi başıma. Yeni hapisten çıktım."

"Vay evladım."

"Satıver nolursun teyze?"

"Zordur evladım."

Bu sırada ince bıyıklı çocuk müdahale ediyor.

"Bizdendir," diyor. "Pazarda bizimle ceket satar."

Pazarlığı yapıyoruz.

"Yarın," diyor. "Yanımda yedi yaşlarında bir çocuk var. Çocuğu gönderirim yanına, çıpladırsın çocuğu, sararsın ipekliyi her yanına, giydirirsin elbisesini üstünden, getirir bana."

"Sağ ol teyze," diyorum. "Berhudar ol. Yarın gönder çocuğu pazara."

Sonradan öğrendim ki, Antepte bu bohçacı kadınların sayısı bini buluyormuş. Serbest zamanlarda, yani zabıtanın fazla sıkıştırmadığı zamanlarda bohçalara doldurup eşyaları, ev ev dolaşıyorlar. Zabıta sıkıştırdı mı onların da çalışma tarzları değişiyor. Bu sefer, bellerine kemer gibi bir ip bağlayıp, ipeklileri fır dolayı takıyorlar ipe, giyiyorlar üstünden çarşafı, dalıyorlar evlere, kadın hamamlarına... Nerde bir kız evlenecek, bunlar bilir. Nerde bir düğün, bunlar orada...

Bu kadınlardan üç dört sefer hapse girmiş çok namlıları var. Ben, bunca yıllık kaçakçı Adanalı Hasan, ancak bir seferlik düşmüşümdür mahpusaneye. Yiğitlik kadınlarda kaldı, yavrum kaçakçı Hasan! Ha gayret!

Bizim kaçakçı dostlarla, bu kadınlar meselesini konuşurken biri anlattı:

"Baktık," diyor. "Kilis otobüsünden indi bir kadın, yüzü avuç içi kadar, ayakları çöp gibi ince ama, beden desen bir manda. Gören şaştı. Aynasızlar görmez mi bunu hiç? Yakaladılar. Üstüne tam elli metre ipekli sarmış. Be kadın, az sarsana geberesice. Az sarsana!"

Bu kadınlar kıymetli ipeklileri sarıp bellerine Malatyaya, Elazığa, daha başka yerlere götürüyorlar. Yalnız ipekli mi? Yükte hafif pahada ağır ne kadar mal varsa, bu kadınların ellerinden geçiyor.

Gör oğlum kaçakçı Hasan! Elin kadınları neler yapıyorlar? Sen başaramazsan şu işi, yuf olsun erkekliğine...

Kilisten mal gelecek, evden de bana beş yüz lira... Bekliyoruz...

Bu arada ortağım ortadan kayboluyor. Kahveye soruyorum, kahvede yok. Evine soruyorum, evinde yok. Varsın kaybolsun. Ortak mı yok sanki. Elini sallasan ellisi.

Öteki kahvede oturan, gözümün kestiği, çuvaldız ucu gibi sivri bıyıkları olan, iri yapılı, pazarda ahbaplığı ilerlettiğimiz birisiyle işi yapmayı koyuyorum aklıma...

Bana:

"Böyle ceket satmaktan iş çıkmaz," demişti. "Seninle başka işler çevirelim."

"Çevirelim agoşum," demiştim... "Çevirelim."

Benim para gelsin gelmesin, bir ortaklık yapacağız. Kendisinin sermayesi var. Beraberce Halebe gidip mal getireceğiz. Sonra Kayseride, Ankarada, İstanbulda satacağız.

Başlayalım. Hemen işe başlayalım ortağım. Daha fazla kalamam Antepte. Ben bir ömür boyu yapamam bu işi. Şöyle bir vurgun olursa ne ala... Acele kardeşim.

Bir sabah pazarda yanıma yaklaşıp:

"Hazır mısın?" diyor.

"Hazırım."

"Mal getireceğiz dışardan."

"Getirelim."

"Sen, ben, iki kişi daha."

"Mal bu kadar çok mu?"

"Çok..."

Sivri bıyıklıyla ortak olduğumuzdan beri, öyle her yerde oturup konuşmuyoruz. Ciddi iş göreceğiz. Takip makip ederler. Nemize gerek. Gizli konuşuruz daha iyi.

Her birimiz bir yerden gelip, şehrin dışında toplanıyoruz. Gece... Alabildiğine karanlık bir gece. Ay filan da yok ortalarda... Biribirimizi kımıltı halinde bile göremiyoruz. Serince, hafif hafif bir yel dokunuyor yüzümüze... Ama yine sıcak kavuruyor. Yıldızlar top top ışıltı içinde... Bir yanıp bir sönüyorlar.

Toprak daha köz gibi. Bizde çıt yok. Bir sigara yakmak istiyorum.

Arkadaşım:

"Aman," diyor, "aman ışığı üç saatlık yoldan görürler. Bir iş açmayalım başımıza..."

"Burada Sigara İçmek Tehlikelidir."

Yoldan gitmek zararlı olabilir. Tepelere doğru vuruyoruz. Ayaklarımız çalılara takılıyor. Sağdaki delikanlı ikide bir kapaklanıyor. Bizim sivri bıyıklı kızıyor:

"Kepekle mi beslediler seni yavrum? Kepekle mi?"

O, boyuna kapaklanıyor.

Sivri bıyıklı bana dönüp:

"Bu daha yeni, üç yıl sonra bir gör. Bugünler aklına bile gelmez. Aslan kesilir," diyor.

Bir tepe aşıyoruz. Bir tepe daha... Antep hangi tarafta kaldı? Bir türlü kestiremiyorum. Sonra, bir tepede, gidip bir bağın içinde duruyoruz. Yer yer büyük karartılar seçebiliyorum.

Sivri bıyıklı:

"Yük," diyor, "yığılı taşların içinde..."

Durup düşünüyor.

"Keçiyolu... On adım sağdaki taş yığını... Sonra... Onun ötesinde... Yüz adım sola sapıp... Elli adım daha git... Ocak taşı gibi, dikilmiş, üç bağ kütüğü gelir. Onun üstündeki taş yığını..."

Keçiyolunun on adım ötesindeki taş yığınını açıyoruz. Karanlık, göz gözü görmüyor. El yordamıyla açıyoruz... Bir telis çuval, ağzına kadar dolu... Sonra ötekileri arıyoruz... Nefes nefese... İkinci nerede?

Ortak kızıyor:

"Koyar malı, kendisi gelmez... Ara da bul! Ara da bul şimdi!"

Bağın içinde dönüyoruz. Tetikteyiz. Yüz adım... Tamam... Yüz adım olmadı... Yok arkadaşım. Şu taraftan yüz adım. Şu taş yığını senin, bu taş yığını benim. El yordamı... Zor bela taş yığınını açıyoruz. Olmadı. Bir taş yığını daha...

Sivri bıyıklı:

"Ah," diyor, "Musto burada olsaydı hemen bulurdu."

"Musto da kim?"

"Musto bizim arkadaştır. Hemen bulurdu."

"Büyücü mü? Kerameti mi var?"

"Kerametten daha beter. Musto izcidir."

"İzci?"

"Musto iki saatlık yerden kokusunu alır malın. Musto gecenin karanlığında iz görür. Şimdi şuradan biz gidelim, üç saat sonra Musto gelsin, nereye gittiğimizi izler çıkarır. Bu gecenin karanlığında çıkarır. Toprakta değil, ovada değil, Musto kayaların üstünde bile iz sürer. Mustodur bu! Bir zerre toz düşsün, tamamdır. Kurtuluş yok ondan sonra. Musto mutlak bulur. Ah! Musto burada olsaydı..."

Kan tere batıyoruz. Sırasıyla taş yığınları açılıyor. Neyse, müthiş bir çalışmadan sonra malların üçünü de yerlerinden çıkarıyoruz.

Yükler sırtımızda. Benim yüküm çok ağır. Adam suya düşüp çıkar ya, işte ben terden öyle sırılsıklam kesilmişim. Yükün altında, Antebin bu sıcak gecesinde nefes bile alamıyorum.

Bir dal sallanmasın, bir çıtırtı duyulmasın, hemen siniyoruz. Ölüde ses var bizde yok. Nefes almaktan bile korkuyoruz.

Kaçakçıbaşı, yani sivri bıyıklı:

"Durun," diyor, "durun, söyleyeceklerim var."

Duruyoruz. Yük sırtımızda. Benim bacaklarımdan aşağı ter süzülüyor. Bir insanın bu kadar terleyeceğini bana söyleselerdi daha önceden imkanı yok inanmazdım. Yüklerin altındayız...

Bir cipin projektörü karanlığı deliyor. Biz hemen olduğumuz yere yatıyoruz. Cip yaklaşıyor. Yerle bir oluyoruz. Cip yaklaşıyor. Belki de birazdan bir makinalı ateşi başlayacak. Bir kör kurşun. Ya bir kör kurşun...

"Arkadaşlar, kurşuna tutulursak teslim olmak yok. Her biriniz bir tarafa, ayrı ayrı bir tarafa kaçacaksınız."

Ses, sivrisinek vızıltısı gibi zor duyuluyor.

"Ölmek var teslim olmak yok. Yakalanan, öldürseler bile arkadaşları ele vermeyecek. Teslim olanı, arkadaşını ele vereni vururum. Kozun kabuğuna girse, gene bulur, vururum."

Bekliyoruz. İlk kurşun ha şimdi, ha birazdan. Cip geçiyor, cip kayboluyor. Oh... Allahım böyle saatların de var mıymış... Uğurlar olsun güzel cip...

Biz hala sıcak toprağa serilmiş yatıyoruz. Başımızı bile kaldıramıyoruz.

Sonra, neden sonra yekiniyoruz. Dizlerim tutmuyor. Korkudan değil, inanın korkudan değil... Yorgunluktan... Hiç belli etmiyorum halimi... Ünü var, namı var, Kaçakçı Hasanım...

Bu iş uzun sürer de ölmeden yakayı kurtarırsa Kaçakçı Hasan, namı söylenecek Antep dağlarında. Korku da ne?

O, giderken boyuna kapaklanan çocuk var ya, yükün altında ne kapaklandığı var, ne bir şey... Şu insanoğlu anlaşılmaz bir muamma... Çocuk cirit atı gibi önde gidiyor... Deminki çocuk bu mu? Önümden gidiyor. Karanlıkta sallanan yükünü seçiyorum.

Ötede bir karartı var. Durun! Aman durun! Pusu olmasın!

Bizim başkan:

"Arkadaşlar," diyor, "ölmeden teslim olmak yok. Her birimiz bir tarafa..."

Karartı... Pusu mu? Sıcak toprağa tekrar yatıyoruz. Yerle bir... Bizim bıyıklı, onda yük yok tabii, karartıya doğru ilerliyor. Az sonra dönüyor.

"Ağaç," diyor. "Çalı... Vay anasını, ne kadar korkuttu..."

Gecenin karanlığı... Yıldızların ışığı... Antebin sıcağı... Ter kokusu...

Şehrin kenarındayız. Yakında dar sokaklardan, korku içinde geçeceğiz.

"Bekçiler, polis," diyorum.

Ortağım:

"Korku şehre kadardı," cevabını veriyor.

Şehre kadar!.. Yaşa be agoşum. Kazasız belasız atlattık şunu.

Gene de, duvarlara sürüne sürüne, sine sine, etrafı kollaya kollaya yürüyoruz.

Sokaklar bomboş... Bir ak kedi duvardan duvara atlıyor...

Güç bela eve gelebiliyoruz. Arkadaş içeri girmeyip, dışardan kolaçan ediyor. Telis çuvallarını evin kadınları, çocukları sır ediveriyorlar. El çabukluğu marifet! Evin en beceriklisi, beli bükülmüş, seksenlik ana. Oradan oraya iki büklüm mekik dokuyor. Emirler veriyor. Kaçakçı anası! Kaçakçı anası hemen bize ayran getiriyor. Buzlu ayran...

Ortağım sırtımı okşuyor:

"Senden hiç ummazdım bunu. Bravo, sağlam adamsın. Kaçakçı böyle olur işte!"

Sen söyle ortağım. Söyle dilinin döndüğü kadar. Kaçakçı Hasan bu gece çektiğini bilir. Anasından emdiği süt burnundan geldi. Daha körük gibi soluyorum. Pantolonum, gömleğim, saçlarım bile ıpıslak... Sudan çıkmış gibi ıpıslak her yanım.

Malları Malatyaya götüreceğiz üç gün sonra...

Sabahın saat beşinde otele geliyorum.

Katip soruyor:

"Bu gece çok içtik," diyorum. "Bir eğlendik ki... Bir de avrat vardı..."

Bereket katip uykulu da, üstüme başıma bakmıyor. Sarhoşluğuna sarhoşum.

Yatağa girer girmez... Canım uyku, kahrın çekilir.

Getirdiğimiz malları Malatyaya götürmedik. Antepte sarf edildi.

İşte sivri bıyıklıyla ortaklığımız da burada böylece bitti. Bir daha ne ben onu aradım, ne de o beni...

Benim eski dazlak kafalıyı arıyorum. Evinde, kahvede, dükkanında arıyorum. İlk göz ağrısı...

"Gitti," diyorlar. "İçeri gitti."

Bekliyorum.

Bir gün dazlak kafalıyı sorarken garsondan, bana onun akrabası diye birini gösteriyor. Kısa boylu, yırtık lacivert bir pantolon giymiş, kıvırcık saçlı, kederli, ela gözlü bir adam.

"Ne yapacaksın onu?" diyor. "Ben onun dayısının oğluyum."

Kısa boylu adam bir zaman düşünüyor. Elini kaldırıp kaldırıp masaya vuruyor.

"Hani," diyorum, "ben onun ortağıyım da..."

Adam bana uzun uzun bakıyor. Çat, diye elini birkaç kere daha masaya vuruyor.

"Seni mi buldu dolandıracak? Seni mi buldu?"

"Ooo..." diyorum.

"O, baş dolandırıcıdır," diyor.

"Sen," diyorum.

"Senden saklım yok," diyor. "Mert adamsın. Ben kaçakçıyım. Yirmi üç yıllık kaçakçı."

"Ben," diyorum, "ben de feleğin çemberinden geçmişim."

Kaçakçılık hikayeleri anlatıyorum ona. Bir kaçakçıdan dinlediğim bir hikayeyi, kendime mal edip, anlatıyorum. Malzeme çok. Antep kaçakçıları bizim için çalışıyor. Al beğendiğini, uydur kendine. İngiliz kumaşı elbise değil ya... Prova falan istemez. Yeter ki uydur. Uyuyor. Mahpusane hikayelerini anlatıyorum. Adam:

"Sen mert adamsın. Gözü pek, yiğit adamsın," diyor.

"Ben," diyorum, "ben bir ortak arıyorum. Ahmet olmazsa Memed olsun. Bence hepsi bir."

"Hepsi bir olmaz. Ortak dediğin yiğit, mert olacak. Bu iş başka işe benzemez. Can pazarı."

"Kötü ortak ne yapabilir bana?" diyorum. "Ne gelir elinden?"

"Öldürür bile," diyor. "Bir kuruş için öldürür. Bu iş çetin iştir. Başka ortaklığa benzemez bu! Ben kaçakçıyım. Allo Cello değil. Kaçakçı..."

"Ben de," diyorum, "ben de..."

"Ben mert adamları severim," diyor.

"Ben de..."

Birden:

"Benimle ortak olur musun?"
"Olurum," diyorum.
Ayağa kalkıyor. Gözleri ışıltı içinde...

Kaçakçı Bir Kadının Kızını Alma Peşinde

Kaçakçı Hasan! Buldun aradığını. Tam sana göre adam.
"Nerede kalıyorsun?" diyor.
"Otelde."
"Günah. Nerede yiyorsun?"
"Lokantada."
"Günah. Bundan sonra bizim evde yatacaksın. Bizim evde yiyeceksin."
"Olur."
Duruyor:
"Bizim çocuk hasta..."
"Geçmiş olsun."
"Yirmi altı gündür hasta."
"Ya!"
"Yemez içmez."
"Geçer inşallah..."
"İyi olsun da... Sana yatak da buluruz."
Ben diyorum ki:
"Sermaye az."
"O kötü işte..."
Yüzü kızarıyor:
"Bir sermayedar..."
"Bir..."
"Bir kadın var," diyor. "Zengin kaçakçı. Pasaportu var. Dul... kızı da var bekar..."
"Kızı da mı?" diyorum.
"Çok güzel bir kız."
"Başka?"
"Başka kimi kimsesi yok. Sen bekar mısın?"
"Bekarım."
"Kız da güzel mi güzel."

"Parasına bak," diyorum, "güzel olsun çirkin olsun..."

"Çok zengin... İnci getirir Halepten. Neresinde getirir kimse bilmez... gümrük bilir onun kaçakçı olduğunu... Anadan doğma soyup ararlar. Gene getirir. Neresinde getirir kimse bilmez."

"Yaşasın kaynana."

"Bir seferinde bir portakalın içini çıkarmış, kabuğu sağlam, portakalın içine koymuş incileri, vermiş portakalı çocuğun ağzına... Somura somura çocuk geçirmiş hududu, getirmiş Antebe..."

"Yaşşa kaynanam."

"Evine gidelim."

"Ya kız beğenmezse beni? Yandığımızın resmidir."

Heyecanla:

"Dur," diyor, "dur."

"Ne var?"

"Dur... Bir büyücü var. Ona muska yazdırırız. Ben muskayı eşikliğine gömerim onların. Kız cin çarpmış gibi, deli divane olur. Seni görür görmez, yanar ateşine..."

"Büyücü?"

"Evi yakında."

"Haydi gidelim."

"Bir on lira vereceğiz ama, büyücüye..."

"On değil yüz olsun. Olsun da şu iş. Fıkaralıktan anamız dinimiz ağladı be agoşum!"

"Yüzde yüz..."

"Olursa," diyorum, "sana da on bin. Kaynananın on bini senin."

"Hacet yok. Biz zaten kazanırız sermayemiz olursa..."

Büyücüye gidiyoruz. Büyücü bıçak gibi keskin sakallı birisi... Benim adımı, dedemin adını, dedemin babasının adını kemali ciddiyetle soruyor, söylüyorum.

"Kızın adı ne?" diyor, en sonra.

Bizim adamın gözüne bakıyorum. Hiç oralı değil.

Adam, aşık olduğu, derdinden uykularını haram ettiği kızın adını bilmez misin? At! diyorum, Kaçakçı Hasan at!

"Kızın adı Melahat!"

Tamam mı?

Büyücü yazıyor.

İki muska, birini ben bir bardak suyun içine koyup içeceğim. Öbürü eşikliğe gömülecek.

Muskayı arkadaşa veriyorum. Hemen alıp gidiyor. Büyücü baba, helal olsun sana on lira. Kızı alırsak himmetinle, sana yüz papel daha var.

Sabahleyin erkenden kahvede buluşuyoruz. Soruyorum:

"Noldu?"

"Gömdüm. Bugün eve gidelim."

Kuşluklayın, kaynananın evinin yolundayız.

Yolda:

"Ne diyelim," diyorum, "kaynanaya?"

"Sen karışma. Ben derim ki büyük bir kaçakçıdır. Kız kahve getirir. Sen onu görürsün, o seni... şıp diye karasevda... muska eşiklikte gömülü... kılıç gibi keskin muska... buna büyücü Koca Arap demişler."

Bana da Kaçakçı Hasan!

"Bak," diyorum. "On bini senin. Ona göre."

"Bu iş oldu, karışma gerisine sen. Bana bırak."

Büyücek bir evin kapısını çalıyoruz. Bende yürek... Antebin en büyük kaçakçı kadını kaynanam oluyor, laf mı... Kapıyı çalıyoruz ya, ses yok. Gidip gelip çalıyoruz. Üç gün çaldık kapıyı bu minval üzere. Bizdeki de inat mı inat! En sonunda bir komşu kadın:

"Ağam," dedi, "o gitti Suriyeye, akrabalarının yanına."

Kaldın mı şimdi ayazda oğlum Kaçakçı Hasan? Bu kem talih varken sende!..

Arkadaşım:

"Canını sıkma," diyor, "yakında gelir."

"İnşallah yakında gelir."

Gene aynı kahve. Şalvarlı, bıyıklı, esmer, sararmış yüzlü insanlar. Bir yanda bir masada, bir grup, elden ele kalın esrar sigarası dolaşıyor. Ortağımın da canı sıkkın.

"Aldırma be agoşum," diyorum. "Olmazsa olmasın."

Kızıyor:

"Olmazsa olmasın olur mu? Olacak. Mutlaka olacak."

"Olmazsa olmasın. Ben eve tel çektim. Beş yüz lira gelecek. Yetmez mi?"

Ortakta bir sevinç, bir sevinç... görmeyin.

"Dört ay sonra paşanın kızını alırız."

"Alırız."

"Paşanın da valinin de..."

"Valinin de..."

Ortağım kırgın kırgın:

"İyi olur şu kızı almak. Karı çalışır bir taraftan, biz çalışırız bir taraftan. O karı yiğit bir kaçakçıdır. Erkek yapamaz yaptığını..."

"Tam bana kaynana."

"Mert karı."

"Olursa böyle olmalı."

Yaman Bir Kaçakçı Daha!

Şimdilik eli yuduk kaynanadan. Bizim beş yüzü bekliyoruz. Bir gelse...

Yeni ortağım cıva gibi, oradan oraya gidip geliyor. Böyle enerjik, böyle fırıl fırıl dönen adama rastlamadım ömrümde... Çocuğun iğneleri... doktor... doktor parası...

"Kaç yıldır yaparsın kaçakçılığı ortağım?"

"Bilmem."

"Neler üstüne?"

"Kokudan tut, incisine kadar."

"Bu yamalı pantolon da ne ya ortağım. Sen de benim gibi felakete mi uğradın? Sen içeri düşünce paralarını arkadaşların mı yedi?"

Ortağım karşıma oturmuş, iki dirseğini masaya dayamış, masaya abanmış, boyuna anlatıyor. Ha, unuttum. Ortağımın adını belki merak etmişsinizdir. Gücük Duran.

"Ben," diyor, "İstanbulda yaptım askerliğimi. Beykozu iyi bilirim. İpek gibi yumuşaktır suları, İstanbul denizinin... Ah! İstanbulun denizi. Ah! Sevdiğimin gözleri... Bir sevdiğim vardı, Kasımpaşalı."

"Benim de..." diyorum. "Kaldı yüreğimin bir parçası beraber."

Elini kaldırıyor, masaya vuruyor:

"Şimdi, şimdi bir kerre gideriz Suriyeye... Sende beş yüz, bir iki yüz de ben bulurum. Bir dönüşte etti bin dört yüz... bir daha etti bin sekiz yüz.. Bir daha bir daha... İki sene sonra zenginiz."

Gözleri yaşarıyor. Her şeyi gördüm de, türlü türlü ağlayanları, sevda için, keder için, ölüm için ağlayanları gördüm de, umudun insanları ağlattığını ne görmüşlüğüm, ne de duymuşluğum vardır.

"Sonra agoşum," diyor, "Beykozda birer evimiz olur yan yana... beyaz badanalı. Ben beyazı severim. Önü bahçeli olur. Çiçekleri olur önünde."

"Ben aydınlığı severim."

Birden yüzü morarıyor. Noldu bu adama?

"Çocuğum," diyor, "senden saklı değil ya, çocuğum verem. Bir tedavi ettirebilsem... bir şey istemem. Para ne zaman gelir?"

"Bugün yarın."

"Dur bekle," diyor, "ben Azizi getireyim. Azizle Suriyeye gideriz, para gelir gelmez."

"Aziz de kim?"

"Bir arkadaş..."

Az sonra külot pantolon giymiş, güneş yanığı yüzlü, zayıf bir adamla görünüyor.

"Aziz," diyor. "İşte bu Azizdir. Buna da bir hisse veririz. Nolur?" diyor. "Kazancımızın hepsini biz yiyecek değiliz ya..."

"Olur," diyorum. "Daha iyi."

Aziz oturuyor. Elini cebine atıyor, bir Türk, bir de Suriye nüfus kağıdı çıkarıyor.

"Hudut benim yolumdur. Hudut evimdir benim. Su içmek ne kadar kolaysa, benim için de hududu geçmek o kadar kolaydır."

"Eeee..." diyorum. "Nasıl kolay?"

"Antepten çıkarız bir sabah..."

"Evet."

"Tam yemek zamanı varırız hududa."

"Eeee..."

"Yemektedir askerler. Akşam yemeğinde... Şafak sökmeden önce de olur. O zaman uyumuşlardır. Sürüne sürüne demiryolunun ötesine geçiveririz. Biz tam karakolun dibinden geçeriz."

"Geçeriz..."

"Bak, görürlerse teslim olmak yok. Kaçacaksın öteye. Vuramazlar. Vurmaya sıksalar bile binde bir isabet eder. Vuramazlar."

"Kaçarım."

"İstersen yol da alırız."

"Ben," diyorum, "yol almam."

"Neden? Korkuyor musun?"

"Heyye..."

"Sırt kaçakçılarını vurmazlar. Tam hududun karşısında bizim köyümüz var. Benim baba ocağım o köydür. Amcam daha orada oturur. Varırık köye, sana bir Arap elbisesi... Sen hiç Arap kıyafetine girdin mi?"

"Yok."

"Bir de yakışır ki... bir de Araba benzersin ki... fidan gibi."

"Benzerim."

"Giderik Halebe."

"Oldu bu iş. Para gelir gelmez."

"Bana gaçakçı Aziz derler. Ben yükçülük yaparım. Yükü olan ağa bana haber verir. Ben olursam bir kafilenin içinde, kazasız belasız geçer o kafile hududu. Bana her gidişimde üç yüz lira verir, hangi ağa olursa olsun. Başkalarına iki yüz... ama usandım el işine yelmeden... Para gelsin... ortaklık iyi. Ben de koyarım üç yüz lira. Sen İstanbulda okutursun malları."

"Orası kolay. Okuturum."

"Şu hudutta kaç ağaç var, kaç sıçan deliği var, kaç taş var ben bilirim. Benim elimde mal tutulmadı daha... bana gaçakçı Aziz derler, namım söylenir."

Gerçekten duydum. Kaçakçılar arasında bir Aziz lafıdır gidiyordu. Aziz şöyle, Aziz böyle.

"Sen o Aziz misin?" dedim.

"Ben Azizim," dedi. "Benim önümde dağlar düz olur. Ben bir günlük yolu bir saatta alırım."

Duran:

"Seni Allah gönderdi bize. Biz zengin olacağız, zengin. Senin gibi kurt... Aziz gibi bu diyarın en becerikli kaçakçısı... zengin olacağız agoşum. Çocuğu sanatoryuma yatırırız. Beykozda beyaz badanalı bir ev."

Duran ayağa kalkıp oturuyor. Tekrar kalkıyor.

"İnşallah zengin oluruz."

İş kararlaştı. Benim parayı bekliyoruz. Duranla kahvede her gün İstanbulu, kara gözlü sevgilimizi konuşuyoruz. Duran tepeden tırnağa umut kesilmiş. Bu işten çok şey kazanacağımızdan o kadar umutlu ki... O kadar inanmış, iliklerine kadar umut kesilmiş ki...

Bir gün utana utana, ter içinde, yumul yumul geldi:

"Hasan ağam, kusura kalma, senden bir şey isteyeceğim."

"İste."

Gözleri doldu.

"Çocuk," dedi, "çok hasta... elimdeki ufak tefekler de satılmıyor. Şu işe ah bir başlasak. Senden bir şey isteyeceğim."

Cebinden bir reçete çıkarıyor. Doktor bilmem ne, birinci sınıf dahiliye mütehassısı...

"Bu ilaçları alamadım. Bir otuzun var mı?"

"Var," diyorum, hemen çıkarıp veriyorum.

Bir zaman konuşmadan duruyoruz.

"Sen," diyor, "mert bir adamsın Hasan."

Kalkıp hızla gidiyor.

Bir daha ne Duranı, ne de Azizi görebiliyorum. Sonradan öğrendim ki Aziz, atlı bir kafileyle, yüklü olarak Suriyeye afyon götürmüş.

Duran ise:

"O adamın parasını bulup vermeyince yüzüne bakamam," diyormuş.

Bizim dazlak kafalı Suriyede. Aziz de oraya gitti, sivri bıyıklı da malları okutmakla meşgul. Durandan da olduk. Ne yapmalı? Yeni bir ortak mı? Fakat bunların her biri az çok farkla ötekinin eşi... En iyisi bu sefer bir başka yol deneyelim.

Bir kaçakçı dosttan, birkaç tane kol saatı zinciri ediniyorum.

Çarşıda pazarda:

"Halep sermiyesine... ucuz... ya beleş... Bir alan pişman, bir almayan..." diye bağıra bağıra dolaşmaya başlıyorum.

Kol saatı zincirinden birkaç tane satabildim. Yetişiyoruz artık. Her işin bir acemiliği var. Bugünkü kazanç tam bir lira... Dayan Kaçakçı Hasan, kazanacaksın bu işte!

"Halep sermiyesine."

Kaçakçılar elleri gene ceketlerin düğmesinde. Dolanıp duruyorlar.

Birden ne o? Çil yavrusu gibi, koyun sürüsüne kurt dalmış gibi kaçıştılar bizimkiler.

"Ne o? Halep sermiyesine."

Nereye dostlar? A dostlar nereye?

Biri kolumdan sertçe çekiyor:

"Polis," diyor, "polis... kaç!"

Arkama bakmadan kaçıyorum.

Kahveye dönüyorum çarnaçar... Bizimkilerin cümlesi orada... Yüreğime su serpiliyor.

Yalnız bir değişiklik, bir başkalık var orta yerde. Nedir? Buldum. Bizimkilerin hiçbirinin üstünde ceket yok. Gömlekçe oturuyorlar. Sebebi? Böyle sıkıştırmalarda hemen kaçıyorlar, ceketleri evlere, dükkanlara yerleştirip, geri geliyorlar kahveye.

"Bugün bir tek kurban verdik çok şükür."

Bir Kabak Hikayesi

Top sakallı bir ihtiyar yanımda... Daha demin tanıştık.

"Ben Adanalı Hasanım."

"Ben de Hüseyin Baba."

"Teşerrüf ettik efendim."

İhtiyar:

"Seni sevdim oğul," diyor. "Seni sevdim. Saf, temiz bir adama benziyorsun. Sana benden öğüt: Ben, altmış beş yaşındayım. Otuz beş yıldır kaçakçılık ederim. Otuz beş yılda belki otuz beş defa mahpusane... Vazgeç bu işten. Sonu yok oğul bunun. Otuz beş yılda elimde kalan bu işte, otuz paraya muhtaçlık."

"Amca, sen olamamışsın ama, olanlar... Milyonluk olanlar. Bak Memik, bak Şekerci... Daha sayayım mı? Memik sırt kaçakçılığı yaparmış eskiden. Şimdi emrinde otomobiller, atlılar dönüyor."

"Oğlum," diyor, "benden sana öğüt, her işin bir hilesi, namussuzluğu var. Sen, temiz bir adama benziyorsun. Vazgeç bu işten. Altta kalırsın. Malından olursun, canından olursun. Sinekler örümcek ağına nasıl düşerler, işte öyle düşüyorlar hudutta. Kaçakçılık, bir kılıcın keskin ağzıdır. Yürüyebilir misin yavrum? Sen bu ayaklarla yürüyemezsin yavrum. Örümcekler nasıl düşerler ağa? Bir parça ekmek için, gidiyorlar ölüme. Ben kendimi bildim bileli, şu hudutta, en az birkaç bin kişi düştü bu ölüm ağına. Bu benim duyduklarım. Ya duymadıklarım... Hesabını sen yap. Yürüyebilir misin keskin kılıç ağzında?"

"Yürürüm. Ben, kelleyi bu yola koydum. Ya kelle gidecek, ya para gelecek. Ben, kaçakçılık uğruna bunca zahmetler çekmiş, mahpusanelerde çürümüşüm. Vazgeçemem. Kazanırım, sonra vazgeçerim."

İhtiyar kızıyor, sakalı titriyor ihtiyarın.

"Ben de, ben de... Otuz beş seneden beri, kazanırsam vazgeçeceğim, diyorum. Sana vazgeçeceksin, diyorum, vazgeçeceksin. Para sahibi olursan hiç vazgeçemezsin. Yol yakınken..."

"Kellemi..."

"Vazgeç oğlum. Gel etme bu işi oğlum. Sen civciv çıkaramazsın bu kartların içerisinde. Paran olmasa seni içerlerine almazlar. Çok paran olsa, seni götürürler hudutta vururlar. Mal pazarı değil, can pazarı."

"Kelleyi koymuşum bu yola..."

İhtiyar kızgınlıkla yanımdan kalkıyor.

"Cehenneme kadar yolun var. Yanarım gençliğine... Acırım babayiğitliğine. Cehenneme kadar yolun var."

Gidip küskün küskün bir başka masaya oturuyor. Bir esrar sigarası sarıp, tek başına içmeye başlıyor.

Kaş altından bakıyorum. Sakalları titriyor. Gözleri kan çanağına dönmüş.

Bir zaman orda, öyle düşünüp duruyor. Sonra kalkıp gene yanıma geliyor.

"Kusura kalma evladım. İhtiyarlık. Bak, benden sana öğüt, kafana takmışsın bu işi... Yapacaksın bu işi. Kulağına küpe olsun, atlı kaçakçılara karışma. Kör yoluna gidersin. Sırt kaçakçılarıyla git. Yol alayım deme. Sen, yol aldım, dersin. Elini kolunu sallaya sallaya geçerken hududu, al ha bir kurşun. Hududu geçerken yavaş yürüme. Bükülerek kaç. Yolda giderken, kaçakçıların önüne hiç düşme, hep arkadan."

"Sağ ol efendim."

"Kaçakçılık ince sanattır. Her adamın karı değildir. Gel, vazgeç oğul şundan..."

"Kelleyi koymuşum."

Köpürüyor:

"Ulan vazgeç diyorum sana."

"Vazgeçemem."

Dişleri arasında ıslık gibi:

"Cehenneme!" diye mırıldandığını duydum.

Hışımla yanımdan uzaklaştı.

Canım sıkılıyor. Ne yapmalı? Birden aklıma geldi. Hani biri vardı. Kaçakçı Hüseyinin arkadaşı. Kahvede kabak meselesini anlatırken sonuna yetişmiştik. Onun peşine düştüm ve buldum.

"Nerdesin be kardeşim? Hüseyinden ne haber?"

"Buradayım agoşum. Kaçağım."

"Kaçakçı değil, kaçaksın yani..."

"Öyle oldu arkadaşım."

"Hüseyin?"

"Keyfi yerinde."

"Yahu," dedim, "kahvede anlatıyordun. Biz sonuna yetiştik. Bu kabak işi de ne iş?"

"Kabak işi."

"Yani?"

"Üç kabak yakalattık."

"Nedir bu üç kabak Allah aşkına?"

"Mısırdaki de duydu. Bir sen mi kaldın duymadık?"

"Duyduk. Duydum ya..."

"Üç kabak işte."

"Üç kabak... Anladık be kardeşim. Üç kabak, üç kabak... Biz de çok kurnazlıklar yaptık ama yakayı ele vermedik."

Bir kere düşmüş ele, bırakır mıyım yakasını hiç. İşin aslını astarını aslan gibi anlatıverdi.

Nasıl kaçar mal? Nasıl kaçırılır? İnce sanattır kaçakçılık. Cesaret kadar kafa da ister. Yoksa sökmez. Kaçakçının kafası kurnazlıklar kumkumasıdır. Başka türlü yürür mü?

Ya Adanada ya da İstanbulda bir sevgili teyzesi var Hüseyinin. Yıllardır görmemiş teyzesini. Hasret, can damarına tak demiş. Teyze bu!.. Kolay mı? Bir gün teyzeyi görmeyi aklına koymuş. Bunca yıldır hasretlik... eli boş gidilir mi? Çoban armağanı çamsakızı... Bizimkinin de armağanı üç kabak teyzesine... Üç tane kocaman kış kabağı... Ne yapsın? Ha, teyzesi de sever mi sever kış kabağını. Hediyenin de bundan iyisi can sağlığı gayrı...

Hareket günü... Üç kabak... Üstleri kırmızı, yeşil çizgili üç kabak. Kabaklar pırıl pırıl.

Kabaklar otobüse yerleştiriliyor. Yürüsün otobüs, kim bilir teyzenin de canı ne kadar çekmiştir Antebin kış kabağını...

Otobüs yürüyor.

"Dur."

"Arama var."

Hüseyinin rengi atar. Ellerini bir titremedir alır. Ne var. Bir şey yok ki. Serin olmalı. Ortada ne var sanki. Ha arasınlar, de arasınlar.

Bavullar açılır, denkler çözülür. Yok bir şey. Kaçak mal yok. Tamam.

"Bu kabaklar ne?"

"Kabak."

"Bu kabaklar?"

"Kabak işte."

Memur düşünüyor. Kabaklar kabak.

"Nereye?"

"Teyzeme hediye. Çok canı çekmiş de... Mektup salmış getirsin diye."

Kabaklar birer gaz tenekesi büyüklüğünde.

Hüseyinin rengi biraz daha solar. Memurun içine kurt girer. Antepten hediye üç kabak... bilmem neredeki teyzesine.

Hüseyin titrer...

Kabakların kapakları açılır. İşe de bakın! Bu kabaklar kabak değil be Hüseyin, ipekli mağazası. Kabak değil, ıtriyat mağazası. Bu kadar malı nasıl yerleştirdin be Hüseyin bu kabakçıklara?

İpekliler, aydınlık bir su gibi akıyor insanın elinden. Bunlar has ipek Hüseyin. Ne kadar çok seviyormuşsun teyzeni. O teyzenin yerine olsam kuşsütüyle beslerdim seni.

Nereden çıkardılar bunu? Bu kabakların içinden çıkan nedir? Hiç haberi yoktu Hüseyinin bu işten. Ne isterler bilmem şu Hüseyinden? Halbuki o, teyzesine kabak hediye götürüyordu. Kış kabağı. Çekirdekleri ipekli ve ruj olmuşlar, bunda onun ne kabahati var?

Mahpusane karanlıktır, nemlidir. Rutubetli bataklık gibi kokar. Zordur. Gördünüz mü başımıza geleni?

Heyecanlı Bir Macera

Bir kişi kaçakçı olur da rakı içmez, esrar çekmez olur mu?

Bir manav dükkanının arkası... Sebze sandıkları... Sandıkları yan yatırıp karşılıklı oturmuşuz.

Ben, Şaban, bir de namlı kaçakçı Mamet. Esrar sigarası, elden ele dönüyor. Bugünler fazlaca kaçırdık herhalde. Sabahleyin de çekmiştik.

Esrar sigarası dönüyor. Dünya dönüyor. Başım dönüyor. Aman tavan! Tavan başıma doğru yaylanıyor. Bir ak duman... Dünya bir ak dumandan ibaret.

Dünya sisten sıyrılıyor. Kapıda bir akasya ağacı var. Ağaç bana doğru geliyor.

Sonra, bir orman... Yeşil, deniz gibi bir orman. Bir orman seli akıyor gözümün önünde. Bir deniz, bir ağaç denizi yürüyor. Orman... Ağaçlar.

Neden sonra kendime geliyorum. Bu da ne iş?

Yanımdaki:

"Çarpıldın," diyor. "İlkin böyle olur."

"Yok," diyorum. "Ben acemi değilim. Yıllarca çekmişim."

İnandırabilirsen inandır. Her şeyin bir adabı, bir erkanı var.

Kaçakçı Mamet yaptıklarını, başından geçenleri anlatmayı seven bir adam. Zaten bütün kaçakçılar öyle. Bir ağızlarını açmasınlar. Hep hudut, hep pusu... Hep kaçmak, kovalamak.

Mamet atlı kaçakçılardandır. Bu işten binlerce lira kazanmış, binlerce lira batırmış. Kar zararın ortağı.

Mamet söylüyor.

"Kaçakçıya, yer düşmandır, gök düşmandır. Çoban düşmandır, köylü düşmandır. Askerler pusu kurarlar. Muhbirin kulağı delik, gözü keskindir. Ne diyem sana! Gökteki kuş, yerdeki karınca düşmandır. Atı, atı bile... Arkadaşı, arkadaşı bile düşmandır."

Ben soruyorum:

"Bu kadar düşman içinde gene?"

"Gene yaparız... Bir malı, sıkışırız, bir yere saklarız. Köylü takip eder, ikinci gün koydunsa bul. Yükleriz atları, çıkarız bir akşamüstü doludizgin. Yavaş gitmek yok. Ha, çıkışımızı karımıza bile söylemeyiz. Hangi saat yola çıkacağımızı bir Allah bilir. Kulak kiriştedir, at doludizgin, makinalı tabanca elde. Atlar, bizim atlarımız. Has at! Her at kaçakçı atı olamaz. Bir kurşun sesi gelsin, biz istersek eğer, hemen o, yere yatar. Bir kurşun sesi duysa, biz isteyince kuş olur uçar. Kurşun tutmaz. Hudutta demiryolu var ya, o demiryolu insan bile geçerken ses çıkartır. Ama bizim atlar, ses çıkarmazlar. Acemi atların ayağına keçe bağlarız."

Şaban:

"Mamet," dedi, "hele şu Halepte başına geleni anlat!"

"Halepte başıma gelenler?"

Düşündü:

"Yüklettik yükleri... Çıktık Antepten doludizgin. On arkadaşız. On müsellah... İkimizde makinalı tabanca... Yakınlaştık hududa... Atlar doludizgin, atlar köpük içinde. Çektik atların başını... İki rekat namaz kılıp elham okuduk. Burası huduttur. Bir gök vardır üstünde, altında dümdüz bir ova... Ne ana, ne baba, ne kardeş... Bir Allah, bir sen... Yapayalnız. Tutacak dal, sarılacak el yoktur.

Duadan sonra bindik atlara... Atlar kuş...

Gecenin karanlığı... Atlar uçuyor. O yük altında nasıl gidiyorlar? Tam kulağımın dibinde bir kurşun. Sonra gökyüzü ateş, alev kesti. Kurşun kum gibi kaynıyor. Bir baktım yanıma yönüme, arkadaşlardan kimse kalmamış. Ben de çevirdim makinalı tabancayı. At şahlanır... Kurşun su gibi akar... Gökyüzü kızıl ateştir. Bir sağa, bir sola... Yarılmaz bir çember... Bu kurşun seli... Arkadaşlar nerede? Ha şimdi vuruldum, ha vurulacağım. At, bir tökezledi. Hemen geri kalktı. Ben de kestim kurşunu. Bir yer var, bir açık yer. Arkamı saramamışlar. Bir tarattım. Sonra doldurdum atı... Hududa... Arkamdan kum gibi kaynar. Suriye askerleri de haber almasınlar mı? Düştüler peşime... İki ateş arasında. Neyse kurtulduk. Tam Halepte arkadaşım Muhammedin evinin önünde çektim atın başını. At bitmiş, ben bitmişim. Yükleri içeri aldık. Muhammet evde yok. Nereye gitmiş? Karısı on dokuzunda bir taze, dil bilmez...

İzi takip ediyor Suriye askerleri. Bir bölük asker, bir de baktım tuttular sokağın başını. Karı bana lisanı hal ile atımı ve yükümü alıp başımın çaresine bakmamı söyledi. At elimde... Sokak ortasında kaldım. Yer bilmem, yurt bilmem. Nereye gitmeli? Sokak, eğri bir sokak. Baş taraftan sırayla evler aranıyor. Ben sokağın büklümündeyim bereket, görmüyorlar. Sokak ortasında kalakalmışım... donakalmışım. Ne etmeli? Şimdi görürler. Benden kan çekildi. Kımıldayacak, yürüyecek halim yok. Yük üstünde, at elimde... teslim... Başka çare var mı?

Ben taş kesilmiştim sokak ortasında... biri, bir iki sefer koluma dokunuyor. Bende bir irkilme! Gülen bir adam... atı elimden alıyor... bir dükkan görüyorum. Dükkanın yanında bir kapı... at kapıdan içeri... at gitti... gitsin... biz tatlı canı kurtaralım da... at gitsin... ben, sokak ortasında dikili... kaçmayı, bir tarafa gitmeyi akledemiyorum. Adam, tekrar bana görünüyor. Çocuk elinden tutar gibi, elimden tuttu. Sürükledi peşinden. Bir oda açtı. Soktu içeri. Üstümden de iyice kilitledi. Kaldık mı mahpus... ne olacak? Nedir bu başıma gelenler?

Tam ikindiüstü bir çocuk geldi. Elinde bir bohça... bıraktı gitti bohçayı. Kapı tekrar üstümden kilitlendi. Açtım bohçayı, bir Arap elbisesi... giydim..

Uzatmayalım. O adam arkadaşı imiş bizim Muhammedin.

Beni böyle sokak ortasında görünce perperişan, almış atı, sokmuş içeri... öteki kapıdan, öteki sokaktaki bir eve götürmüş atı... ben de kapalı odada.

Akşam oldu. Gene o çocuk. Düşürdü arkasına, beni götürdü eve... bu arada da Muhammede haber vermişler. Muhammet malları teslim almış. İçimde bir korku: Muhammet malları yer mi?

Muhammet de geldi. Hiçbir şey söylemeden geri gitti. Bende korku büyüdü. Muhammet ya yediyse mallarımı?

Bir zaman geçtikten sonra Muhammet geri geldi. Yüzü gülüyordu. Önüme bir çıkın attı. Açtım çıkını. Ağzına kadar, çarşaf gibi Suriye paralarıyla dolu. Benim afyonu almış Muhammet. Bu da parası... hürmet, ikram... böyle olur arkadaş işte.

Çarşıda bizim arkadaşı buldum. İkisi yaralanıp kalmışlar. Gerisi de geçemeyip geri dönmüşler.

Neyse, oradan on yedi bin liralık mal aldık. Getirdik Antebe. Getirirken bir kere daha düştük pusuya, gene kurtulduk...

Malı, Malatyaya götürüyoruz. Antepten çıktık üç atlı. Malatya dağlarında gene sarmasınlar mı bizi. Arkadaşın biri vuruldu kaldı. Ben yedekledim atını. Biz kaçarız, onlar kovalar. Neyse, şaşırttık bir yol onları... Kepir bir taşlık yere getirip gömdük malları. Malların uzağına, bir çalının, ağaççığın gövdesine de bel yaptım."

Ben sordum:

"Sonra?"

"Sonrası... bir hafta sonra gittik malları almaya, aradık, taradık, malları koyduğumuz yeri bulamadık."

"Sonra?"

"Mal çürüdü toprakta."

"On yedi bin lira?"

"On yedi bin lira çürüdü toprakta arkadaşım."

Muhafaza Memurları ile Pusuda

Bir de gümrük muhafazayı denemeli. Onları öğrenmeli. Sonra, sonra büyük işler bekliyor seni. Şimdiye kadar yaptığımız işler ufak tefektir. Büyük işler, büyük maceralar gerek sana Hasanım.

Gümrük istihbaratı mı? Olacak iş mi bu? Hem kaçakçı, hem de istihbarat memuru! Neden olmasın.

Gittim istihbarat amirine. O günün akşamı bir de ihbar çıkmasın mı? Otuz bin liralık yükü olan bir otomobil gelecek.

Akşamüstüdür. Cip hareket edecek. Cipin arka tarafına biniyorum. Tam altı muhafaza memuru, bir yabancı, bir de ben, sekiz.

İstihbarat amiri elimden kağıt alıyor.

> Ben, herhangi bir müsademede vurulursam, kimse mesul değildir. İsteyerek gittim.
>
> Cumhuriyet gazetesi yazarlarından
> Yaşar Kemal

Vurulursam... Allah göstermesin. Bir ocağın bir umudu.

Cipin arkasına iyice gizleniyorum.

Pusu yerine geldik. Burası Antep bağlarıdır. Gece bastırdı.

Otomobil... İçinde otuz bin liralık mal... Muhbir de yanımızda. Yirmi ikisinde bıyıklı bir genç. Gözleri ihtirasla parlıyor.

Yol boyunca pusu kuruyoruz. Birinci pusu, ikinci pusu, üçüncü pusu... Tamam mı? Tamam.

Arkadaşlardan biri:

"Yüz elli kilometre hızla gelir," diyor.

Pusular yüzer metre aralıklı. Birinci pusuda "dur" emri. Durmazsa ateş... İkinci pusuda tam ateş... Üçüncüyü de atlatırsa... Cip taksiye ulaşamaz. Ben üçüncü pusudayım. Elimde tabanca, tam siper. Turnayı gözünden değil, otomobili tekerleğinden vurmalı. Vurabilir miyim? Onu sırası bilir. Şimdilik sıkı duralım da el titremesin.

Şimdiye dek epey otomobile pusu kurulmuş, bir teki hariç, hepsi kurtulmuş. Kolay mı? Yüz elli kilometre üzerinden gidiyor. Kurşun tutar mı hiç?

Bekliyoruz. Beklediğimiz yer iki yol ağzıdır. Otomobil gelirse eğer, başka bir yerden Antebe giremez. İlle buradan geçecek. Mutlak düşecek ağımıza.

Elim tetikte. Kafamda "Vurulursam kimse mesul değildir" kelimeleri... Niçin mesul olsun! Kendi gönlümle geldim.

Kendime taşlardan bir siper yapıyorum. Yanımdaki arkadaş da yapıyor. Yaşlı muhafaza memuru:

"Çocuklar," diyor, "o daha kötü. Kurşun taşı parçalar. Bir daha siz siz olun, bir taşı siperlenmeyin."

Taş siperden vazgeçiyoruz.

Saat gecenin onu. Uzaktan iki otomobil ışığı görülüyor. Yüreğim hopluyor. "Ben kendi gönlümle..." Biz sıkacağız da, herif bakacak değil ya... Eli armut toplamıyor ki...

Birinci pusuda:

"Dur!"

Zınk diye duruyor.

"Geç!"

On ikiye kadar bu iki yol ağzında bekliyoruz.

Muhbir diyor ki:

"Öteki yola gidelim."

"Öteki yola."

Pusuyu terk edip cipe yerleşiyoruz. İkinci pusunun yeri bir tepenin üstü.

Bu sefer hem atlı kaçakçıları, hem otomobili bekliyoruz.

Muhbir:

"Burası atlı kaçakçıların yığıntı yeridir. Her biri bir yandan gelip burada toplaşırlar."

Saat ikide, bir de bakıyoruz, önümüzdeki uzak yoldan bir otomobil süzülüp geliyor.

"Keşki yol ağzında kalsaydık."

"Keşki..."

Pusuyu atlı kaçakçılar için kuruyoruz şimdi de.

Muhbir:

"Bugün mutlak gelirler, ben haber aldım."

Pusu gene, yüzer metre aralıklarla tek hat üstüne. Bir arkadaşla ben karşıya geçip, bir çukura giriyoruz. Yaşlı muhafaza memuru razı olmuyor.

"Neden?" diyorum.

"Karşılıklı olursa biribirimizi vururuz."

"Peki, biz buradan ateş açarsak, önleri boş, o tarafa kaçarlar ve kurşun menzilinden çıkarlar."

"Çıksınlar."

"Biz buraya..."

"Haklısın yavrum ama, biribirimizi vururuz."

Bütün pusular böyleyse... iş yok bence... kurtulmak kolay... Başka türlü de pusu olmaz zaten. Cesaretim artıyor. Ben büyük işlere girişeceğim bundan sonra. Bir günlük istihbarat memurluğu yeter de artar bile.

Şafak atmadan Antebe dönüyoruz. Ben artık otele dönemem bu saattan sonra...

Sabahçı kahvesi... Yanımda muhbir de var. Karşı karşıya bir masaya oturduk. Daha sabaha epey var.

"Ben bu işi yokluktan ikramiye için yapmıyorum."

"Öyle mi? Ya neden yapıyorsun?"

"Sebebi var. Ben esas kaçakçıyım. Ben, kaçakçıbaşıyım. Bugün ne oyun ettim onlara biliyor musun?"

"Ne oyunu?"

"Birinci pusuda bekleselerdi mutlak üstümüze gelirdi otomobil."

"Gelirdi."

"Anladın mı oyunu?"

"Anladım ama, hiç haber vermesen de beklemeselerdi. Daha iyi olmaz mıydı?"

"Olmazdı. Ya başka bir muhbir de ihbar eylerse benden evvel, ben etmeden. Böyle yapınca malı sağ salim geçirebildiler."

"Ya ayrılmasalardı birinci pusudan?"

"O zaman ben işaret verirdim. Geriye dönerdi."

"Allah Allah..."

Gülüyor:

"Bu iş böyle söker ağam!"

Sonra benim iki elimi iki eli arasına alıp:

"Ben seni bilirim," diyor. "Seni de epey takip ettim. Amma yutturdun ha istihbarata."

"Nasıl yutturdum?"

"Korkma, benden sır çıkmaz. Senin ne olduğunu söylemem istihbarata..."

"Ben neyim ki?"

"Ağam üsteleme, iyi yutturdun işte."

"Neyi yutturdum be kardeşim?"

"Yutturdun. Böyle daha iyidir. Kaçakçılık kurnazlıkla yapılır."

"Neyi yutturdum be kardeşim? Çatlatma adamı."

"Seni kimse bilmez mi sanıyorsun?"

"Bilir."

"Bilirse, ben de bilirim."

Gözlerimin içine bakıyor:

"Sen... Sen... Adanalı Kaçakçı Hasan değil misin? Amma da yutturdun ha heriflere. Sen daha yeni hapisaneden çıkmadın mı?'

"...?"

"Korkma kardaş, bizden sır çıkmaz."

"Beri bak," diyorum, "agoşum. Ben zaten ölmüşüm. Benim tekerime taş koymaya kalkma. Bunlarla bir dalgam var. Sır çıkmasın."

"Başım gider, gene sır çıkmaz. Biz kaçakçı milletiyiz. Amma da yutturdun ha! Sen onlarlan efendice diliylen konuşurken, ben içimden güle güle ölüyordum, içimden diyordum ki, kaçakçı bu Adanalı Hasan gibi olur. Bilmem İstanbulda ne gazatası muharriri. Kaçakçı dediğin senin gibi olmalı. Şimdi sen istediğin kadar mal götür, kimse senden şüphe etmez."

"Etmez tabii... bak sır çıkmasın... biribirimizi yeriz sonra."

"Sır mı? Sır mı çıkar? Senin gibi adamın uğruna ölürüm ben be!"

"Çıkmasın. Ben büyük işler çevireceğim. Halebe gideceğim."

"Kiminle?"

"Bilirsin ki, karıma bile söyleyemem bunu."

"Söylenmez."

"Peki, sen neden yaparsın muhbirliği?"

"Ben, zengin bir adamım. Ben, ikramiye için yapmam muhbirliği. Bir ihbarda yedi bin lira aldığım halde, ben muhbirliği para için yapmam."

"Niçin yaparsın?"

"Bilirsin. Bilirsin ya, benimlen oynuyorsun. Sen Adanalı Kaçakçı Hasan olasın da benim çevirdiğimi bilmeyesin..."

"Söyle canım. Bilirsem de bilmezsem de söyle."

"Düşmanlarım var, bir. Dostlarım, ortaklarım var, iki... düşmanlarımı ihbar ederim, dostlarımı himaye... düşmanlarım düşman... her gece evime en az on atlı yük yıkar. İhbar etseler bile kim inanır, benim evimde kaçak mal olduğuna."

"Kimse inanmaz."

"Evime getirilen malları, getiririm Antebe. Teslim ederim yerlerine. Ben de alırım alacağımı."

"Akıllıca kar. Aferin sana. Bu ihbarı nasıl yaparsın? Kimse bilmez mi senin muhbir olduğunu?"

"Bilmez. Bilseler vururlar. Ben de yenilmem ya onlara kolay kolay. Benim kollarım var. Bir nal sesi duysalar, bir kuş uçsa bana haber verirler. Ben de istihbarata."

Muhbir, benimle ortak olup, İstanbula mal götürmek istiyor.

Ben, hiçbir şeyine karışmayacağım. Bir tek istediği var benden. İstanbulda malları ben sarf edeceğim. Dolduracağız malları iki bavula. Ver elini şehri İstanbul!

Halebe Kaçak Mal Götürmek İçin Beni 50 Liraya Tuttular

Bavul bağlanmış, otelin hesabı kesilmiş, sözde İstanbula gitmek için otobüs bileti alıyorum.

Allahaısmarladık bunca cefalar çektiğim Antep şehri!

Şehirden bir müddet uzaklaştıktan sonra otobüs şoförüne:

"Bakın hele şu başıma gelene! Eşyalarımı Antepte unutmuşum," diyor, iniyorum.

Otobüs tozu dumana katarak uzaklaşıyor.

Yol üstünde yapayalnızım. Bavulum yanımda. Şu uçsuz bucaksız ovada bir ben, bir de bavulum... Görünürlerde ne bir ağaç, ne de kimse... bir zaman kımıldamadan öylece duruyorum.

Antebin kırmızı, çıplak dağları, yer yer yalnız kalmış hissini veren, oymak oymak soluk yeşile çalan bağlar... Sarı sıcak... öldüren, kahreden bir sıcak var.

Bavulu yüklenip, bana tarif ettikleri köye doğru yollanıyo-

rum. Bavul ağır mı ağır. Altında iki büklümüm. İkide bir, bir omuzumdan bir omuzuma aktarıyorum. Bir de acıtıyor ki omuzlarımı... Allah bilir ya, köye varıncaya dek omuzlarım yara kesecek.

Bu bavulu da ne diye aldım. Almasam olmaz ki... nereye bırakabilirdim. Bir daha Antebe dönmeyeceğim.

Türküler mırıldanıyorum. Memleketimin türkülerini. Dümdüz, mavi bir deniz gibi dalgalanan memleketimin ovası geliyor gözlerimin önüne... memleketimin sarı, memleketimin yeşil, memleketimin mavi ovası... gurbet, yalnızlık türküleri... Son zamanlarda Kaçakçı Hasan oldum olalı, bir de türkü dilime musallat... bir kaçakçıdan yeni öğrendiğim bir türkü...

Ben de bilseydim şu Halepten gelmezdim
Bu tatlı canı da bir kurşuna vermezdim
Vallah kirvem, haberim olsaydı da ben sana
yenmezdim

Alınan avladılar bizi
Öldürdüler ikimizi
Issız koydular odamızı
Söndürdüler yuvamızı

Bir çakırdikenliğe düştüm.

Ak göğsün üstünde çakır dikeni
Bitmeyince gönül yardan ayrılmaz

Nereden çıkılır bu çakırdikenliğin içinden? Diken dizlerime kadar. Diken, köpekler gibi bacaklarımı dalıyor. Bir ara pantolonu kaldırıp bakıyorum. Bacaklarım kan içinde... bavulun ağırlığı... yanan kanlı bacak... sarı sıcak... cehennem sıcağı... kızıyorum kendi kendime... ya köyü bulamazsam... köy, görünürlerde yok... tam dedikleri yerde indim otobüsten... köy nerede? Bu adamlar beni aldattılar mı?

Lanet olsun şu kaçakçılığa... şu benim çektiğime, şu halime bakın! Yenir yutulur nesne mi? Gönül diyor ki, dön Antebe,

oradan da çek İstanbula. Bu kadar yaptık işte şu kaçakçılığı, yetmez mi?

Sıcak... Toprakta güneş tütüyor. Toprağın sıcaklığı ayakkabı falan dinlemiyor. Kızgın demir üstünde, ayakkabıyla değil de, neyle yürürsen yürü, para eder mi? Toprağa ürke ürke basıyorum.

Ter oluk oluk... başım dönüyor.

Bir de susadım ki... dilim damağım kurudu. Ağzımın içinde tükürük namına bir şey kalmadı. Dilimde tutkal var sanki. Sigara içiyorum. Sigara daha kötü ediyor.

Susuzluk... susuzluk ölümden beter. Şu benim akılsızlığımı görüyorsunuz ya!..

Git git bitmiyor. Köy... vay, viran kalası köy... nerelerdesin?

Tepemde, ta uzaklarda kartallar dönüyor. Sıcaktan göğe, ötelere göz açıp bakılmıyor ki...

Sarı sıcak buğulanıyor. Sarı sıcak, toprakta, oylum oylum tütüyor.

Halsizlik mi? Ben, ömrümün çoğunu yürüyerek geçirmiş, kahır çekmiş, bin beladan artakalmış adam... şu Antep ovasının sıcağı yıkacak mı beni?

Nereye gidiyorum biliyor musunuz? Bu cevrü cefa ne uğruna çekiliyor biliyor musunuz? Söylemek işime gelmez şimdilik. Bir duyan olur da iş açarım başıma.

Söyleyeyim canım. Söyleyeyim de bu meşakkati niçin çektiğimi anlayınız da canınız sıkılmasın.

Halebe!

Atlı kaçakçılarla birlikte, Halebe kaçak mal götürüp getirmeye... tarif ettikleri köyü bulabilirsem, bugün yahut öbür gün Halebe...

Ama kelle de koltukta... bu sıcağa, bu meşakkate razıyım. Daha neler görecek bu belalı başım. Ya bir kör kurşun... ya bir...

Kurşun yemiş yareleri sızılar.

Yareye de razıyım ben. İhtiyarın verdiği öğütler aklıma geliyor. Yareye de fitim.

Her neyse güçbela köyü bulabildim. Gün, yavaş yavaş karşı tepelerin ardına yıkılıyor. Gölgem upuzun serilmiş toprağa... Karnım da zil çalıyor.

Köyün harman yeri... kocaman, tepe gibi, arkasını karanlığa dayamış sap yığınları... birkaç at, inek, öküz seçebiliyorum. Çok şükür benden başka da canlı varmış yeryüzünde.

Terim yavaş yavaş, gecede kuruyor. Bavulu gene sırtladım. Ama ev, hangi evdir... ya köyün köpekleri? Şehirde, yırtık abalılar ardından havlarlar, köyde aksinedir, demişler. Biz de yırtık abalılardan sayılırız ya! Ya köyün köpekleri tanımazlarsa! Hapı yuttuğumun resmidir.

Ne yapalım? Ev yolun üstündeki ikinci evdir. Ev?

Harmanların yanından bir ses:

"Yaşşa be agoşum. Biz de gelmez diyorduk."

"Gelmez olur muyum hiç be arkadaşım."

"Hemen şimdi çıkılacak."

"Şimdi mi?"

"Yükler tutuldu bile!"

Elimdeki bavulu yere bırakıverdim.

Bavulu arkadaş aldı.

Bu yorgunluğun üstüne bir de Halep? Çekilir mi? Kurşun sağanağının altında Halebe... Aman, bunca gidip gelenler insan değil mi? Onlardan benim ne farkım var?

Fakat benimki pek ucuza. Halebe gidip gelmeyi elli Türk Lirasına kestik. Elli lira ücretle, afyon yüklü bir at götüreceğim. Adananın namlı kaçakçısı Hasanım, elli liraya Halebe kaçak mal götürülür mü? Bu kadar mı düştün?

Benimle pazarlık eden arkadaş:

"Bu tecrübedir," demişti. "Gelecekte iki yüzden aşağı gitmezsin."

Gider miyim hiç? İkinci gidişte iki yüzden aşağı idare etmez. Acımdan ölsem iki yüzden aşağıya gitmem. Ölsem gene gitmem.

Bana nasıl güvendiler de at teslim ettiler. Buna sebep, Antepteki ünümdür. Yukarıda da anlaşılmıştır ki, Antepte, namımız almış yürümüştü.

Elli lira... Elli lira için kelleyi koltuğa ha... Ne kadar da ucuz! Hudut karakollarının makinalı tüfeği... Ya bir tutulursak bu ateş yağmuruna.

Eve girdik. Bu ev, büyük bir kaçakçı evidir. Duvarda, som ipekten, üstlerinde Mekke resimleri bulunan halılar vardır. Bütün yorganların yüzü ipeklidir. Döşek yüzleri de öyle. Cümle kadınlar ipekli giymişler. Bu evde ne var ne yok kaçak eşyadır. Kadınların başındaki yağlıklar som ipektendir. Velhasıl ipekliler dünyası...

Hududu Geçerken

Kadınlar, çocuklar oradan oraya dönüp duruyorlar. Bir telaş, bir telaş ki, deme gitsin! Bütün kaçakçı evleri böyle mi olur acep?

Bir kadın, yaşlı bir kadın. Toparlak, solgun, keder akan bir yüzü var. Hiçbir şey söylemiyor. Öylecene, yerinden kıpırdamadan bizlere bakıp duruyor.

Derdi ne bunun? İnsan kendi kendine soruyor. Derdi ne acep?

Yanımdaki, bana durmadan iltifat eden yaşlı kaçakçı, yeni kafilemizin başı Koca Süleyman, benim de kadına dikkatle baktığımı fark etmiş olacak ki:

"Hasan," diyor, "bu kadın, sana kahvede söylediydim ya, geçen yıl hudutta vurulan çocuğun anasıdır."

"Anası!.."

"Biz kaçakçılığa giderken her zaman yanımızda gelir. İşte hep böyle düşünür. Böyle bakar bakar düşünür. Bizim akrabadandır."

Yemeği güzelce yedim. Kahveyi de içtim. Ama dört bir yanım öyle sızlıyor ki...

Süleyman, yanımızdaki dört kişiye:

"Haydi hazırlanın. Gidin evlere... Helallaşın."

Yanımızdaki dört insan... Dördü de çivi gibi. Dördü de yağız yüzlü ve ciddi. Hele biri var. Bu onun ilk gidişi. O da benim gibi elli liraya yükçülüğe gidiyor. Bir dul ananın oğluymuş.

Böyle söylediler. Ötekiler kurt mu kurt... Bu dört kişiden biri, hududu tam altı yüz sefer geçmiş. Gerisi şöyle böyle kaçakçı. Süleymanı derseniz, ara vermeden, kendini bildi bileli yapıyor bu işi. Şimdiye kadar kaç kere hududu geçmiş, orasını yalnız Allah bilir. Kaçakçılar arasında şimdiye dek, başına gelenlerden bahsetmeyen bir tek Süleymanı gördüm. Ne sorarsan sor, boyuna gülümsüyor.

Bir zaman sonra, bizimkiler geldiler.

"Atları çekin!"

Atları çektik. Kapıda, altı tane kocaman, geceye yapışmış karartı.

Yüreğim hop etti.

Süleyman, atları yokluyor. Teker teker, kolanlara, yüklere bakıyor. Gevşek kolanları yeniden bağlıyor. Sıkıyor... Sıkıyor.

Atları kontrolden sonra tekrar eve dönüyor, kederli kadının elini öpüyoruz. Kadın, gözleri yaşlı, dualar ediyor. Sonra bir çığlıktır tutturuyor.

Süleyman kapının orada durmuş, dudaklarında bir gülümseme. Evdekiler bizlere boş gözlerle bakıyorlar. Hepsinin yüzü acı.

Evden çıkarken Süleyman eğiliyor, yanda duran çocuğunu öpüyor.

"Binin..."

Hep birden aynı hızla atlara atlıyoruz.

Birkaç kadın sesi birden:

"Sağ salim gelesiniz."

Dördümüzde mavzer, ikimizde de sten makinalı tabancası var. Fişekleri çaprazlama bağlamışız.

Atlar tırıs... Ve gecenin karanlığı... Gece bir karanlık, bir karanlık ki... Bir şairin dediği gibi, kurşun geçmez karanlık.

Boyuna tırıs... Ve yan yanayız. Ne ileri ne geri.

Atlar yılan gibi, ses çıkarmadan, usturuplu, yumuşacık akıyorlar.

Benim yanı başımdaki, hududu altı yüz sefer geçmiş olan o ihtiyardır. Süleyman kafilebaşı olmasına rağmen ne iş yapacaksa, hep ona soruyor.

"Nereden Müslüm Ağa?"

"Dedim ya!"

"Memonun vurulduğu geçit, öyle mi?"

"Orası... Başka yol tekin değildir. Memo vuruldu vurulalı, kimse geçmedi yol almadan. Geçeceğimiz akıllarına bile gelmez."

Karanlık gecenin ışıltılı yıldızları. Gökyüzü tepeden tırnağa yıldızlarla bezenmiş.

Atlarımızın ayakları yumuşacık toprakta... Kadife üstünde yürür gibi.

Önde bir kıpırtı. Atların ürkmesi. Kaçakçı atı ürkek olmalıdır. Ha, işte bu kaidedir.

Ne yapacağımızı biliyoruz. Namludan kurşun boşanır gibi avcı hattına geçip, kıpırtının yüz metre sağından solundan geçip, doğrultuyoruz atları. Atlar rüzgar gibi... Elimiz tetikte ve kıpırtıdan yana dönmüş... Bir anda kıpırtıyı geçiyoruz. Ses sada yok.

Süleymanın gülen sesi:

"Bir tilki olacak!" diyor.

Ben:

"Ne bildin?"

"Tilkiden başkası öyle gürültü yapmaz. Hem buralarda da pusu olmaz."

"Neden?"

"Buraya kursun da pusuyu, hududu kim beklesin?"

Atların solukları... Bir de gürültüyle soluyorlar ki... Bu gecenin ıssızlığında bir saat öteden duyulur. Bir canımı sıkıyor ki atların böyle soluması. Mendilleri çıkarıp şunların burunlarını iyice tıkamalı...

Sonra bir taşlık yere düşüyoruz. Atların ayaklarının şakırtısı dünyayı alıyor. Kaçakçı atları ses çıkartmazlardı hani! Mamet geliyor aklıma. Yalancı mısın Mamet?

Bu çatırtıyı duyarlarsa askerler... Duyarlarsa... Şu taşlıktan bir çıksak...

Bir ara sağımdan bir atlı gitmeye başladı. Ta yakınımdan... Kimdir bu? Hüseyine benzetiyorum. İnce, dal gibi belirsiz bir karartı...

"Sen misin Hüseyin?"

"Benim ağam."

Sesi bozuk, heyecanlı çıkıyor.

"Korkuyor musun Hüseyin?"

"Yok ağam... Korkmuyorum."

"Kendini kurtarabilir misin Hüseyin, bir müsademeye tutuşursak?"

"Senin peşini bırakmam ağam."

Ben de Süleymanın peşini bırakmayacağım. Karar karar. Anca beraber, kanca beraber.

"Hüseyin!"

"Buyur Hasan Ağam."

"Sen hiç kaçakçılık yaptın mı şimdiye dek?"

"Yok ağam."

"Neden Hüseyin?"

"Anam göndermezdi. Babamı kaçakçılıkta vurmuşlar da, onun için göndermezdi."

"Ya şimdi?"

"Elimizde bir şey de kalmadı."

"Şimdi... razı mı?"

"Gene razı değil ya, neylersin!"

"Senden başka kimsesi var mı ananın?"

"Bir ocağın bir umuduyum."

"İnin!"

Taşlıktan çıkmışız, atların ayakları yumuşacık toprakta da haberim yok. Bir ara atımın boynunu elliyorum. At çıpıldak tere batmış ve kantarma köpük içinde.

Halka olup durduk.

"Ya Allah, ya Ali!"

Dualar okuyoruz.

"Binin!"

Atların sırtındayız.

"Kurşunları, tüfeklerin ağzına verdiniz mi?"

Mekanizmalar şakırdıyor.

"Avcı hattı... Onar metre arayla... doludizgin... Ayrılmak yok. Biribirimizi kaybedersek, Alo Korktuda toplanacağız. Dönmek yok."

Hududa on beş, yirmi dakika ya var, ya yok.

İhtiyar öteden seslendi:

"Gel Süleyman! İçime kurt girdi benim."

"Ne var Müslüm Ağa!"
"Kurt girdi içime."
"Ne yapalım istiyorsun?"
"Geri dönelim."
"Bak Müslüm Ağa, içimizde çoluk çocuk var, onlara karşı yapma bunu."
"Kurt girdi içime. Allah bilir ihbar var."
"Şimdi dönülür mü Müslüm Ağa? Nereye gidelim?"
"Dağa çekilir, yarın geçeriz."
"Bundan sonra dönülmez. Tevekkeltü Taalallah."
Müslüm Ağa:
"Tevekkeltü alallah."
Ben Hüseyini aradım:
"Hüseyin."
"Buyur ağam."
"Gel yanıma."
Süleymanın sesi hafiften gürledi:
"Saf olun... Doldurun atları."

Halepte ve Dönüş

Atlar kurşun gibi fırlıyor. Ellerim atın yelesinde. Atın üstüne yatıp yapışmışım. Düşünüyorum ki, böyle olursa kurşun tutmaz beni... Rüzgarın uğultusu kulaklarımda. Ta uzaklardan at ayaklarının sesi geliyor. Arkadaşlar ne yandalar? Hüseyin nerede? Yakınımdan bir atlının gittiğini sanıyorum. Hüseyin mi bu? Süleymandır... Süleyman sol uçtaydı. Demek biz ortaya düştük.

Atlar uçuyor. Karanlık gece ve yıldızlar... Yıldızlar savruluyor... Yumuşak toprak... Korku... Bu anda korku siliniyor yürekten... adam ölümü aklına bile getirmiyor. Yalnız bir merak: Ne olacak acaba?

Atlar karanlığa bulaşmış, atlar karanlığı sürüklüyorlar.

Birden oldu olacak...

Kurşun sağanağı... Daha önce at ürkmüştü de ben anlayamamıştım. Ben farkında olmadan at kendiliğinden sapıyor pu-

suyu... pusu... Kurtuldum pusudan... Kurşun kaynıyor. Gece, bir kızıl ateştir... makinalılar homurdanıyor. Atın karnı yere değecek gibi... öyle hızlı... Hüseyin nerede kaldı acep? Hüseyin... Daha bir "anam" diyen olmadı. Demek ki kimse vurulmadı şimdilik.

Süleyman bağırıyor:

"Pusuya hep birden çevirin tüfekleri... Ateş açmayın, aman ateş açmayın."

Pusu geçiliyor. Tam kulağımın dibinden bir kurşun daha... yeni bir pusu mu? At, şaha kalkıyor. Kurşun, kurşun... Ölüm kokuyor... burnuma... anam, hakkını helal et, anam!

Elimde olmadan bendeki mavzer de ateş alıyor. Aman dikkat etmeli, askerleri vurmak yok... bu katiyen yasaktır. Aşırtma sıkıyorum. Nereden çıkmalı? Teslim... Yarılmaz bu ateş çemberi... açık yer bırakmamışlar... kurşunu kesip, atı dolduruyorum. Ne olur olur.

At yaydan çıkmış gibi, kulağımın dibinden kurşunlar... Arkadaşlar... Arkadaşlar nerede?

Arkamda bir yangın kalıyor. Bir demir sesi... nala çarpan bir demir sesi... burası hududu ayıran demiryoludur. At, demiryolunun üstünden karşıya süzülüyor. Arkamdaki yangın... ve çatırtı hala devamda... biz kurtardık yakayı... ya arkadaşlar? İyi biliyorum, iyi biliyorum ki Suriye çölündeyim. Şimdi de Suriye askerleri... ter içine batmışım. Cayır cayır yanıyorum. Sürüyorum atı, başını bırakmışım atın, sürüyorum içerilere. Bir sağa, bir sola... nereye gitmeli? Ben bir yer bilmem ki... ben arkadaşsız ne yapabilirim. Hırsımdan elimdeki dizgini, ellerimi ısırıyorum. Geri dönüp teslim olmaktan başka çare yok... bir yer bilmem ki... Teslim olmak mı? Teslim olmak mahvolmak demektir. Bir yük afyonun cezası... Sonra hududa tecavüz... Sonra para cezası... Parayı vermezsen bir yıl hapislik... nereye gideyim? Kapkaranlık, dümdüz ova... tek başıma kalmışım... tek başıma Halebe gidemem ya... O zaman Suriye polisi, askeri... bir sağa, bir sola vuruyorum atı, hırsımdan... gönül diyor ki, daya mavzeri alnına... nerede kaldı arkadaşlarım? Ya vuruldularsa... Hüseyin... dul karının bir oğlu, bir tanesi Hüseyin... kör karının değneği.

Bu da ne? Bu da kim? Çok şükür! Bana doğru sürünen bir karartı... Kim olursa olsun. İsterse Suriye askerleri olsun... Şu azaptan kurtulayım da... ben de atı, sabredemeyip, ona doğru sürüyorum.

"Kim o?"

"Hasan! Yaşşa be agoşum."

"Süleyman Ağa!"

"Korkma, hepimiz geçtik..."

Süleyman Ağa yanıma gelip atın üstünden boynuma sarılıyor. Öpüşüyoruz.

"Haydi biz sürelim Alo Korktuya, onlar gelirler."

"Tehlike kalmadı mı?"

"Kalmadı. Suriye askerlerinden korkulmaz."

"Alo Korktu" bir tepecik, kayalıklı bir tepecik. Öyle fark ediyorum.

"Alo Korktu"da iniyor, atları örklüyoruz.

Süleyman Ağanın gülen sesi:

"Bu binde bir olur," diyor. "Tam tersine pusunun üstüne düşmüşüz. Hepimiz gidiyorduk. Gördün mü Müslüm Ağayı, nasıl sezdi evvelden. Onun bilmediği yoktur. Pusuya düşeceğimizi nasıl da sezdi! Ama herif ne pusu kurmuş!.. Böyle pusuyu her adam beceremez. Birinci pusuda ateş... mutlak o tarafa kaçacaksın... Çünkü ateş öyle açılıyor... derken üstündesin ikinci pusunun. Vay anasını be! Böylesini de görmemiştim pusunun. Pusunun böylesinden kurtuluş yoktur."

"Biz nasıl kurtulduk öyleyse?"

"Biz kurşun atmadık da ondan. Kurşun atsaydık hepimizi vururlardı."

"Ama ben attım. Bir tarak boşalttım."

"Sen vurulurdun. Hiç olmazsa atın vurulurdu. Seni tutmadılar mı makinalıya?"

"Kulağımın dibinden, yanımdan yönümden sel gibi kurşun aktı."

"Yok," diyor, "yok. Tutturamamışlar. Yoksa giderdin gümbürtüye..."

"Peki neden gitmedim?"

"Tutmamış. Yattın mı atın üstüne?"

"Yatma değil, ata yapıştım."

"Bizi de senin beş kurşunun kurtardı. Sen kendine çektin onları, biz kurtulduk."

Demek ölümden kurtulmuşuz! Bundan böyle kolay kolay ölüm yok bize!

"Ya o uzaktaki cipin projektörü?"

"Bir yetişseydi," diyor Süleyman, "cip bir yetişseydi halimiz berbattı."

Aman Allah!

Derken arkadaşlar geliyor.

Burnumda çöl toprağı kokusu.

Biribirimizin boynuna sarılıyoruz. Bırakıp bırakıp tekrar sarılıyoruz.

"Hüseyin!"

"Buyur ağam."

Sesi ölümcül ölümcül çıkıyor.

"Bir daha var mısın Hüseyin?"

"... ?"

Müslüm Ağa boyuna dualar okuyor. Kurtuluş duaları olacak.

Atlara tekrar atlıyoruz. Biz sevinç içindeyiz. Atlar sevinç içinde. Atlar tırısta...

Bir köye geliyoruz. Bu bir Arap köyüdür. Bizimkiler onlarla Arapça konuşuyorlar. Bu köy de bizim Türkiye köyleri gibi sefalet içinde... adam, bir yokluğun, bir perişanlığın içine düştüğünü anlayıveriyor. Bir elmanın yarısı...

Atlar içeri çekiliyor. Bizler de yatağa... uyuyabilirsen uyu... kafamda bir halk türküsünün mısraı... Kafamın içinde ve söylediği gözümün önünde...

Çalıda çırpıda sızlayan etler.

İşte bu hudut boyları tam böyle.

Şafak vakti Halebe giriyoruz. Önünde durduğumuz ak topraklı, beyaz bir damdır. Şafağın alacakaranlığında, Halep kalesi kuş yuvasına benziyor. Halep şehri aydınlık içinde...

Atlar hemencecik içeri çekiliyor. Bizler de içeri giriyoruz. Bu evin insanları hep Türkçe biliyor. Evdeki yaşlı adamın konuşması ise tam İstanbul Türkçesi. Sonradan, kahvaltıda sor-

dum da öğrendim. Tam dokuz yıl, bizim orduda, İstanbulda askerlik etmiş...

Yaşlı adam:

"Afyonları," diyor, "ben şimdi götürürüm. Piyasa iyi bugünlerde... çok afyon gelmez oldu nedense! Hudut çok mu sıkı?"

Süleyman başımıza gelenleri anlatıyor.

Adam, kahvaltıdan sonra bize birer Arap elbisesi getiriyor. İpekli başlıklar ve agel... bu elbiseyi giymek bir tuhafıma gidiyor. Üstümden sıyrılacakmış gibi...

"Ben kendi kıyafetimle gezemez miyim şehirde?"

Ev sahibi:

"Derhal tanırlar," diyor.

Arap kıyafetiyle Halep çarşısına... Adanalı Kaçakçı Hasan değil, Suriyeli Arap Hasan. Halep çarşısı bir kalabalık ki... gürültüyle konuşan, başları fesli, başları açık, başları agelli insanlar. Türlü türlü kıyafet... Halep çarşısı bir kıyafet meşheri.

Büyük bir dükkandan bizimkiler mal alıyorlar. Aldıkları da hep ipekli... Daha çok şifon kadife. Şimdilik Türkiyede en çok gidenler bunlarmış.

Mağaza sahibi soruyor:

"Ne oldu? ...cinin hiç afyon gönderdiği yok."

Bu sorduğu adam Antebin en büyük kaçakçısıdır. Yılda on beş ton afyon stoku yapar ve bunu Halebe gönderir. Antepte de duydum. Konuşmalarından da bu çıkıyor.

Süleyman:

"Topluyor," diyor. "Bursaya adamlar yolladı. Yakında bir parti yollayacak. Selam söyle, dedi."

Mallarımızı alıyoruz. Paramız yetmiyor, yarısını da kredi ile veriyor adam.

"Sizin için," diyor, "hiçbir şey esirgemem. Bu dükkanı sen Süleyman, yerinden kaldır götür. Yok, demem."

Bütün ısrarımıza rağmen Hüseyin bizimle çarşıya gelmemişti. Onu boyuna düşünür bulduk. Nesi var bu çocuğun?

Soruyoruz:

"Hasta mısın Hüseyin? Neyin var Hüseyin?"

Boynunu büküp:

"Yok," diyor, "yok bir şeyim."

Ben, Hüseyine sokuluyorum.

"Bir derdin var senin Hüseyin. Söyle be neyin varsa?"

Hüseyin başını kaldırıyor. Gözleri keder ve korku içinde. Ürkek ceylanın gözleri nasıl olur, işte Hüseyinin gözleri öyle.

"Yok bir şeyim."

"Söyle be Hüseyin derdini."

Hüseyin sapsarı kesiliyor:

"Ben... Ben," diyor, "gidemem bir daha."

İş anlaşıldı. Üstelemeyelim. Korkuyor aslan.

Süleyman gülümsüyor.

"Vay," diyor, "çocuk korktu. İlk gelişte müsademeye tutulursa, hepsi böyle olur. Bir daha dönmek istemez. Hani bende de dönmemek için yenilmez bir arzu yok değil. Ama, başka türlü nasıl dönebilirdim?"

Süleyman ev sahibine:

"Sen çocuğu Müslümiyeye götürür, bindirirsin trene, Çobanbeylide iner. Olur mu?" diyor.

İşte geldik gidiyoruz,
Şen olasın Halep şehri!

Gene gece... Suriye çölünün karanlık boşluğu... Atlar doludizgin... Yalnız Hüseyin yok.

Ala şafak açılırken hududu kazasız belasız geçtik. Ne pusu, ne de kurşun cehennemi...

Kayalık ve ormanlık bir dağdayız. Atlar kütürtüyle yem yiyorlar. Şafağın bendi yavaş yavaş gözüküyor. Atların terli bedenleri pırıldamaya başladı. Belimizi kayalara dayayıp oturmuşuz.

Süleyman gülümsüyor:

"Vay," diyor, "vay Hüseyin çocuk!"

Sonra bana dönüyor ve müjdeliyor:

"Adanalı, yiğit çıktın, ikinci gelişte sana iki yüz lira."

22.8.1951-2.9.1951

Erzurum Dağları Kar ile Boran

1

Erzurum, 10 Ocak 1952

Geceden beri sürüp gelen tipi göz açtırmıyor. Kahredici bir ayaz var. Kar, telgraf direklerinin yarısını buldu. Dağ, taş, ağaçlar, bütün dünya donmuş.

İşte bu ayazda, bu kışta kıyamette Pasinler ilçesinin evsiz barksız kalan 37 köyünün 16.473 insanı hep çadırlarda barınıyorlar. Bu 37 köyün hayvanları da hep kar altında ve kırılıyorlar.

Bu köylerin insanları, boyuna sürüp gelen sarsıntılardan dolayı evlerine giremiyorlar. Zaten içine girilebilecek gibi olan pek az ev var. Bazısı yerle bir, bazısı çökmüş, birçoğu çatlamış.

Köylüler diyorlar ki:

"Bu evleri şimdi don ayakta tutuyor. Bahar yağmurları başlayınca evlerin hepsi sapır sapır dökülecektir."

Doğru da söylüyorlar. İnsan zelzele olmadan bile bu taş ve toprak yığını mağaraların nasıl olup da ayakta durduğuna şaşıp kalıyor.

Zelzele dört köyü götürdü. Ölen öldü. Kalanların dertlerine elbette derman bulunacaktır. Bulunuyor da. Fakat işin asıl feci tarafı, çadırlarda yaşamak zorunda kalan 37 köyün 16.473 insanını soğuk götürecektir.

Bu hayat on gün daha böyle sürüp giderse zelzelenin yıkımı soğuğun yıkımının yanında hiç kalır.

İşte yürekler acısı olan da budur.

Ortada misaller var. Soğuktan ölenlerin sayısı günde üç dört kişiyi buluyor. Hastalananların haddi hesabı yok.

Uzun boylu, perişan kılıklı ve kahrolmuş, bitmiş bir yüzü olan köylü konuşuyor:

"Beyim," diyor, "keşke zelzelede ölseydik de bu hallere düşmeseydik."

"Neden?" diye soruyorum. "Hükümet yardım etmedi mi?"

"Yardım etti. Allah devlete millete zeval vermesin. Zelzelenin olduğu gün çadırları ulaştırdılar. Ama çadır! Çadırda geceleri yatılmıyor. Sigara kağıdı gibi ince bez çadırlar. Çadırların içi buz tutuyor. Yorganlarımızın üstü buz tutuyor. Çocuklar sabahlara kadar titreyip ağlıyorlar. Elleri, ayakları buz."

"Soba vermediler mi?" diyorum.

"Isınmak için çadırın içinde gece gündüz soba yanması gerekir. Ben milyoner olsam param gene dayanmaz bu kadar oduna. Bu şekilde yaşamaya, bir haftadan fazla kimse dayanamaz. Ejderha olsa dayanamaz."

Bir başkası konuşuyor:

"Benim yorganım döşeğim de yok. Bütün eşyalarım çöküntü altında kaldı."

Bir kadın, avurtları avurtlarına geçmiş ve yüzü kapkara kesilmiş:

"Gel bey, bizim çadıra bak!" diyor. "Çocuklar hasta, yorganların üstü de buz tutmuş."

Gidip bakıyor, gördüklerime inanamıyorum.

Bir köylü:

"Bey," diyor. "Sen daha ne gördün ki. Dün bir delikanlı öldü Hasankalede. Ölüsü yatakta buza yapışmış. Ölüyü buzdan biz zor ayırdık."

Korku. Soğuk korkusu, donmak korkusu. Zelzele ve ölüm korkusu. Bu içleri çürümüş adamların yüzlerine bakmak bile insanı üşütüyor.

Korucuk köyünden, kara top sakallı biri yanıma sokuluyor. Bu Korucuk köylerinin evlerinden birçoğu çökmüş ama, mal ve can kaybı yok.

"Otuz insan iki çadırdayız. Üst üste yatıyoruz. Yemek pişirecek, ekmek yapacak yerimiz yok. Bir haftadır çamaşır da yıkayamadık."

Köylüler başıma toplanıyorlar. Konuşmayı biri bırakıp biri alıyor. Bazan da hep bir ağızdan konuşuyorlar.

"Zelzelede ölseydik bu halimizden daha iyi idi."

"Odun yok."

"Tezekler ıslandı."

"Saman yakıyoruz. O da hayvanların yemi. Zaten bir parlayıp bir sönüyor."

Biri, duvarın dibine yatmış bir hasta öküzü gösteriyor:

"Benim geçimim, dirliğim bu. İşte o da ölüyor."

Hasankale ilçesinde, Ankaradan gelen milletvekilleri dert dinliyorlar.

"Beyim, çadırda hepimiz öleceğiz. Bir çare..."

Milletvekili:

"Şimdi yıkılmış bulunan dört köye baraka yaptırıyoruz. Ondan sonra da, sıra size gelecek."

"Ama biz o zamana kadar soğuktan öleceğiz."

Milletvekili:

"Hasankalede, yıkılmamış, sağlam evler de var. Niçin girip oturmuyorsunuz?"

Adam:

"Sağlam ev kalmadı," diyor. "Görüyorsunuz ki, her gün de zelzele oluyor."

Hasankalenin 700 insanı dışarıda, çadırda, bir çadırda üç aile üst üste oturuyor.

Milletvekili:

"Hiç sağlam ev yok mu?"

Adam:

"Beyim," diyor. "Güvenilecek ev olsa, bu soğuğa, çadırlara kim razı olur? İnsan bu kışta kıyamette keyfinden bu çadırlarda oturur mu?"

Milletvekili susup düşünüyor.

Bütün kasaba halkı milletvekillerine dert yanmak için belediyenin meydanını doldurmuş. Kalabalığın içinde bir adam gözüme çarpıyor. Sırtında yazlık asker ceketi var. Çıplak bedeni-

ne giymiş. Bağrı açık, karnı görünüyor. Yanına yaklaşıp "merhaba!" diyorum. Elini alnına götürüp selam veriyor. Adını soruyorum, cevap vermiyor. Etraftan sağır ve dilsiz olduğunu söylüyorlar. Sağır, birden gözlerini kapayıp tir tir titremeye başlıyor. Durmadan zangır zangır titriyor.

Yanımdakiler:

"Bey," diyorlar. "O sana demek istiyor ki, gece boyuna titriyorum."

Sağır, sonra işaretlerle odunu ve yatacak yatağı olmadığını, bu yüzden yakında mutlak hastalanıp öleceğini uzun uzun anlatıyor.

Bu bölgeye yardımı mutlaka genişletmek ve çabuklaştırmak gerek!

2

Erzurum, 11 Ocak 1952

Serçeboğazı köyündeyim. Bir çadırı duman almış. Her bir yandan duman çıkıyor. Yanıyor sandım da sordum:

"Şu yanan çadırı niçin söndürmüyorsunuz?"

"Yok," dediler, "yanmıyor o. İçerde ateş yakıyorlar."

Bana dert oldu:

"Peki bu duman içinde nasıl oturulur?"

Sorunun cevabını da ben vereyim: Oturulur! Hem de nasıl! Buralarını görmeyen zor inanır.

Bu soğukta kalmaktansa duman içinde değil, cehennemde bile kalmaya insan razı olur.

Çadırın kapısında, bir adam duruyordu. Uzun boylu, dal gibi bir adamdı. İyi de giyinmişti.

"Geçmiş olsun," dedim. "Sen de toprak altında kaldın mı?"

Ayağını gösterdi:

"Topallıyorum. Beni toprak altından iki saat sonra çıkardılar."

"Adın ne?"

"Şaban pehlivan."

"Şaban pehlivan, demek iki saat tam ölümün kapısında..."

Şaban pehlivan:

"Zor şey," dedi. "Bundan daha zor dünyada hiçbir şey olamaz."

Elimden tutup beni yıkılmış bir dama doğru götürdü ve ekledi:

"İşte, beni buradan çıkardılar."

Gösterdiği yerin yanı başında, iki adam bir öküzü yüzüyorlardı. Öküz şişmişti ve bu karda, soğukta bile adamın burnunun direğini kıracak derecede kokuyordu. Kokuyordu. Kokuyor dedim de... Yıkılmış köylerde, leşlerden ve kokudan geçilmiyor. Bu kokular yüzünden bayağı hastalandım. Koku, ama ne koku! Bilen bilir.

Şaban pehlivan halimi sezmiş olacak ki:

"Ne yapalım beyim," dedi. "Çekeceğiz."

Sonra anlattı:

"Sabahleyin hayvanlara baktıktan sonra, bir komşuya gittim. Altı kişi oturmuş, konuşuyorduk. Birdenbire bir gürültü oldu. Hemen ayaklandık. Fakat sarsıntı bir adım atmadan beni kaldırdı, yere vurdu. Sonra karanlık... Dünya zindan kesildi. Şöyle bir canlandım, belki gücüm yeter de kalkarım diye, olmadı. Dedim ki bu ölüm. Sonra elham okudum, şahadet getirdim. Ölüm... Var gücümle bağırdım, bağırdım, gelen yok. Kimin sesini duyduysam onu çağırdım. Şamata ettim, duyan yok. Üstümde geziyorlar, ama duyan yok. Yarabbi, dedim, beni böyle bu karanlıkta öldürme, ışık yüzü göster, bir damla ışık yüzü göster de öyle öldür. Çocuklarımın yukarıdan:

'Can baba! Kurban baba, ne edesin baba!' diye çağrışlarını duyuyordum. Yaralı kuş gibi üstümde dönüyorlardı. Yüreğim parça parça oluyor, eriyordu. Onların sesini duydukça bağırıyordum. Ağzıma da toprak dolmuş, elimle ağzımdaki toprağı çıkarıp bağırıyordum. Toprak boğazıma kadar dolmuş. Nefesimi kesiyordu. Sonra umutsuzlanıp: 'Yarabbi bir damla ışık, bir parça ışık göster de canımı öyle al!' dedim. Can çekişi durumuna düşmüştüm. Üç dakika daha çıkarmasaydılar gitmiştim. Çıkarılınca dünya ışıklandı. Çok şükür... Işık, komşularım size kurban olayım, bana ışığı gösterdiniz."

Kuruç köyündeyim. Yıkılmış bir evin kuyu gibi tabanını askerler kazmaya uğraşıyorlar. Kazmaları buz tutmuş toprağa geçmiyor. Başlarında da bir adam var. Eli koynunda. Yüzünden ne kederli, ne de sevinçli olduğu anlaşılıyor. Donmuş, anlamsız bir yüz.

"Geçmiş olsun."

"Sağ ol..."

"Bu ev senin mi?"

"Benimdi."

"Senin canın sağ olsun," diyorum.

Bu adamın üçü kız ikisi erkek beş tane yetişmiş çocuğu toprak altında kalmış. Yalnız karısı ile kendisi kurtulmuş.

"Ahır odasında toplanmış sabah çayı içiyorduk. Karım ev tarafına gitmişti. Zelzelenin silkmesiyle kalkıp kaçmak istedik. Duvar üstümüze geldi. Benim belime birden bir şey değdi. Baş tarafım kapıdan dışarı çıktı. Karım, ev tarafında sağlam kaldığı için beni çekti, çıkardı. Çocuklar bağırıyorlardı: Baba bizi kurtar! Kızlar ağlıyorlardı. Büyük oğlum da, kızlara: Ağlamayın, babam şimdi bizi kurtarır, diyordu. Kızlar çığrışıyorlardı. Yarım saat, bağıra bağıra gözümün önünde öldüler. Nasıl kurtarabilirdim, üstlerinde tam bir metre don tutmuş toprak vardı. Gözümün önünde bağıra bağıra öldüler. Son demine kadar oğlum: Ağlamayın kızlar, babam bizi kurtarır, diyordu. Kurtaracak, kurtaracak, diye diye öldü."

Erzurum hastanesinde hastalarla konuşuyorum. Hepsi enkaz altından çıkarılmış. Bir yatakta küçücük bir çocuk. Başı da sarılı. Yaşı sekiz.

"Babam hayvana bakıyordu. Anam bebeğe meme veriyordu. Ben de kanepede oturuyordum. Sonra ev fır dolandı. Toprağın altında kaldık. Sobanın üstündeki çaydanlık üstüme devrildi, ağladım."

"Sonra?" diyorum.

"Ağladım işte," diyor.

"Başka bir şey olmadı mı?"

"Çok ağladım."

Öteki koğuşta, orta yaşlı biri var. Adı Rasim Yıldırım. Onun da evinden beş can gitmiş. O anlatıyor:

"Sarsıntı, alttan yukarıya kaynadı. Küt küt ettiğini duydum. Nasılsa kendimi dışarıda buldum. Baktım ki bizim evden beş insan bacanın yanında. Damın altından üstüne, bacanın yanına fırlatmış ölüleri zelzele."

Öteden bir hasta bana sesleniyor:

"Benim de ifademi al!"

"Söyle," diyorum.

Çok yaşlı bir adam. Çok da hasta. Ateşi 39,5.

"Ne günü idi," diyor. "Ah o gün ne günü idi. Bir gün idi ki, kıyamet günü... Başka değil, kıyamet günü. Yeryüzünde sızıltıdan, gökyüzünde dumandan geçilmiyordu. Dağ ağlıyor, taş ağlıyor. Cümle mahlukat hırıldıyordu."

Hastanenin kadınlar koğuşu, kadınlar yaralı. Kadınların kucaklarında kimi bir aylık, kimi altı, kimi sekiz aylık bebeleri.

İçlerinde esmer bir taze var, kucağında çocuğu. Allah için güzel bir kadın. Hep gülümsüyor. Ama gülümsemesi çok acı. Yanında da çocuğu. Boyuna çocuğunu okşuyor. Bu kadın Kuruçlu Fethiyedir. İki gün enkaz altında kalmış, çocuğu bir yanda, kendi bir yanda.

"Nasıl oldu bilmedik. Altımız oynadı, toprak çöktü üstüme. Bağırıyordum. Toprak sıkıştırıyordu. Çocuğun öteden sesi geliyordu. Yetişemiyordum. İki gün karanlık, cehennem gibi karanlık içinde kaldım. Çocuk ağladıkça kıpırdıyor, çocuğuma ulaşayım da ölürsek de beraber ölelim, diyordum. Yüzükoyun kapanmıştım. Kıpırdadıkça, toprak üstüme çöküyordu. Çocuk ağlıyor, ben ulaşamıyordum. Bir ara çocuğun sesi kesildi. Öldü, dedim, yavrum. Sonra gene ağlamaya başladı. Sevindim. Ama ulaşamıyorum yavruma. Açlıktan, karanlıktan son soluğa geldim. İki gün sonra çıkardıkları zaman, kendimi bebeğimin bulunduğu yere attım. Çocuğu çıkardılar ki ölmemiş."

3

Erzurum, 12 Ocak 1952

Gene geceden beri kar yağıyor. Tozar gibi, inceden, usuldan yağıyor.

Hasankale ilçesindeyim. Buradan da köylere gideceğim. Bütün Hasankaleliler çadırlarda. Hükümet konağının, belediyenin önü insanla dolu. Bunlar ekmek, yardım, dertlerine derman bekliyorlar. Kederli, ne yapacağını şaşırmış, eli ayağı bağlı duygusunu veren bir insan kalabalığı... Kalabalık çalkalanıyor. Daha çok, yetimler, açlar kalabalığı.

Kiminle konuşsam:

"Halimiz ne olacak?"

"Bu böyle sürüp gidemez."

"Biz böyle ne yapacağız?"

"Gelin de barındığımız yeri görün. Kışa kıyamete, bir de barındığımız yere bakın!" diyorlar.

Mahalle mahalle, çadır çadır Hasankaleyi geziyorum. El ayak buz.

İlk gördüğümde, çadırlar böyle değil, gelişigüzel kurulmuştu. Şimdi birçokları toprağı kuyu gibi kazıp çadırları içerisine gömmüşler. Çadırların yalnız tepeleri görünüyor.

Önlerinde küçücük birer delik var. İşte bu delikler, çadırların kapılarıdır. Bir kuyuya iner gibi, bu deliklerden sürüne sürüne içeri giriliyor. Çadırlar, çadır değil, Allahın belası. İçinde soba yakılsa bir türlü, yakılmasa başka türlü. Yakılsa, içerisi kızgınlaşıp ısı sıfırın üstünde otuz kırk dereceye çıkıyor. Soba sönünce de sıfırın altında yirmi dereceye iniyor. Bu kadar çabuk değişen ısı içinde yaşamak gerçekten çok güç. Bunun adına düpedüz ölümle pençeleşme derler.

Soba hiç yakılmasa... Sıfırın altı yirmi beş, otuz derece. Bir düşünelim. Çokları zaten odunsuzluktan ateş yakamıyorlar ya...

Burada gördüğüm en güzel, yürek ferahlatıcı olay, zelzeleye uğramamış yakın köylerin felaketzedelere yardımlarıdır.

Araba araba tezek, odun taşıyorlar. Evinde yakacak bir tek tezeği olan bile, onu götürüp felaketzedelere veriyor. İnsanoğlunun dost, insanoğlunun insan tarafı... Adam ağlamaklı oluyor.

Yoldan arka arkaya dizilmiş tezek yüklü kızaklar geçiyor.

Soruyorum:

"Nereden gelip nereye gidiyorsunuz?"

"Açıkta kalmışlara," diyorlar.

Durup konuşuyoruz:

"Onlar, bugüne bugün düşmüşler. Biz nasıl olsa kendi işimizi hallederiz."

"Sizde de mi yok?"

"Yok, beyim, yok ya, onların durumu çok kötü. Düşman başına."

Bir tanesi, en arkadaki kızağın yanında iki kat olmuş duran, sakal ve bıyıklarından buz salkımları sarkan zayıf bir ihtiyarı gösteriyor:

"Bu," diyorlar, "elinde ne kadar tezek varsa hepsini yükleyip getirdi. Kendi evinde el kadar yakacak bile kalmadı."

İhtiyarın yanına varıp:

"Uzun ömürlü ol," diyorum.

"Benim de varım bu kadar," diyor ve gözleri yaşarıyor.

Bir çadır önündeyim. Bir adam, çoluk çocuğuyla birlikte çadırdaki eşyalarını, yarısı yıkılmış bir dama çekiyor.

"Ne yapıyorsun böyle?"

"İşte, yaptığımı görüyorsun, çadırdan eve taşınıyorum."

"Bu ev yıkılmış," diyorum. "Çöker de altında kalırsınız."

"Biliyorum," diyor. "Onu çok iyi biliyorum. Böylece çeke çeke soğukta ölmektense, böyle birdenbire ölmek daha iyi."

Yanımdakiler:

"Gel vazgeç, katili olma çoluk çocuğunun, birkaç gün daha çadırdan çıkma. Yakında hükümet yardımı ulaşır," diyorlar.

Adam:

"Ben bilirim onu," diyor.

"Gel birkaç gün daha kal çadırda."

Adam yumuşuyor:

"Gelin kurbanınız olayım," diyor. "Şu içeri bakın."

Çadırın içi buz bağlamış.

Adam:

"Burada yaşayın diyorsunuz bana. Üç çocuğumun üçü de hasta."

Eşyalarını çektikten sonra çadırı yıktı.

"Tevekkeltü Taalallah!"

Hasankaleyi gezerken beni bir kadın çağırdı:

"Şu çadıra gir de içeri bak ağa," dedi.

Çadırda bir sürü çocuk var.

Kadın:

"Ağam say onları."

Saydım. Tam on çocuk.

Kadın:

"Kimimiz kimsemiz yok. İki ekmek veriyorlar bize."

Sonra çadırın köşesinden iki yorgan çıkarıp gösteriyor:

"On bir kişiye iki yorgan. Gece olup buz bağlayınca, bu yorganları da çadırın üstüne örtüyoruz."

"Peki o zaman siz ne yapıyorsunuz?"

Kadın, on çocuğunu iki kolu arasında toplayarak sardı. Çocuklar, hep bir araya gelip tortop oldular. Öylesine tortop oldular ki, kim görse, burada on insan değil, iki insan olduğuna bile imkanı yok inanmazdı. Etle tırnak biribirlerine nasıl yapışırsa, işte bunlar da öyle.

"Böyle sabahlara kadar tir tir titriyoruz."

Hasankale, Ezirmik, Ügümü, Korucuk, Müceldi ve başka köyler. Otuz yedi köy, yani Pasinler ovası. Hepsinin derdi aynı. Soğuk ve yokluk.

Müceldi köyü, en az hasar gören köylerden biri olduğu için Kızılay buraya, yalnız yirmi kadar çadır verebilmiş. Bir koca köye yirmi çadır yetmez. Köylüler de tutup kendilerine türlü türlü evler icat etmişler. Kimi ot yığınlarını yarıp ev yapmış. Kimi de toprağı oyup içine girmiş, her ne yaparlarsa yapsınlar, soğuk onlara "elaman" çağırtmaktan geri kalmıyor.

Müceldide yirmi otuz tane çırılçıplak denecek kadar yarı çıplak çocuk yöremizi aldı. İki büklüm olmuşlar, kar üstünde ha bire zıplıyorlar.

Biri:

"Bizim evimizde yorganımız da yok," dedi.
Ben de oradaki çocuklara teker teker sordum:
"Sizin evde kaç kişi var?"
"Yedi."
"Kaç yatak?"
"Bir."
"Sizde?"
"On kişi, iki yatak."
"Sizin evde?"
"On iki kişi, bir yatak."
"Ya sizde?"
Çocuk boynunu bükerek:
"Bizde hiç yok," dedi.

Müceldi köyünün insanları, soğuğa karşı koyabilmek için yeni bir usul bulmuşlar. Geceleri köyün bütün erkekleri, yıkılmamış bir odada bir araya gelerek toplanıyorlar, sabahlara kadar öylece bekleşiyorlarmış. Kadınlar da başka bir yerde.

Bakalım, böyle, daha ne kadar dayanabilecekler. Yardım için çabuk olalım!

4

Erzurum, 14 Ocak 1952

Kar tepelerce yığılmış. Deveboynu belalı yer. Deveboynunda tipi bora eksik olmaz. Eğer bugünkü durumu sorarsanız, beterin beteri. Bir tipi savuruyor ki, göz açıp bakılmıyor. Beş metre ileriyi görmeye imkan yok. Bunun adını da beyaz karanlık koymalı. Her ne ise, bugün köylere gideyim mi, gitmeyeyim mi? Tuhafa gitmesin, düşünülecek meseledir bu. Her şeye rağmen gitmeliyim. Deveboynunun tipisi merhaba!

Kar makinaları yol açıyor. Onlardan birine bindim, makinanın yanlarından bir kar fışkırıyor ki, deme gitsin. Yol temizleniyor ama, temizlendikten birkaç saat sonra gene doluveriyor. Şu kar makinaları olmasaymış hani, felakete uğrayanlar bütün bütün açlıktan, soğuktan ölürlermiş.

Sözü yardım meselesine getireceğim. Buradakiler, karınca kaderince, ellerinden ne gelebilirse yapıyorlar. Tamamen yıkılan dört köyün halkına her köyden yardım ediliyor. Ya ötekiler, çadırlardaki köyler? Onlar, asıl onlar, şimdi ölümle kucak kucağalar.

Az hasara uğrayan köylerden biri de, Korucuk köyüdür. Bunlara çadırdan başka hiçbir yardım yapılmıyor. Yardıma ihtiyaçları mı yok? Bana sorarsanız, hem de nasıl.

Korucuk köyü yetmiş beş evlik. Evleri derseniz, penceresiz ve çamurdandır. Üstüne ne kadar toprak yığmışlar, orasını yalnız Allah bilir. Şöyle uzaktan bakınca, çoğu kubbe gibi görünüyor. Korucuk köyünde 485 insan yaşıyor.

Anlatıyorlar:

"Bizler çok fıkarayık, içimizden yirmi beş, otuz ev, imkanı yok baharı bulamaz. Aç kalır."

Gerçekten çok fıkaralar. Söylesinler söylemesinler, kılıklarından fıkaralıkları anlaşılıveriyor.

Bir yaşlı kadın gördüm. Bir hoş yürüyordu. Böyle yürüyüşünün sebebi, eline ne kadar çaput geçmişse ayaklarına sarmış, ayakları da kocaman kocaman olmuş.

Kadına: "Bu ne böyle?" dedim.

"Benim beyim," dedi. "Çok üşüyorum."

Bir ahır odasından söz açmıştım ya, işte o ahır odalarından birinde yarım saat kadar oturdum.

Şu zamanda, zelzele dur bilmeden sallarken böyle çürük, duvarları gerilmiş bir eve girilir mi? Biliyorum girilmez, ben de girmezdim ya, dediler ki:

"Zelzele günü hepimiz dışarı kaçtık. Yalnız bir ihtiyar yerinden kımıldamadı bile. Yalvardık, yakardık, Nuh dedi. O günden beri gece gündüz içerde yatar kalkar."

İhtiyarı merak ettim. Oturduğu evi gösterdiler. İçeri girdim ki kuyu gibi karanlık. Damın bir tarafında biraz aydınlık göründü. Oraya doğru yürüdüm. O aydınlıkta bir odacık var, düzgünce bir yer. Zeminden bir metre kadar yukarıda. Dört tarafında da sığırlar bağlı. İçerisi sığır pisliği kokuyor. Sıcak mı sıcak.

Muhtar:

"Beyim," diyor. "Burası hiç soba istemez."

Ama odanın içinde kurulu bir soba var.

"Bu sobayı," diyor muhtar, "rutubeti alsın diye kurarız."

İhtiyar, bir peykeye oturmuş, öyle iri, dağ gibi bir adam ki, oturduğu yerden bile orta boylu bir insan halinde gözüküyor.

Muhtar:

"İşte," dedi. "Çıkmayan budur."

İhtiyar doğruldu:

"Çıkmam," dedi.

"Ne için?" dedim. "Herkes dışarıda. Her gün bir zelzele. Hem de dam dökülmüş."

"Oğul," dedi, "ben seferberlikte, şu yandaki tepelerde 1300 kişi ile harbe girdim. Bir saatın içinde 300 kişi kaldık. Eğer ecel yetmezse, değirmende bile öğütseler insan gene ölmez. Yok, ecel gelirse, demir sandıkta gizlensen, gene gelir seni bulur ölüm."

"Ya dam yıkılırsa?"

"Saklayan Allah bir köşecikte de saklar."

Ne demeli? O öyle düşünüp çıkmıyor. Ötekiler başka türlü düşünüp içeriye girmiyorlar.

Yanından ayrılırken, ihtiyar:

"Oğul," dedi, "gençlikte ne de olsa çekilir. Sen ihtiyarlıkta gör soğuğun ne olduğunu."

İhtiyar içeride, ahırın sıcağında. Bütün Korucuk köyü, Korucuk köyünün çıplakları, yataksızları dışarıda. Odun yardımı, hiçbir şey değil de, ille odun yardımı istiyorlar.

Bir idareci soruyor: "Ya zelzele olmasa, ne yapacaktınız?" Köylüler susuyorlar. İçlerinden biri, usullacık:

"O zaman dilimiz almazdı," diyor. Sonra ekliyor: "Çadır..."

Şu kadar açıkta kalmış insana 2195 ekmek dağıtılıyor ve yardım ediliyor. Ya ötekiler? Bura halkı, biribirine yardım etmeyi çok seviyor. Kuruç köylü Behçet söyledi:

"Komşu köyler olmasaydı, bizim halimiz yamandı. Bizim köyün yıkıldığını duyunca, kendi dertlerini unutup, evlerini hayvanlarını bırakıp bizim yardımımıza geldiler. Eğer onlar yetişmeseler, ölü sayısı bugünkünün üç dört mislini bulurdu."

Bir Memed çocuk var, Hasankaleli, on yaşında. Hasankalede, bir kahvede, gündeliği elli kuruşa ayakçılık ediyor. Yardım Komitesi felaketzedelere bağış kaydederken, işte bu Memed de, o günkü gündeliği olan elli kuruşu ustasından alıp bu komiteye veriyor.

Daha böyle nicesi var:

"Yarın bir elli kuruş daha kazanırım."

5

Erzurum, 16 Ocak 1952

Taş üstünde taş kalmamış olan Kuruç köyündeyim.

Dediler ki:

"Gitme, yatılır mı bunca soğukta o çadırlarda? Donarsın."

Dedim ki:

"Bizim canımız can da..."

Kara ay vurmuş, sıçraşan, oynaşan ışıltılar...

Sığırtmaç Recep İyigünün çadırının kapısına geldim:

"Bu gece sana misafirim ağam, dadaşım," dedim.

Küçücük, değirmi sakallı, üstünden bir iplik çeksen kırk yamalık dökülür cinsten, perişan kılıklı bir ihtiyar.

"Başım üstünde yerin var," dedi, "ama..."

"Yok," dedim, "üzülme, kuru yerde de yatarım. Siz nasıl, ben de öyle."

"Ah," dedi, "hasta olursun beyim."

"Aldırma," dedim, "ne olursa olsun. Ben bu gece sana misafirim."

Altı tane, yarı çıplak, küçücük kızı, bir de oğlu var. Kızlardan biri hasta, boyuna öksürüyor.

Recep çadırın tabanına ot serpmiş. Ortada bir de soba var. Soba benim şerefime yakılıp, karısı da yatmak üzere bir komşu çadıra gönderiliyor. Soba, çadırın içerisini bir iki dakikada öyle bir kızdırdı ki, bacaklarım kavruldu. Sobanın başında çocuklar, Recep İyigün ve ben dokuz kişiyiz. Biraz sonra soba geçiyor ve yanmaktan kurtuluyoruz.

Recep İyigün boyuna:

"Ah, beyim, bin yılın bir başı bana misafir oldun da, seni rahat ettiremeyeceğim, ah beyim, ah..." diye söyleniyor.

Yatma zamanı. Recep İyigün sobayı söküp dışarı çıkardı.

"Sobayı çıkarmazsam çadıra sığmayız."

O kadar sıcaktan sonra şimdiki ayaz... Yataklara girmekten başka çare yok. Ama yatak nerede? Recep İyigünün evinde döşek yerine, iki küçücük minder ve yorgan yerine de el kadar, köylülerin beşik yorganı dedikleri iki yorgancık.

Bütün ısrarlarıma rağmen Recep İyigün yatakçığın birini bana verdi. Soğuk hançer gibi işliyor. Yatmalı mı? Başka çare? Önce ben, ayağımdaki keçe çizmeleri, kar başlığını ve gocuğu çıkarmadan yatağa giriyorum. Yorgan ancak başımdan belime kadar olan yeri örtüyor. Sonra altı çocuk hep bir araya gelip biribirine sarılıyorlar. Recep İyigün ve büyük oğlu bir araya gelip üstlerine eski bir asker kaputu örtüyorlar.

Bir saat sonra soğuk başladı. Dayanmak ne mümkün. Dizlerimi ta göğsüme dayayıp tortop oluyorum. Dişlerim biribirini yiyor. Dişlerimde bir çatırtı. Azıcık iğne deliği kadar bir yerim açık kalsa kurşun gibi soğuk saplanıyor.

Recep İyigün de ikide bir, kalkıp beni soruyor. Açık kalmış yerleri örtüyor. Ama ne çare... Bir fayda yok. Recep İyigün de durumumun farkına varmış olacak ki bu hareketi tekrarlıyor. "Ah, beyim," diyor.

"Ah beyim, seni rezil ettik." Ben de farkındayım ki, çocukların da, Recep İyigünün hali de benimkinden hiç iyi değil.

Gece yarıyı çoktan geçmiş, gavur ayaz, belalı ayaz başlıyor. Dayanabilirsen dayan! Bir yanım tamamen uyuştu, kanı çekildi, çıkıp kaçmalı, sabahlara kadar dolaşmalı mı? Ya Recep İyigün, üstümde bir ana şefkati ile dönüp duran Recep İyigün üzülmez mi? Ama dayanılmaz. Soğuktan öleceğim. Vay başıma gelenler. Bir yanım uyuştuğundan beri de yatakta dönemiyorum. Dayanmalı... Recep İyigün:

"Benim beyim," diyor, "ben ne yapayım şimdi?"

Dişlerimi sıkıp:

"Aldırma canım geçer," diyorum.

Diyorum ama, bıçak da kemiğe dayanıyor. Yanımdaki çocuklar da titriyorlarken... Vay insanoğlu, demek bu hallere de düşmek varmış kaderinde. Hasta çocuk da acı acı inliyor.

Tanyeri ağarırken, şafağın ayazı başlıyor. Çocukların zangırdaması, hastanın iniltisi ve Recebin üzüntüsü... Artık titremeye de mecalim kalmadı. Daha fazlası. Fazlasına imkan yok. Kaçmalı. Gün ışıyıncaya kadar koşmalı. Yoksa ölüm var işin içerisinde. Birden yataktan fırlıyorum. Çadırın içini iğne iğne kırağı bağlamış.

"Eyvallah Recep Ağa. Ben artık Hasankaleye gitmeliyim. Otomobil bekliyor."

Diz boyu karın içinde bütün gücümle koşuyorum. Koşuyorum ama üşümem de geçmiyor. Soğuk iliklerime kadar işlemiş. Zıplıyorum, türlü hareketler yapıyorum.

Muhtar Mevlut İstanbulun dumanı tüten çadırı, cankurtaran. Kendimi oraya dar atıyorum. Sıcak çay ve ekmek peynir. Ekmek kadar aziz olasınız. Recebe verdiğim üzüntü. Bir ana gibi kanatlarını üstüme örten Recebe, bu dosta verdiğim üzüntü içime dert oluyor. Dünyada her şeyi unutabilirim, bu geceyi, bu öldürücü geceyi, bu dost sığırtmaç Recebi unutamayacağım.

Recep, çoluk çocuğu ile toprak altında kalmış, şimdi de çadır altındaki Recep. Yüreğimin en sıcak yeri senin sevgin ile dolu. Recebin köyünün barakaları bitmek üzere. Bitmiş bir barakaya da on aile yerleşmiş. Seviniyorum. Recep de yakında bir barakaya yerleşecek.

Geceki çektiklerimi duyan köylüler:

"Bey," diyorlar, "bu gece soğuk mu yaptı sanıyorsun? Öteki geceler bu gece kadar ılık olsa, biz her zaman çadırda kalmaya razıyız."

Demek biz gene, iyi bir güne rastlamışız. Talih dediğin böyle olmalı.

Recep ve köylüleri yakında barakaya girecekler. Ya çadırlardaki 37 köy? Onlar ne olacak?

6

Erzurum, 17 Ocak 1952

Sos köyünün yolundayız. Gece bastı. Sos köyü daha uzak diyorlar. Bir tepenin üstünde, birden, bindiğimiz makina zınk diye durmasın mı? Şoför uğraşıyor, biz bekleşiyoruz. Soğuktan ellerimiz, ayaklarımız dökülüyor.

Şoför en sonunda:

"Köyde kalmak zorundayız. Motor bozuldu," diyor.

Bu işte gene ben yandım.

Gene soğuk çadır. Çektiğim yetmiyormuş gibi. Ne yapmalı? Yatmaktansa sabaha kadar buralarda dolaşmayı kafama koyuyorum. Koyuyorum ama, onun da belalı tarafları var. Sabahlara dek kurtlar dolaşıyor bu yanlarda. Bir daha çadır mı? Allah göstermesin. O geceki çektiklerimi ancak ben bilirim. Anamdan emdiğim süt fitil fitil burnumdan geldi. Bir çare? Çare yok. Dertli başım. Şu otomobilin bozulup yolda kalmasına öyle bir içerliyorum ki. Sanki burayı, bu saatı buldu bozulacak.

Arkadaşımla köye doğru yürüyoruz. Arkadaşım diyor ki:

"Ben imkan yok çadırda yatmam."

"Çare?"

"Yatamam."

Köyde muhtarı buluyoruz. Sos köyünün evlerinin çoğu ayakta, ayakta ama, ne çeşit ayakta, orasını bilen bilir. Kiminin arka duvarı uçmuş, kimi yarılmış. Böyle sağlam kalmış evlerden birinde dün meydana gelen bir olayı anlattılar: Ev sahipleri, açıkta çadırda soğukla başa çıkamayıp, ekmek yapmak üzere eve girmişler. Sen misin giren, birden dam üstlerine çöküvermiş.

Muhtar:

"Buyurun beyler ahıra," dedi.

Bizim arkadaş ahırın gönüllüsü... Çok da üşümüş, hemen yollandı. Ne yapmalı? Çarnaçar ben de arkasından. Damın içinde bir zaman yürüdükten sonra ahırı zor bulabildik. Birden, sığır pisliği kokan sıcak bir buğu bizi sarıverdi. Ne olursa olsun şu ahır odaları güzel şeyler. İçeri sığır doldurulmuş.

Arkadaşım sığırlara baktı baktı da:

"Canlı kalorifer," dedi.

Canlı kaloriferler, ikide bir başlarını bize doğru uzatıp, yalamak istiyorlar. İçeride oturuyorum ama, ya şimdi sallarsa... Kaçıp kurtulmak ihtimali de yok. Arkadaş tutturdu:

"İlle ben burada yatacağım. Sıcak ne güzel."

"Ben yatamam."

Köylülere soruyorum:

"Sizler nerede yatıyorsunuz?"

"Çadırlarda."

"Evde ne için yatmazsınız? Bakın evler sağlam."

"Yatılır mı bu yıkık evlerde?" diye bana soruyorlar.

"Yatılmaz."

Arkadaş ısrar ediyor:

"Ben yatacağım."

"Peki, sebep?"

"Çadırda, soğuktan öleceğim garanti. Burada tehlike daha az. Zelzele olursa..."

"Sen bilirsin. Ben çadırda yatmaya karar verdim."

Gene çadır! Bu gece de çadırdan sağ salim çıkarsam, yaşasın.

Öteki yatmam sırasında epey zayiat verdim zaten. Bir tarafım tutmuyor, hala biraz ateşim var.

Muhtar, beni bir çadıra götürüyor. Çadıra bakıyorum ki, tabanı ıslak, yanda bir de ıslak hasır var. Çadırın içinden buzlar sarkıyor. Bunu görür görmez beni bir ürperti aldı. Ayıp değil ya, gözüm korkmuş.

Muhtar:

"Yatağı yapalım mı bey?" diye soruyor.

Ben susuyorum.

"Yapalım mı?"

"İstemez," diyorum.

Ya yıkık ahır odası, ya çadır. Birinden birini seçeceksin. Beni bir düşüncedir alıyor.

Muhtar:

"Bey," diyor, "mescit çok sağlam, orada yatın."

Orada yatmaktan başka çare kaldı mı?

Muhtar çadırda yatmaktan vazgeçtiğime seviniyor.

"Çok iyi ettin," diyor, "yoksa halin dumandı. Bak bizim köydeki çoluk çocuk hep hasta."

Çadırlardan durmamacasına öksürükler geliyor. Bu kadar bir arada öksüreni hiçbir yerde görmemiştim. Öksürük korosu.

Her ne ise, mescide yatağımız serildi, yattık uyuduk.

Saat sabahın beşi. Birden bir sallantı ve damda çatırtı. Kalkıp kaçmalı mı? Dışarının ne olduğunu çok iyi biliyorum. Yatak da sıcacık. Kendi kendime, ne olursa olsun, diyorum, kaçmayacağım. Biraz sonra da sallantı kesiliyor.

Bu Sos köyünde, Zekeriya Özkılıç adında bir adam var. İki zelzeleden geriye kalmış: Biri Erzincan, biri de Pasinler.

"Erzincanda yol mahalle çavuşu idim. Bir gece, saat on sularında bir kütürtü. Dünya beşik olmuş. Kalktım. Beni o duvardan o duvara vuruyor. Bir gürültü, kulaklarım sağır oldu. Nasılsa bilmem, kendimi dışarıda karın üstünde yatar buldum. Sonra ayıldım ki, benim ev tuz buz olmuş. Zelzele durmadan sallıyor. Sonra yangın, zelzele değil yangın. Bütün şehir yanıyor. O bir afetti. Allahın afeti. Neler olmadı? Neler görmedi bu gözler?

"Bizim bir komşu vardı. Abdullah Efendi. Kendi evde yokmuş zelzele olduğunda, eve geliyor ki, ev yanıyor. Bir karısı, bir de kızı enkaz altında kalmış. Sevim, Hatice, diye bağırıyor, sonra da parmaklarını şakırdata şakırdata oynuyordu. Bir baktık Abdullah Efendi süzüldü, yere düştü. Üzerine vardık ki, çoktan ölmüş.

"Erzincan duman içindeydi. Komşum bir hakim vardı, on iki kişi idiler evinde, hiçbiri kurtulamadı. Bizim arkadaşlardan Osman, kırk gün sonra çıktı toprak altından. Bir deri bir kemik, yarı ölü. Osmana: Nasıl yaşadın toprak altında kırk gün, diye sorduk. Yer titrediğinde yatıyordum, dedi, nasıl olmuşsa olmuş, orasını bilmiyorum. Uyandım ki, karanlıktayım. Bir gün, iki gün ayılıp ayılıp kendimden geçiyorum. Sonra mutfağı aradım. Su var ekmek var. Ayıldıkça, aklım ekmek ve suda. Bir zaman sonra artık gerisini bilmiyorum. Sonra uyandım ki, ışık var.

"Bu kulaklar böyle neler duymadı."

Zekeriya Özkılıcın gözleri yaşarıyordu.

"Ya sonraki?" dedim.

"Bu bana daha beter geldi. Kuruç köyüne misafirliğe gitmiştim. Sabahtı. Olan oldu. Bir adım attım, atamadım. Toprağa gömülüverdim. Allah, dedim. Kendimi o beladan kurtarmıştım. Ama burada öleceğimi aklım kesti. Boyuna dua ediyordum. Hiç sesim çıkmıyordu. Ağzımda dilim dönmüyordu. İki saat sonra beni çıkardılar. Sersem olmuşum."

"Zor, zelzele ölümden de zor."

Sos köyünde, damda yatan bir tek kişi var, o da Zekeriya Özkılıç.

"İkisinden kurtaran, üçüncüsünden de kurtarır," diyor. "Soğuk daha beter, bir yakalarsa, işte ondan kurtuluş yok."

7

Erzurum, 19 Ocak 1952

Hasankalede bir kahvedeyim. Kahve kapılarına kadar dopdolu. Buradaki insanlar artık, bayağı ürkek olmuşlar. Kahvede oturuyorlar, laf ediyorlar ya, sanki iğne üstünde oturuyorlar, öyle bir halleri var. Hazırlar. Nasıl olmasınlar, yer, Allahın günü bir iki kere sallanıyor. İnsanlar bunu da kanıksadı. Kanıksadı ya, can gene de tatlı, bir türlü rahat edilmiyor. Bana gelince, bugüne kadar zelzele pek doğalmış gibi geliyordu bana. İçimde pek az endişe ve korku vardı. Şimdiye kadarki zelzeleler hafifti de, meğer bana ondan öyle geliyormuş.

Birden bir gürültü, top gürlemesi gibi, sonra alttan yukarı doğru bir tepme. Sanki yerin altından, yukarı doğru kocaman kocaman balyozlarla çivi çakıyorlar.

Halk, birden kahvenin kapısına saldırdı. Kapının önüne yığılan yığılana. Düşüp ayak altında kalanın haddi hesabı yok. Yüzler gergin. Yüzler kül gibi ve gözler kocaman kocaman açılmış, herkes bir an önce çıkmak telaşında. Ama, bir iki kişi dışında, zelzele duruncaya kadar hiç kimse dışarı çıkmadı. Zelzele duruyor, insanlarda bir gevşeme, bir nefes alma. Yüzlere yavaş

yavaş kan yayılıyor. Hani kanadı düşmüş kuşlar olur, insan kalabalığı öylesine perişan halde yavaş yavaş sokağa boşalıyor.

Sonra kalabalık sertleşiyor, üstündeki ölgünlüğü atıp o yaralı kuş halini bırakıyor.

İşte kükreme, köpürme diye buna derler. Her biri kızgın bir ateş parçası gibi. Bir şeyler homurdanıyor... Ve sonra top top ayrılıyorlar.

Ortada, sokakta, kısa boylu biri, dört dönüyor ve bağırıyor:

"Bizim sahibimiz yok mu, daha çekecek miyiz?"

Adam, önüne kim gelirse, aynı soruyu birkaç kere tekrar ediyor:

"Bizim sahibimiz yok mu, benim gül yüzlü çocuklarım..."

Bir ara bana doğru geldi. Gene aynı ateş, aynı sertlik.

"Sizin gibi vatan evlatlarına Pasinler namına teşekkür ederim. İyi yazmışsın. Ama kusura kalma ya, senin yazdığın bizim çektiğimizin yüzde biri değil. On dört gündür içimizdesin. Görüyorsun ki, hastalanmadık çocuk kalmadı."

"İyi olur inşallah," diyorum.

"Olmaz," deyip yanımdan uzaklaşıyor.

Korku, kızgınlık, telaş, sinir... On beş günden beri, işte bu ruh haletleri, bu insanları yere yıkmaya çabalıyor.

Korkularından çocuk düşüren kadınlar sararıp solmuş ve ekmekten sudan kesilmiş çocuklar...

Bu son günlerde çadırlara dayanamayanlar, yarı yıkık evlere taşınıyorlardı. Artık son zelzeleden sonra, gözleri iyice korktu. Bundan sonra kimse eve girmiyor. Öyle hissediliyor ki, girmeyecek de. Bugün saat tam gece üçte Erzurumdan Hasankaleye vardığımda, halkı sokakta buldum. Bir kısmı dolaşıyor. Dolaşıyor ve konuşmuyorlar. Bir kısmı elleri koyunlarında birer köşeye büzülmüşler.

Karın üstünde bir ağacın dibine çömelmiş bir adam gördüm. Öylesine ağır bir düşünceye varmıştı ki, bu adam mutlak düşünce heykelinin ta kendisidir, derdiniz.

"Merhaba," dedim, cevap vermedi. Ne sordum, ne söyledimse, bir türlü cevap alamadım. Ben de çektim gittim. Gücüme giden, adamın yüzüme bile bakmaması oldu. Kim bilir ne derdi vardı içinde onun da.

Halk kadar, buradaki memurların da hali perişan. Kaymakam bile çadırda. Ve kaymakamın annesi, her zelzelede bayılıp duruyor. Bir hakim var, evi harap olmuş. Harap olmasına rağmen, her şeyi göze alıp, şimdiye kadar evden çadıra çıkmıyordu. Sebebi de altı aylık bir çocuğu olmasıdır. Çadırda hastalanıp ölmesinden korkuyor. Bugünkü zelzele üstüne, çarnaçar, o da dışarıda.

Baraka yapmaya memurların güçleri yetmiyor tabii. Onlar da yardım bekliyorlar.

Burada tek gerçek, korku, korku, korku.

Eve girse zelzele, çadıra çıksa soğuk.

Bir köylü:

"Tam on beş gün oldu," diyor.

"Evet, biliyoruz."

"Gerisini kime sorsan sana söyler," diyor.

Tekrar aynı konuya dönüp soracağım:

Bu çadırdakiler ne olacaklar?

Bir doktor:

"Bu köylüler de bizler gibi etten, kemikten insanlarsa ve durum böyle devam ederse sonları vahimdir," diyordu.

Durum böyle sürüp giderse!

Kuruç köyünden biriyle görüştüm. Sevinçten dolup taşıyordu. Sebebini sordum, anlattı:

"Begim," dedi, "bugün barakalarımıza girdik. Allah devlete millete zeval vermesin. Şimdi yerimiz sıcacık. Yaralarımız sarıldı."

"Darısı öteki köylülerin başına," dedim.

"Amin," dedi.

11.1.1952-20.1.1952

Üçüncü Mevki Yolcuları

Trene Şarkışladan bindim. Bir biniş ki... Ne siz sorun, ne ben söyleyeyim...

Üçüncü mevki... İnsanlar sırt sırta... İğne atsan yere düşmez. Çocuklar, kadınlar, ihtiyarlar... Vagonun koridoru da hıncahınç dolu. İçeride bir koku! Ayak kokusu, sigara dumanı, ter kokusu... Koridora yorgan sermişler, heybeleri koymuşlar... Heybeler iş görüyor: Yastık. Hatta yüznumaraların içine girip oturmuşlar.

Köşelere öylesine yığılmış, öylesine sıkışmışlar ki, kimse elini bile kıpırdatamıyor.

Tren istasyonda durunca, iki kişi inerse beş kişi biniyor. Bir istasyondan bir istasyona insan düşünüyor: "Bu vagon bundan fazla bir kişi daha alabilir mi?" Halbuki öteki istasyonda bir insan kalabalığı biniyor ve vagon hiç tınmadan hepsini alıyor. İşte ben bu sırra akıl erdiremedim. Herhalde bu işte Sayın Ulaştırma Bakanının parmağı var. Keramet ondadır muhakkak. Yoksa...

Gündüzleyin üçüncü mevki gene nur-nimet. Gecesi, işte gecesi çekilmiyor. Perişanlık...

Gece Sivastan ötede bastırdı. Koridorda büzülmüş, dizlerini karınlarına çekmiş, uyuyorlar... Sırt sırta, üst üste uyuyorlar... Biribirlerine kardeşcesine sarılmışlar. Sabahleyin uyandıkları vakit belki bu işe şaşacaklardır. Bu bize öyle geliyor. Belki de hiç şaşmazlar. Bu, alışılan bir şeydir. Yıllar yılı her yerde Anadolu insanı sarmaş dolaştır.

Bacakları, elleri biribirine dolaşmış insanların dost sıcaklığı. Bunun adına, mukadderat birliği mi derler? İster istemez insan bunun üzerinde duruyor. Garezsiz bir sarılma, bir dostluk... Yol uykusu, sıcaklığı...

Şu, başını sakallı ihtiyarın bacakları üstüne koymuş, ölü yorgunluğu içinde uyuyan delikanlı, ince uzun yüzlü delikanlı, mutlak Karadenizlidir. Nereden bildim? Bellidir, yüzünde Karadenize has solukluk var da. İhtiyar ya Erzurumlu, ya Ağrılıdır. Ama şu hallerine bakıp da kim bunlara baba oğuldur demez. Bu, baba oğulluktan da ileri bir şey...

Neden sonra, zor güç bavulumu bir köşeye yerleştirip üstüne oturabildim. Şu bavula bir yer bulabilmek, ömrümdeki başarılarımın belki de en büyüklerinden biridir. Belki şaşılacaktır bu sözüme... Ama o ne iştir, ben bilirim. İnanın ki, bundan sonra kendime itimadım iyice arttı.

Bavulumun üstüne kurulmuş, seyrediyorum alemi. Buna "gel keyfim gel" diyebilirim.

Türlü türlü uyuyanlar içinde sayıklayanları, bir yandan bir yana dönenleri, birdenbire kalkıp, onun bunun üstüne basa basa yürüyenleri... Daha ne haller ararsanız.

Hele biri vardı. Başını yüznumaranın eşiği üstüne koymuş, ayaklarında dizlerine kadar nakışlı bir Sivas çorabı. Nakışından baharlar taşıyor. Bunca kir, pas, bunca dert, bela içinde çoraplarından bir türlü gözlerimi alamadım. Yapan eller dert görmesin.

Çoraplı ikide bir bütün gücü ile geriniyor, bacaklarını birer çelik tel gibi gerip inliyordu.

Erzincandan ötesi soğuktu. Vagonun pencereleri buz tutmuştu.

Tam yanımda başını bir dizinin üstüne koyup yumulmuş, yüzünü gözünü başörtüsü ile sarmış ananın kucağında dört beş yaşlarında bir çocuk duruyor, boyuna zangır zangır titriyordu. Çocuğun yüzü al aldı. Çocuk istasyondan bindiğinden beri titriyordu. Daha önce de bir adam vardı. Adamın kocaman bıyıkları, yırtık pırtık bir şayak şalvarı ve gene şalvarın kumaşından aynı minval üzere bir paltosu. Paltosuna sıkıca sarınmıştı. Adam, boyun çeviriyor, kendi kendine homurdanıyor, dişlerini sıkıyordu.

Çocuk, anasının karnına doğru yumulmuş, titremeye veryansın ediyordu.

Adam doğruldu, yüzüne acı, sıkılgan bir gülümseme geldi. Oturan, yatan kalabalıktan, ayağını koyacak bir yer aradı, bir zaman sonra buldu ve ilk adımını attı. En sonunda kadına yaklaşıp:

"Bacı!.." dedi.

Sonra yutkundu. Kadın da başını kaldırdı.

Adam kekeledi:

"Üşüyor mu?"

Kadın başını geri indirdi. Adam da mahcup oldu. Ellerini ovuşturdu. Bana döndü:

"Çok titriyor, ne yapmalı?"

Adam, iki yanına bakıyor, bedenini sağa sola döndürüyor, ellerini biribirine kenetlemiş sıkıyor:

"Bu çocuğa ne yapmalı?"

Hepimiz donuyoruz. Tren değil buz deposu... Bize ne yapmalı? Bize neyse ne... Gerçekten, bu çocuğu ne yapmalı? Çare yok.

Sonra adam, kadına eğilip çocuğu kucağından çekiyor ve mıncıklamaya başlıyor.

"Böyle ısınır belki."

Çocuk koskocaman, kendisi kadar büyük ellerin arasında kuş gibi, uçacak bir kuş gibi, çırpınıp duruyor. Bir bakışı var: "Acaba bu adam böyle ne yapıyor?" der gibi. Ne ağlıyor, ne bir şey... Hayretle bakıyor...

Adam ne yaptıysa çocuğun titremesi durmuyor.

Biri: "Bir sıcak çay," diyor. "Bir sıcak çay olsa, şimdi durur."

Sıcak çay...

Bir başkası: "Birinci, ikinci mevkiler yanıyor," diyor, "oraya götürmeli."

Daha bir sürü çareler... Ama her birinin belalı tarafı var.

En sonunda çocuğu elinde tutan adam, paltosunu çıkarıp çocuğa iyice sarıyor. Anasının kucağına veriyor, gidip bir köşeye büzülüyor.

Buna rağmen, daha bir zaman çocuğun titremesi durmadı. Islanmış kuşun hani tüyleri diken diken olmuş ıslak hali var ya, kocaman açılmış gözleriyle bu titreyen çocuk öyle işte...

Sonra çocuğun titremesi azıcık durdu.

Ana:

"Gardaşım," dedi adama, "sağ olasın sen!"

Adam yere yumulmuştu.

"Ne yapalım bacım," dedi.

Sordum öğrendim, bu adama Tercanlı Halil derlermiş. İzmirden, çalışmadan geliyormuş.

Şimdi benim içime kurt girdi. Peki, bu vagonlarda kalorifer bulunmaz mı? Varsa neden ısınmaz bu vagonlar?

Şimdi adam ne diyordu? Birinci, ikinci mevkiler de böyle soğuk mu? Böyle, tren değil, işkence yeri mi? Gidip bakmalı. Bir istasyonda inip birinci ve ikinci mevkilere geçtim.

Ne görsem beğenirsiniz! Sımsıcak.

17.2.1952

Otobüsle Anadolu

Otobüste Doğan Yolcu

Kamanı geçtik. Ak çiçekler içindeydi Kaman... Toprak yemyeşildi. Sonra Kırşehir. Kırşehir bağlık bahçelik... Taze Kırşehir topraklarında bahar tütüyordu.

Kırşehirde Dadaloğlunun bir türküsü aklıma geldi:

Biter Kırşehirin gülleri biter

Kırşehirde bir saat mola verdik. Kırşehir yarı köy, yarı kasaba... Ama şirin, akça pakça...

Kırşehir özüne bir ateş saçtım
Yanar oylum oylum duman görünür.

Kırşehir yanmıyordu ama, ben oylum oylum, baharı tüter gördüm Kırşehirde.

Bindiğimiz otobüsün adı "Sürmeli Ceylan". Otobüsün önünde büyük harflerle "Yolun açık olsun" yazılı ve içinde türlü türlü ayetler asılı. Giderken bir tuhaf gürültü çıkarıyor. Üstelik bir de sallanıyor ki, aman Allah! "Sürmeli Ceylan"ın öteki yolcuları hep köylü. İki elleri dizlerinde, hürmetlice oturuyorlar.

Kırşehirden ötede, bir kadınla iki erkek bindi. Arkada bir yere oturdular. Erkekler, yırtık pırtık urbalar içindeydiler. Ve kadın sararmıştı, gebeydi. Kendisini çekemez bir hali vardı.

Birkaç köy geçtik. Köy çocukları otobüsü görmek için yol boyuna çıkmışlardı. Yollar uzundu ve güneş vardı toprakta. Otobüse vuran güneş şavkıyordu. Yollar bozuk. Bazı yerleri kuyu gibi çukurlaşmış. Otobüs buralara her giriş çıkışta, bizi hoplatıyor, başımız tavana değiyordu.

Makina bir dönemeci alırken, işte o zaman olan oldu. Zaten epeyden beri arkadan usuldan bir inilti geliyordu. Müthiş bir çığlıkla geri döndüm ki, kadın dudaklarını ısırıyor ve kıvranıyor. Yanındaki erkekler donup kalmışlar. Ne yapacaklarını şaşırmış bir halleri var. Biri, bir ara ne yaptığını bilmeden, eliyle kadının ağzını kapatıverdi. Kapattı ama, gene kadının çığlığı, iniltisi durmadı. En önde oturan yaşlı köylü kadın:

"Olan oldu," dedi, "şüfere söylen de dursun."

Şoföre durumu söylediler. Bir küfür, bir küfür... Kızgınlıkla durdu.

Yaşlı kadın:

"Bez gerek," dedi. "Bez olmazsa olmaz."

Yaşlı köylü kadın, ince çehreli, kırış kırış yüzlü, gün görmüş biriydi. Çırpınan genç kadına yaklaştı:

"Korkma bacım," dedi, "senin yavrun seyyar olacak."

Gözleri gülüyordu.

Kadın ilk emri verdi:

"Erkekler," dedi, "hepiniz inin bakalım. İnin de otobüsün yanında durmayın."

Genç kadının yüzü sararmış, gözlerinin altı da morarmıştı. Durup durup çığlık atıyordu.

Yaşlı kadın:

"Bez," dedi, "bez... Bez olmazsa olmaz."

Yolcular homurdanıyorlardı. Kim bilir ne kadar acele işleri vardı. Bazısı da sevinir gözüküyordu.

Kadının yanındaki erkeklerden biri kocası, biri kardeşi imiş.

Yolcular onlara soruyorlar:

"Bilmiyor muydunuz?"

"Neden yola çıktınız?"

"Olsa olsa bu kadar acayiplik olur... Neden yaptınız?"

Onlar hiç cevap vermiyor, boyuna önlerine, toprağa bakıyorlardı. Hiç de kımıldamıyorlardı.

Yaşlı kadın, oraya buraya koşuyor, önüne gelenden bez yalvarıyordu.

"Ne kadar çok bez olursa, o kadar iyi olur. Bez!"

Bez yok. Kimsede bez yok. Hepimizi bir telaştır aldı. Nereden bulmalı bezi. Her şeyi unuttuk, bütün otobüs bez derdinde. Bez olmazsa...

Beli bükülmüş bir ihtiyar araya düştü:

"Ulan beziniz yok mu hiç?"

Düşünen, hiçbir şeye karışmayan zayıf köylü delikanlısı, hemen ceketini soyup gömleğini çıkardı.

"İşte bez. Daha bu sabah giydim."

İhtiyar, gömleği aldı.

"Yaşşa bre ulan," dedi. "Yaşşa ama, bu yetmez."

Ben dedim ki:

"Benim bavulda gömlekler var."

"Ver," dediler.

Çıkarıp verdim.

Birkaç kişi daha çıkarıp verdi.

Bir zaman sonra keskin bir çığrıltı. Sonra yaşlı kadın başını otobüsün kapısından çıkarıp, bağırdı:

"Gözünüz aydın, oğlunuz oldu!"

Bana döndü.

"Oğul," dedi, "senin bavul gerek oldu."

"Al," dedim, "teyze."

Taze bahar toprağına bağdaş kurup oturmuş, bir şeyler bekleşen sinirli halkın yüzü ışıdı. Bir sevinç, bir sevinç ki görmeliydiniz.

Ceketlerini çıplak bedenleri üstüne giymiş gömleksizler de memnundular. Yüzlerindeki memnuniyetleri tarifsizdi.

Gömleğini ilk vermiş olan zayıf köylü oğlunun hali bir başkaydı. Hani bir sanatçının başarılı bir sanat eseri yarattıktan sonraki zafer sevinci vardır ya, hali öyleydi. İlk defa konuştu. Sesi birdenbire, top ağzından gülle çıkar gibi çıktı. Belli ki söylemek için çok sıkıntı çekmişti. Birden boşanmasının başka hiçbir sebebi yoktu.

"Yolcu!"

Hepimiz bu kelimenin ne olduğunu anlayıverdik. "Yolcu" çocuğun adıdır.

İki adamı aramıza aldık.

"Çocuğun adı Yolcudur."

"Yolcu!"

"Yolcu olacak!"

Baktım ki bebeği öteki tarafa, benim bavulun içine koymuşlar. Bavuldan beşik!

Benim eşyalar? Eşyalarımı da bir heybeye doldurmuş yaşlı kadın:

"Ağam," dedi, "kusura kalma... Bavulu aldık ya..."

Heybeyle bavul değiştirildi.

Çocuk ve kadınla iki erkek ilk köyde indiler. Köy, bildikleri yer değil ya, ne yapsınlar!

Yolculardan Dayak Yiyen Şoför

Ta İstanbuldan Antebe... Tam üç gün! Çekilir mi? Yorgunum. Oturduğum yerde gözlerim kapanıyor.

Orta Anadolunun şehirlerini, kasabalarını birer birer geçiyoruz. Orta Anadolu toprağı bir başka toprak. Bu toprağa bakınca insan dertleniyor, kederleniyor. Bir karış boyundaki ekinlerin arasında iki kat olmuş kadınlar görünüyor. Bu kadınlar, yolmaya çıkan kadınlardır. Çalışmaları dişle, tırnakla topraktan rızk çıkarmaktır.

Bozkır uçsuz bucaksız, yalnızlığı ile uzayıp gidiyor. Ses sada yok. Bir bizim otobüsün uğultusu, o kadar işte... Bir çöl ortasında yapayalnız gibiyiz.

Gündüz olduğu halde, şoför direksiyonun başında uyukluyor. Başını direksiyona bir çarpıyor, sonra kendine gelip hemen toparlanıyor. Toparlandıktan sonra da etrafına, bu yaptığımı gördüler mi der gibi, utana çekine bakınıyor. Görüyor ki kimse farkında değil, bu sefer dişlerini sıkıyor, bir eliyle alnını şakaklarını ovuyor. Fakat biraz sonra başı gene direksiyona çarpıyor.

Şoför muavini sarı saçlı bir çocuk. Neşeli... Cin gibi bir oğlan. Ustasının uykusunu kaçırabilmek için türlü şaklabanlıklar yapıyor. Fakat bu, ustaya hiç tesir etmiyor. O, uykusunda, perişanlığında berdevam... Yolculardan bir kısmı da durumu anla-

dı. Ama ağız açamıyoruz. Ağız açıp da durumu, işin korkunç tarafını biribirimize bile söyleyemiyoruz ve bazan otobüs yoldan çıkıyor. Oraya buraya yalpa vuruyor. Yol uzadıkça otobüsün yalpası da arttı. Bizlerdeki yürek titremesi... Şimdi tekmil otobüs halkı durumdan haberdar... Homurtular da aldı yürüdü. Ama kimse, hala şoföre tek bir kelime söyleyemedi. Bereket versin yol düz de... Dönemeç falan gibi şeyler olsa, çoktan hapı yutmuştuk. Makina her çukura geldiğinde, tepemiz tavana değip değip iniyor. Şoför hiç oralı değil. Uyuyup da uyanıyor, o kadar. Yüzler sararmış ve gözlerde korku.

İçeride korku son hadde geldi. Ha şimdi devrileceğiz, ha birazdan... Kocaman kocaman açılmış, bir sürü korkulu göz şoförün sırtında.

Şoförün yüzü balmumu sarılığında. Çocuk şaklabanlığını o kadar artırdı ki, camları yalıyor, gülüyor, sıçrayıp otobüsün önüne biniyor... Türlü oyunlar. Ne yaparsa yapsın, usta oralı değil.

Yolculardan biri içerideki korkuyu, yahut kendi korkusunu dağıtmak için olacak, oynak bir Karadeniz havası tutturdu. Bir tutturdu, bir daha da uzun zaman kesmedi. Kesmedi ama, para da etmedi türkü.

Artık kurbanlık koyunlar halindeyiz. Hepimiz belki şimdi, belki de birazdan gelecek felaketimizi bekliyoruz.

Sağ yanda epeyden beri kızarıp bozaran, dolup taştığı kıvranmasından belli olan adam, deli gibi fırlayıp şoförün kollarına yapıştı. Şoför neye uğradığını şaşırıp otobüsü durdurdu.

"Ulan öldürdün be hepimizi... Öldürdün be! Her birimiz birer çocuk doğurduk be korkumuzdan. Yeter!"

Şoför sustu sustu, sonra birden parladı:

"Ne olacak! Ne istiyorsun yani?"

"Ulan ne istiyorsunu var mı? Öldürdün, bitirdin ulan... Geri dön de şu yolcuların haline bak, insanlık halleri kalmış mı hiç?"

Şoför, adamı yakasından tutup arkası üstü itti. Adam bir yolcunun üstüne düştü.

İşte bundan sonra kıyamet koptu. Bütün yolcular şoförün başına yığıldılar. Şoför ortadan kayboldu. Şoföre tekmeler, to-

katlar inip inip kalkıyor ve sarı çocuk çırpınıyor: "Öldürdünüz, öldürdünüz!" Kimseden ses, küfür, çıt çıkmıyor. Yalnız eller faaliyette.

En sonunda kalabalık dağılıverdi. Baktım ki şoför, şoför mahalline yığılıvermiş. Yüzü gözü kan içinde...

Dayağı atanlar, makinanın etrafına sıralanmışlar, sessizce, yüzlerinde derin bir acı, şoföre bakıyorlar.

Bir zaman yerde yattıktan sonra, şoför kendine gelebildi. Hiçbir şey olmamış gibi direksiyona geçip sürdü.

İçeride herkes, oyuncağı elinden alınmış çocuklar misali... Ama artık şoförün başı direksiyona çarpmıyor. Eller tamamen hakim ve makina yağ gibi akıyor.

Toros dağlarına geldik. İşte zurnanın zırt dediği yer burası. Şoför, makinayı gayet normal kullanıyor ya, bizim gözümüz korkmuş bir kere. Bir uçurumdan yuvarlanırız diye ödümüz patlıyor. Yanımdaki genç boyuna ayaklarını titretip, dudaklarını kemiriyor.

Bu minval üzere Torosları geçtik amma, anamızdan emdiğimiz süt de burnumuzdan geldi.

Karanlık basarken Adanaya ulaştık. Otobüs garajda durunca, yolcular büyük bir sevinç içinde kendilerini dışarı attılar. Dışarı atmadılar, adeta fışkırdılar.

Otobüs durur durmaz, şoför başını direksiyona koyup öylece uyuyakaldı.

Yolcular dağıldı, epeyce de zaman geçti, o gene öyle...

En sonunda sarı çocuk dürttü:

"Abi! Osman abi, kalksana artık."

Osman derin bir uykudan uyanırcasına kalkıp, sürünür gibi indi. Öylesine yorgun, öylesine bitik gösteriyordu ki, sanki her yanı ezilmiş, kolu kanadı dökülmüş...

Sarı çocuğa:

"Otelde mi kalırsınız?" dedim.

"Evimiz yok ya," dedi.

"Beni de yattığınız otele götür."

"Gel abi, gidelim. Sen yabancısın herhalde?"

"Yabancıyım."

Osman sarhoş gibi, rüyada yürür gibiydi.

Çocuk soruyordu:

"Osman abi, yemek yemeyecek misin?"

Osmanda hiç ses yok. Bir baş işaretiyle yemeyeceğini anlattı.

Otelde üçümüze bir oda verdiler. Osman, elbiselerini bile soymadan yatağa uzanıverdi.

Sarı çocuk, gözlerinde bir acıma, şefkat ışıltısı... Osmana baktı baktı... Bana dönüp:

"Abi," dedi, "bilsen ne iyi adamdır Osman abi. Karıncayı bile incitmez. Ne de çok dövdüler."

Osmanı derin uykusunda bırakıp, sokağa çıktım.

Adana gecesinde insanı boğacak gibi yapış yapış bir sıcak vardı. Seyhana doğru yürüdüm. Gökte yıldızlar iri iriydi. Seyhan yorgun, karanlık... derinden akıp gidiyordu.

Sabahleyin erkenden uyandığım vakit, sarı çocuğu Osmanı uyandırır buldum.

"Kalk be abi! Kalk be! Vallahi vakit geçti. Vallahi billahi neredeyse güneş doğacak. Herkes arabasını doldurdu bile. Abi be!"

Osman, usul usul gerinerek uyandı. Gözlerini açar açmaz da birden toparlandı.

"Çok geç mi kaldık Raif?" dedi.

"Geciktik abi..."

Osman fırladı. Raifle ben, arkasından bakakaldık.

"Evvelsi gece motor bozuldu da yolda kaldık. Yapabilmek için de sabahlara kadar uyumadık."

Uykusuzluk ve dinlenmeden on dört saat direksiyon başı.

Raif:

"Abi, biliyor musun sen?"

"Bilmiyorum."

"Yolcular iyi yaptılar Osman abiyi dövdüklerine. Yoksa muhakkak bir kaza olurdu. Dövdüler de ayıktırdılar. Osman abinin iki çocuğu var, küçücük..."

Hükümetten Karısını İstemek İçin Tam 10 Gün Yürüyen Adam

Kayseriden Sivasa gideceğim. Bir garaj gösterdiler. Bu kışta işlese işlese oranın otobüsleri işler, dediler.

Garajın sahibi ince, kupkuru bir adam.

"Sizin kaç otobüsünüz var?"

"İki."

"Hiç kazaya uğradılar mı?"

"Üç ay evvel biri uğradı."

"Sebebi?"

Ben, "sebebi?" der demez, kupkuru garaj sahibi çelik bir tel gibi gerildi:

"Sebebi mi? Sebebi ha! Bilmiyor musunuz? Bu şoförler! Ah bu domuzlar! Bakmazlar makinaya. Yarış yaparlar canları sıkılınca. Biribirlerine inatlaşır, çarpışırlar. Daha neler! Onlara milyon maaş versek gene bizlere düşmandırlar. Uyurlar. Vallahi billahi, inanın direksiyonun başında uyurlar. Otuz kırk kişinin hayatı, benim servetim bir serserinin elindedir. Hükümet bir çare bulmalı bu şoförlere, bir çare... Kocaman yepyeni bir otobüs parçalandı, on iki kişi de yaralandı. Ne oldu şoföre? Hiç. Birkaç ay yatıp çıktı. Ya benim mahvolan servetim? Ben on yıldan beri otobüs işletirim, iki aydan fazla bir şoförü yanımda durduramadım. Durmazlar. Mutlak bir hır çıkarırlar."

Otobüs saat dokuzda hareket edecek, dediler. Ben, bunların saat dokuzunu iyi bildiğim için, inanmadım. Gene de ne olur ne olmaz diye, ertesi sabah dokuzda garaja geldim. Saat on oldu, hareket yok. On bir, on iki. "Dolsun da öyle. Boş gidemeyiz ya," diyorlar. Boş dedikleri otobüsü bir görseniz! Üstü yükle dağ gibi bir kabardı, neredeyse çökecek. İçeride ise oturacak hiçbir boş sandalya kalmadı. Bunun daha neresi boş? Kim bilir, koyacak, sıkıştıracak bir yerleri daha vardır belki!

Gerçekten varmış. Saat ikiye doğru, sandalyaların araları, otobüsün arkası insanla doldu. Saydım tam kırk dört kişi!

Bu arada yaşlı bir köylü, bekledi, bekledi de heybesini omuzuna vurup, küfrede ede çekti gitti.

Giderken boyuna konuşuyordu:

"Tren kalabalık olsa da, insan üst üste binse de, eşyandan para alsa da bundan bin kat iyidir. Hiç olmazsa beklemez. Gelir istasyona durur. Vakti saatı gelince de bir düüt çeker. Uğurlar ola... Otobüs ucuzmuş... Başlarını yesin ucuzlukları hınzırların."

Saat dokuzda kalkacak otobüs saat üçte kalktı. Dokuzdan üçe kadar en az yirmi otuz kişi bekledik de, ihtiyar köylüden başka hiçbirimiz, neden, niçin bekliyoruz diye ağzımızı açıp bir laf etmedik. Beklemeye bizim kadar alışmış insanlar başka yerlerde de var mı acaba? Hiç sanmam.

Bu yolculukta, kasten şoförün yanına oturdum.

"Neden böyle dokuzda dersiniz de üçte kalkarsınız?"

"Hiç sorma kardeşim," dedi, "halimizi. Bunların gözleri doymaz. Şu üstteki yükü görüyor musun? Neredeyse otobüs devrilecek diye, dokuz doğuruyorum. Bu kadar da insan... Bu lastikler bu kadar ağırlığı çekemez."

"Götürme," dedim.

"Nasıl, nasıl götürmezsin be kardeşim. Ekmek derdi. Bunların hepsi böyle. Birinden çıkayım, ötekine gireyim dersin, o daha berbat."

"Müşkül," dedim.

Daha yirmi dördünde bir delikanlı. Açık mavi, yumuşacık bakan gözleri var. Öyle ince, yumuşacık bir çocuk ki, otobüsü nasıl idare ettiğine insan şaşıp kalıyor.

"Bundan üç ay önce bizim patronun öteki otobüsü devrildi. Sebep? Sebebi fazla yük! Tabii kabahatli gene zavallı şofördür. Fazla yükten, zaten zayıf olan lastik patlamış. Patlayınca da..."

"Peki, bu kadar çok kaza neden olur?"

"Neden mi olur? Bunda bizim arkadaşların da kabahati yok değil. Sonra bizim halk da sağını solunu bilmiyor. Önüne bir araba çıkıyor... Şoför sola kırıyor, o da sola... Sağa kırıyor, o da sağa... İşte sana bir kaza... Sen bir virajdan dönerken sağdan gidiyorsun, adam tam karşına çıkıyor. İşte sana kaza... Sonra uyku, yorgunluk... Adanadan kalkan bir otobüs, o gün Ankaraya... Yarın sabahleyin de geri Adanaya... İşte sana kaza. Buna can mı dayanır? Tabii, sersem olmuş, yorgun adam kaza yapacak. Bu gidişle sizin, bizim, hepimizin hayatı tehlikede."

Elleri ustacasına direksiyonda:

"Bak," dedi, "direksiyon başında, bu kadar yükün altında, seninle şimdi böyle konuşmam bile hata... Bu an bir kazaya sebep olabilir. Şoförlük Sırat Köprüsünden geçmek gibi bir şeydir. Kılıç ağzı üzerinde yürüyorsun. Sonra bizim çocuklar sefere çıkarken makinayı kontrol bile etmezler. Bir fren patlar... yallah uçuruma."

Sonra sustu. Daldı:

"Abi, artık susayım, yollar tehlikeli."

Uzun zaman sustu. Ben de üstelemedim. Gözleri ileride bir noktaya dikilmiş gibiydi. Otobüs de bir at arabası hızındaydı.

Uzakta bir köylü kollarını açıp yolun ortasında durmuştu. Onun karşısına gelince durduk.

Köylü:

"Beni otobusuna alsana," dedi.

Şoför, –şoförün adı Saimdi– sordu:

"Paran var mı?"

"Yok. Yok ama, iki gündür yol yürüyorum. Ayaklarım şişti."

Saim:

"Bin," dedi. "Bin başımın belası."

Köylü arka kapıdan zorla girip arkaya yığılıverdi. Başı da önüne düştü. Bir zaman kımıldamadan öyle kaldı. Otobüs sarsıldıkça da başı kalkıp kalkıp öne düşüyordu. Kirli kara sakalı, yüzünün her bir tarafını örtmüştü. Ayakları yalın ve üstündeki elbise paramparçaydı. Bu karda iki gün yalınayak nasıl yürümüştü?

Onunla ilgilenmek, ondan bir şeyler sormak için can atıyordum. Önce nereden başlanır suale?

"Adın ne senin kardaşım?" dedim.

"Benim adım Dertli Hidayet," dedi. "Dertli..."

Sonra yarasına değmiş gibi irkildi.

"Siz biliyor musunuz ki, ben nerelerden geliyorum?"

"Ne bilelim," dedim.

"Ben Ankaradan geliyorum. Hökümeti gördüm. Hökümete dedim ki, Deli Hüseyinden benim Zelihamı alın da bana verin."

Yolcular gülmeye başladı. Artık Hidayete soran sorana.

"Verdiler mi avradı?"

"Biliyor musunuz tam iki yıl var ki benim Zeliham eve gelmez oldu. Babası kandırıp götürdü. Satmış Deli Hüseyine üç yüz liraya. Ben de müdüre istida verdim, kaymakama istida verdim, valiye istida verdim, alıp vermediler Zelihamı Deli Hüseyinden."

"Avradın üstüne kaydı var mıydı?"

"Yoktu. Yaşı küçüktü de onun için yoktu. Vali avradımı alıp vermedi. Bütün varımı bu yola döktüm, gene de avradı alamadım. Ben de tuttum, buradan yürüye yürüye on günde Ankaraya gittim. Çıktım hökümete... Alın da Zelihamı, verin bana... Ben varımı yoğumu onun yolunda bitirdim, dedim."

Otobüste, derdiyle, belasıyla bir memleket var.

Kayseri-Sivas arası... Karlara gün vurmuş.

Bitlis Yolunda Bir Facia

Trenle, Haydarpaşadan Kurtalana geldim. Kurtalan son istasyondur. Oradan sonra, Bitlise, Vana otobüsle gidilir. Bu yol, uzun, meşakkatli ve korkunçtur...

Doğu Anadolunun dağları Kurtalandan başlar gibi gelir insana. Kurtalanın, sırtını dağlara vermiş yaman bir hali vardır.

Haziran ayındaydık ama, bahardı. Yani Doğu Anadolunun baharı yeni geliyordu. Ağaçlarda, daha çatlamamış tomurcuklar... Doğu dağlarının çoğu çırılçıplaktır. Çırılçıplak, bir aydınlık içine batmış dağlar... Doğunun baharı başkadır. Başka hiçbir yerin baharına benzemez. Olgun, biçime ermiş bir başak kadar olgun bir bahar. Öteki yerlerin baharları gibi birden fışkırmıyor. Usuldan, sindire sindire gelen, durgun bir bahar...

Bitlise gideceğim. İstasyonda otobüsler bekleşiyor. Otobüslerin dört yanını dilenciler almış. Ama bu dilenciler bizim bildiğimiz dilencilerden değiller. Bunlar türküler, destanlar söylüyor, kaval çalıyorlar... Bunlar ihtiyar dilencilerdir. Çoğu da kör...

Aralarında top kara sakallı bir kör vardı. Adına oradakiler "Sofi" diyorlardı. Sofi, dehşetli kaval çalıyordu. Uzun, dertli havalar... İnsanı alıp başka dünyalara götüren, ağlamaklı eden havalar...

Otobüs çok kalabalık... Bu kalabalıkta herkes kendi derdine düşmüşken bile, onu dinlemeye can atıyorlardı. Sofi de otobüsün etrafını döne döne çalıyor. Otobüs kalkıncaya kadar çaldı. Biz uzaklaştık gittik, yüzü bize dönük, boyuna çaldı.

Sofiye, yolcular hiçbir dilenciye verilmeyecek kadar para verdiler. Üstü başı perişan köylüler bile, karınca kaderince, ona yüreklerinden kopanı veriyorlardı.

İçlerinden biri:

"Bu Sofi, ben kendimi bildim bileli burada kaval çalar. Yoktur bunun üstüne kavalcı," dedi.

Şu bindiğimiz otobüs bermutat bir alem. İçine neler doldurmadılar! Yükler, denkler, sandıklar... Otobüsün üstü de tıklım tıklım tabii. Fakat her şeye rağmen tertemiz araba. Radyosu da var. Ulu Bitlis dağları arasında radyo...

Otobüs hareket ettikten beş on dakika sonra bir dostluk, bir ahbaplık başladı ki sormayın! Gürültülü konuşuyorlar... Bunlar ne kadar zamandan beri tanışıyorlar acaba? Yoksa hepsi bir yerden mi? Sordum, öğrendim ki, biribirlerini ilk defa otobüste görüyorlarmış. Ama bu yakınlık, bu dostluk!.. İşte doğu insanının karakteri de budur.

Yüce, sarp, korkunç dağlar, uçurumlar geçiyoruz. Bereket yol, iyi bir yol... Yol boyunca ta aşağılardan, pırıl pırıl bir su akıyor. Dağları kılıç gibi ortasından biçiyormuşçasına bir hali var bu suyun. Yol, dolana dolana dağların tepesine çıkıyor...

Bir yük kamyonunu geçtik. Kamyonun içi köylülerle doluydu. O kadar doluydu ki, yolcular sırt sırta ayakta biribirlerine dayanmışlardı.

Biraz sonra arkadan bir yolcu:

"Amann!.." diye bir çığlık attı.

"Ne oldu!" diye hep döndük.

Arkadaki:

"Kamyon gitti," dedi.

Otobüsten inip geriye doğru koşmaya başladık. Vardık gördük ki, ne görelim! Kamyon uçuruma yuvarlanırken iki kayanın arasına sıkışmış kalmış, tekerlekler hala boşlukta dönüyor. Yolcular sadmenin şiddeti ile boşluğa fırlamışlar, sonra kayalık, meyilli sathın şurasına burasına bütün hızlarıyla düş-

müşler. Bir çığrıltı, bir feryat dağları almış... Ölüler, yaralılar... Yaralılar bağırıp inliyor, can çekişenler inliyorlar.

Ölenlerin çokları parçalanmış, çokları da pıhtılaşmış kanın içine batmışlar...

Bir çocuk can çekişiyor. Bacakları hurdahaş olmuş... Can çekişen çocuk toprağı tırmalıyor, otlara, toprağa dişlerini geçiriyor. Ağzı yeşil ot ve toprakla dolu. Uzun zaman öylece kıvrandı durdu. Toprağa rahatça kıvrıldı.

Meselenin aslını sonradan öğrendim: Kamyondakilerin hepsi Bitlisin bir köyündenmiş. Elli beş altmış kişi kadarlar. O yanlarda "Veysel Karani" adında bir ziyaret var. O ziyarete gidip gelmek için, köycek bu kamyonu kiralamışlar. Bu kadar sıkleti bu kamyon çekemez tabii. Bir virajı dönerken başlarına geleni gözlerimizle gördük işte.

Şoföre bir şeycikler olmamıştı. Elleri belinde donup kalmış, gözleri yuvalarından fırlamıştı. Ölülere, yaralılara, bir heykel hareketsizliği içinde bakıyordu. Bu manzara onun mu eseri acaba? Eserini seyreden ressama hiç de benzer tarafı yok! Tam on iki ölü, yirmi sekiz tane de yaralı saydık.

Uzun boylu, iri kıyım, kapkara bıyıkları ağzını örtmüş bir adam, şoförün üstüne yürüyüverdi:

"Ulan öldürmüş bu kadar adamı, daha durmuş seyrediyor öyle!"

Şoför istifini bile bozmadı. Kımıldamadı. Taş kesilmişti.

Bıyıklı adam, iri yumruğunu kaldırdı, indirecekken, birden vazgeçti. Bütün heybeti, hışmı o anda merhamete çevrilivermişti. Şoförün yüzüne uzun uzun baktı. Taş kesilmiş şoför oralı değildi. Belki gözleri de görmez olmuştu.

Bıyıklı:

"Bu da," dedi, "bu da bitmiş. Ölmüş."

Biz sürdük... Ölüler, yaralılar arkada kaldı. İlk merkezde olayı haber vermekle yetindik.

İmdat gönderdiler. Niçin böyle yaptık? Biz de beş on yaralı alamaz mıydık?

Karanlık basarken Bitlise vardık. Bitlisin içerisinde de uçurumlar... Herhangi bir kaza şehrin içerisinde de olabilir, bizler de uçurumdan aşağıda kendimizi bulabiliriz. Korkumuz hala

dinmedi. Bitlis kuyu gibi bir yere, dağların arasına kurulmuş. Bitlis kalesi, Bitlisin evleri kartalların yuvası... Nasıl da sarp yerlere kurmuşlar bu evleri...

Şu ufacık Bitlisin içinde, otuz tane taş köprü var. Üç koldan şehirin içine su akıyor. Bu köprüler öyle derme çatma değil, adamakıllı sağlam, güzel köprüler. Bu köprülerin altından akan suya, başınız dönmeden kolay kolay bakamazsınız. Yüce bir dağdan aşağılara, derin bir uçuruma bakıyormuşsunuz gibi gelir size... Ama bu köprüleri kurmakla hata etmemişler. Başka yerlerden Bitlisi bu köprüler ayırıyor. Ve ona özelliğini kazandırıyor.

Sabahleyin aynı otobüsle Tatvana yollandım.

Çukurova Toprağı Sıtmadan Titrer

Ceyhanda bir garaj... Otobüslerle dopdolu. Otobüsler üst üste gibi bir şey.

Ortalık toza dumana batmış. Gökte toz bulutları dönüp duruyor.

Bir sıcak, bir sıcak ki... Çok yakında bir yangın varmış da, bu dünyayı kavuran alev oradan geliyormuş dersiniz!

Antebe gideceğim. Otobüsümüz mavi boyalı ve yanlarına kocaman kocaman, ağızları açılmış bir çift aslan resmedilmiş, otobüsün alnına da "Maşallah Aslan Yürekliye" yazılmış.

Saat dokuz suları... Heybelerini omuzlarına almış yolcular, bilet kestirip, teker teker giriyorlar içeri... Her birinde bir telaş, bir rahatsızlanma hali var.

Otobüsün üstü yük, içi insanla doldu. Ter kokusu... Ayak kokusu...

Hareket... Yolculardan biri, bir:

"Uğurlar ola," çekti.

Cümlemiz birden:

"Uğurlar ola," dedik.

Otobüste bir zıngırtı, gürültü, sallantı... Dayan dayanabilirsen.

Temmuz ortaları... Biçilmiş tarlalar, şavkıyan bir aydınlık içinde, yol boyunca uzayıp gidiyor.

Otobüs harap bir otobüs... Altından, yanından, pencerelerinden, içeriye sel halinde tozlar akıyor.

Tozdan yüzümüz gözümüz belirsiz olup, her yanımız apak kesildi. Her birimiz, şöyle hatırı sayılır birer miktar da toz yuttuk.

Yol boyunca pirinç tarlaları başladı. Yemyeşil... Güneşin keskin, ovayı dolduran, bol aydınlığı altında ince, tütüp buğulanan, tatlı, bambaşka bir yeşil...

Bir pirinç sahasının yanındaki köyde, otobüsümüz durduruldu. Köy, bir ot ve gübre yığınından ibaret. Köyden iki sıtmalı kadın ve iki erkek bindi. Sonradan bir de beli bükülmüş, avurdu avurduna geçmiş bir ihtiyar kadın, elinden tutup, boynu incelmiş ve sararıp solmuş bir çocuğu getirip, o erkeklere teslim etti.

"Velimi de gösteriver tohdura gurbanın olam Osman," dedi.

Elindeki çıkını, elleri titreye titreye açıp, içinden bir miktar para çıkarıp Osmana verdi.

Kadınlardan biri, orta yere, kanepelerin ortasına uzanıverdi. Erkeğin biri, onun başını dizine alıp, yere oturdu. Öteki kadın da arka köşeye kıvrıldı.

Çocuk, ürkmüş, kocaman gözlerinden ibaretti sanki. Her bir yeri ölmüş, yalnız gözler... Yüzü bir avuç... Ama gözler... Çocuk tir tir titriyordu.

Yaşlı kadın otobüs hareket ederken:

"Osmanım," dedi, "tohdura söyle, dabannarını öperim, Velimi, biricik Velimi bu derdden gurtarsın."

Yolcular tekmil göz kesilmiş, sıtmalılara bakıyorlardı. Bunu sezen erkeklerden biri:

"Tohdura," dedi.

Yanda duran seyrek sakallı köylü:

"Hep tohdura... Yaz gelip de sarı sıcak ciğerleri kebap edince, tekmil Çukurova tohdura..." dedi.

Yanımda bir İstanbullu delikanlı oturuyordu. Bilmem ne üniversitesinde doktora yapıyormuş. Briyantinli saçlarına toz yapışıp çamur halini almıştı.

"Allah Allah," dedi... "Bütün Çukurova doktora mı?"

İhtiyar köylü:

"Ne belledin ya, yavrum," dedi.

Delikanlı:

"Yaa!" dedi.

Köylü:

"Yaz gelip de pirinçlerin dibi göllenince... Yaz gelip de sarı sıcak çökünce... Yaz gelip de Çukurova kaynar kazana dönünce... Dönünce yavrum... Pirinç tarlalarından gara bulut misali sivrisinekler sökün edince... Gör o zaman Çukurova insanının halini. Hal değil irezillik yavrum."

Elini doğudan tarafa uzattı. Otobüsün camını toz bağlamış, öteler gözükmüyor, yol boyunca da tozlar direk direk olmuş salınıp duruyordu.

"Şu depenin dibinde benim köyüm var. Altı bin dönüm çeltik ektiler bu yıl köyün dibine... Her yıl sinek yoğudu. Bu yıl... Bu gara yılı ne siz sorun, ne ben söyleyim."

Ben:

"D.T.T. ilacı?" dedim.

İhtiyar köylü kızdı da:

"Siz şeher uşakları bir bellediğinizi bellersiniz zatı..."

"Çok faydası var," dedim.

"Yazı yabanı, Çukurova tüm göl olmuş, senin o ilacın para eder mi?

"Cibinlik?" dedim.

"Deler geçer," dedi. "Deler de geçer... Bizim burada, bu sebepten halı vakti yerinde olan yaylaya gaçar... Bizler galırık. İnsanlar neysem ne gene, hayvanların hali kötü. Sabahınan kalkıp bakıyoruk ki... gızıl gan içinde galmış atlar. Üşüşmüş başına sinekler. Yaa yavrum, siz ne anlarsınız bizim çektiğimizden! Yaz gelip de Çukurova göl olunca çocuklar dökülü dökülüverirler. Bizim adamlarımız sakallarına ak düşmeden ölürler. Yaz gelince, sıtma dutmadık adam bulamazsınız Çukurovada."

Saçı briyantinli delikanlı:

"Demek, demek," dedi, "biz memleketimizi hiç tanımıyormuşuz demek?"

Köylü acıyarak baktı. Diyeceksiniz ki, köylü hiçbir şehirliye acıyarak bakmaz. Ancak hürmetlice bakar. O eskidenmiş. Şimdi eski çamların bardak olduğu çağdır. Hem öyle acıyarak baktı ki:

"Eyi tanırsınız, yavru," dedi. "Çok eyi tanırsınız."

Sonra sustu. Sonra, birden, aklına gelmiş gibi:

"Sana bir şey diyeyim mi yavrum, yaz gelip de... Ağaçlar bile sıtma dutar Çukurovada. Elin memleketi zelzeleden titrer, Çukurova toprağı sıtmadan... Hey bre yavrum, eyi tanırsınız siz bizleri... Amma..."

Soluk yüzlü köylünün dizindeki kadını bir zangırtı almış, dişleri durmadan biribirine çarpıyor. Var gücüyle de bacaklarını, tekmil vücudunu gerip inliyor.

"Oooy anam... Yandım anam... Öldüm anam..."

Başını erkeğin dizlerinden alıp alıp yerlere çalıyor.

Erkeğin elleri, yarılmış, kocaman kara elleri, kadının saçları arasında.

"Fadımam," diyor, "az galdı tohdura varmaya, şindi varırık bir inne yapar heç bişeyin galmaz."

Kadın:

"Yandım," diyor, "yandım... Dört bir yanımı ateş aldı, köz aldı..."

Sonra kıvranıyor, öylesine küçülüp bir topak oluyor ki... Beş yaşında bir çocuk dersin. Bir zaman geldi, öyle ufaldı ki, kadın ortada kalmadı, yok olmuş gibi oldu...

Yüzü gözden ibaret kalmış çocuk köşesine dayanmış, boynunu da bükmüş, dört yanına şaşkınlıkla bakıyordu.

Bir baktık, kadın birden, sara tutmuş bir hal aldı. Debelenip duruyor. Gözleri dışarı fırladı.

Kocası mı, akrabası mı, nesiyse, kadının başını dizine almış köylü:

"Fatma," dedi, "Fatmam, geldik tohdura... Böyle etme! Böyle edip de beni öldürme..."

Fatma, "ooof of"la karışık, inliyor, çırpınıyor... aynı yaralı kuşlar gibi...

Yolcular üzgün, dertli...

İstanbullu delikanlı ikide bir:

"Ya," diyor, "biz memleketi hiç tanımıyormuşuz."

Deminki köylü, İstanbullu delikanlının gözlerine parmağını sokarmışcasına:

"İşte bak," dedi, "işte böyle. Sen, yavrum, bir ayda elli evlik bir köyden on sekiz çocuk öldüğünü duydun mu? Sırf sıtmadan öldüğünü duydun mu?"

Yüreği yanmış köylü, sıtmayı sivrisineği, bataklığı, bataklık kokusunu boyuna anlattı.

Temmuz öğlesinde, Çukurova gün vurmuş bir kalaylı siniye benzemişti. Ve bizim otobüs toz içinde, bu kalaylı siniyi bir uçtan bir uca kat ediyordu.

Çukurova yana yana ördolur
Her sineği bir alıcı kurdolur.

İşte Çukurova böyle.

Otobüste Bir Aşk Hikayesi

Bolu dağlarına geldik. Yollarda köyler var. Ahşap evli köyler... Köylerin kalem gibi, renk renk boyanmış, süslü, ahşap minareleri var. Bu köyler tertemiz gözüküyor. İnsanın aklından Doğu köyleri geçiyor. Bunlar da köy... Bütün köylerimiz, hiç olmazsa dış görünüşleriyle böyle olamazlar mı?

Bolu ormanları, karanlık bir deniz gibi çalkalanıyor. Ağaç denizi diye boşuna dememişler. Buralarda ister istemez Köroğlu geliyor hatıra. Bütün heybetiyle, namıyla, şanıyla koç Köroğlu... Köroğlunun Kıratını oynattığı bu yerlerde, kim bilir kaç yüzyıl sonra, bizler rahat bir otobüste, evimizde imiş gibi, konuşa dertleşe yol alıyoruz.

Yolculardan Kurtuluşlu Selim Efendi, bir kıza aşık olup, onu Amerikaya kaçırmak için Mersine götüren oğlunun derdinde. Söyleniyor söyleniyor, beddualar ediyor. Bu bitip tükenmeyen aşk hikayesinden canı sıkılan şoför, basıyor küfürü... Dört bir yanını yağlar almış şoför muavini telaşta... Dört dönüyor.

Sonra biri var, şişman biri... Sirkecide başını önündeki koltuğa dayadı, Ankaraya kadar kaldırmadı. Otobüs fazlaca sarsınca, bir gözünü açıp, hemen gene kapatıyor.

Gösterdiği bütün hayat eseri bu kadar. Arada bir de derinden derine horluyor.

Arkamdaki sırada oturan şalvarlı, kartal burunlu, kapkara yanmış adam Amasyadan bahsediyor. Her sözünün başı:

"Bizim Amasyanın... Bizim Amasyada Yeşilırmak... Yeşilırmak taştığı zaman hanümanlar dağıldı, ocaklar söndü... Yeşil Amasya zümrüt gibi..."

Sonra iş kadına, aşka döküldü. Kız kaçırmalar, kadın oynatmalar...

Memur olduğunu söyleyen bir Kayserili, Mersin hapisanesinden söz açtı. Kadın oynatma yüzünden epeyce yatmış... Sonra af... Toroslardan bir arkadaşı varmış mahpusanede, adı Ali... Torosların ünlü eşkıyası Ali...

Kayserili el kol hareketleriyle Aliyi anlatıyor. Kendinden bir geçmiş ki... Otobüs halkı her şeyi, kendi aralarında konuşmaları bırakmışlar, onu dinliyorlar...

"Alinin sevdiği kızı, Ali askerde iken, zorlan başka birine nişanlamışlar. Ali, askerden dönmüş... Bakmış ki iş böyle... Bir gece, kızı kaçırmış... Kızın akrabaları Alinin yolunu kesmişler. Attıkları kurşunlar kızı öldürmüş... Kızı, kaçırıp vurdu diye vermişler mahkemeye Aliyi... On beş yıl giymiş biçare... Sonra, bir gün baktık, Ali mahpusaneyi bir gece delip, dört arkadaşıyla kaçmış... Arkadaşlarından ikisi, ikinci gün yakalanıp geldiler.

"Derken mahpusaneye düşen hemşerilerinden duydum ki Ali, hapisaneden kaçtıktan sonra sevgilisinin mezarı başına gidiyor... Takibinde jandarmalar... Bir çam fidanını kökünden çıkarıp, mezarın başına dikiyor. Oturup bir de ağıt yakıyor.

"Ali, çetesiyle on beş yıl dağlarda gezdi. Sonra da vuruldu."

Amasyalı:

"Aşktan yaman ne var," dedi, "yeryüzünde."

Selim Efendi:

"Aşkın Allah belasını versin," dedi.

Başka biri:

"Selim Efendiyi aşk süründürüyor," dedi.

Selim Efendi: "Allah filmlerin belasını versin... Bizim oğlan..."

Amasyalı: "Gençliktir, iyi olur!"

Selim Efendi: "Aşk böyle Amerikaya mı götürür insanı? Filmlerin Allah belasını versin."

Amasyalı: "Cehenneme bile götürür."

Selim Efendi: "Aşkın gözü kör olsun!"

Çökmüş bir ihtiyar: "Aşk iliklerdedir."

Öteden biri: "Gözdedir."

Bir köylü:

"Tabandadır," dedi. "Görmüyor musunuz Aşık Keremi, diyar diyar tabana kuvvet..."

Amasyalı:

"Ben ne bileyim, neredедir aşk. Aşk, toprakta, taşta, suda, ağaçta, gecede, gündüzde... Yeşil otlarda bile... Aşk olmazsa damarlardaki kan durur. Aşk, aşk, kainatın her zerresindedir."

Ben:

"Aşk," dedim. "Selim Efendiye göre filmlerdedir."

Selim Efendi kemali ciddiyetle:

"Teşekkür ederim beyefendi," diye mukabele etti, "elbette öyledir. Bizim oğlan..."

Amasyalı:

"Bakın," dedi, "bizim Amasyada bir aşk geçti. Görülmüş şey değil..."

"Nedir o?"

"Durun da söyleyim."

"Aşk yamandır."

"Yamandır da söz mü? Bizim orada bir zengin vardı, adı lazım değil... Bir kızı vardı, bir elmanın yarısı..."

"Sonra?"

"Durun canım, anlatıyoruz... Belediyede çalışan bir delikanlı vardı. Kızla tutturmuşlar arayı. Bir gün kız ortadan kayboldu."

Bir delikanlı:

"Sonra?"

Amasyalı kızdı, sustu. Anlatsın, delikanlı bir daha ağzını açmayacak diye söz verdik. Ricada bulunduk.

Hikayenin sonu... Kızı belediyedeki delikanlı kaçırmış. Meydana çıksalar, kızın babası bir derebeyidir. Kızı da oğlanı da öl-

dürtecek... Oğlan ne yapmış biliyor musunuz? Evin tavanarasına kızı saklamış... Yiyeceği içeceği hep tavanarasında... Kız, tavanarasından iki yıl çıkmamış, kul olana gözükmemiş. Tavanarasında bir de çocukları olmuş... Kızın canı sıkılmış tavanarasında da, o sebepten elişleri, mendiller, masa örtüleri işlermiş... O kadar çok işlemiş ki, bunları satmaya karar vermişler.

Bu işlemelerden birini kızın anası görmüş ve tutturmuş: "İlle de bu işleme benim kızın elinden çıkmıştır. Buralarda bu çiçekleri, kızımdan başka kimse yapamaz," diye.

Acaba kim sattı bu işlemeyi? Bulmuşlar. Sır da bundan sonra çözülmüş.

Amasyalı coştu:

"Kızı tavanarasından çıkardılar ki ne görmeli! Sararmış, daha doğrusu solup, bembeyaz kesilmiş... Yanındaki çocuğu da kendisi gibi... Kolay mı tam iki yıl, gün yüzüne hasret kalmış. Kızı kaçıran, bundan sonra, başını alıp, Amasyadan gitti. Bir daha da ondan bir haber çıkmadı."

Şakacı delikanlı:

"Kusura kalma amca," dedi, "sözümü tutamadım. Kız, sonra ne oldu?"

Amasyalı:

"Kız da," dedi, "kahrından, bir ay sonra, dilinde sevdiğinin adı, öldü gitti. Kızın babası, diyorlar, günahı boynuna, ben evimde bu çocuğu besleyemem, demiş, bir gece çocuk ortadan yok olmuş. Adam iyi ki Amasyayı bırakıp gitti, kalaydı mutlak öldürürlerdi. Hal böyle işte."

Otobüs halkı, bu aşk hikayesine dalmışken, birden makina zınk diye durdu ve şoför, muavin çocuğa, okkalı bir küfür salladı.

Şoförle muavini makinanın bozulan bir yerini düzeltmeye çalışıyorlardı.

Yanımızdan pırıl pırıl, son model taksiler geçiyordu. Toprakta çeşit çeşit kıyı çiçekleri açmıştı.

Gülen Adam ve Ağlayan Kadın

Narlıda otobüse bir köylü bindi. Köylü kısa boylu, küçücük bir adamdı. Orta yerde boş bir koltuk vardı, oraya oturdu.

Küçücük gözleri dört dönüyordu. Oturur oturmaz, baştan ayağa, bütün yolcuları süzdü. Sonra yüksek sesle bir "merhaba" çekti. Yolculardan bir ikisi, ona mukabele etti. Adamın bir yerinde duramaz bir hali vardı. Otobüs kalkıncaya kadar, hemen hepsiyle ahbap oldu. O boyuna söylüyor, biz gülüyor, gülmekten kırılıyorduk.

"Bana Çiftedut köyünden Köse Halil derler."

"Bu Çiftedut köyü nerede?" dedik.

"Yerin üstünde, göğün altında."

"Oradan geçtik," dedi bir ikisi.

Köse Halil:

"Ben de geçtim," mukabelesinde bulundu.

"Sen ne iş yaparsın Halil Ağa?"

"At alır satarım. Amma son zamanlarda bir iş geldi ki başıma sormayın. Düşman başından ırak..."

"Söyle," dedik.

"Söylemem, gülersiniz."

"Kimse gülmez."

"Hepiniz söz verin gülmeyeceğinize de söyleyim."

"Söz veriyoruz."

"Gülersiniz."

"Gülmeyiz."

"Eyi tutun kendinizi, başlıyorum."

Hepimiz kulak kesildik.

"Başlıyorum."

Bir zaman bekledi. Sonra başladı:

"Bir atım vardı, satacaktım.
Almadılar dorudur diye.
Üçlük beşlik verdiler,
Almadım iridir diye.
Sade Osmanlı altını verdiler,
Almadım sarıdır diye.
Beni tımarhaneye attılar delidir diye.
Gene de almadım.
İki üç adam geldi şahitlik etti.
Köse Halil Veli oğlu Velidir diye.
Ben de minareyi belime soktum borudur diye.

Gülleri cebime doldurdum.
Darıdır diye.
Denizin ortasına bastım kurudur diye.
Toros dağlarına tekme vurdum,
Geri dur diye...
Gülmeyin be! Söz verdiniz. Ne gülüyorsunuz."

Köse Halil yerinde duramıyor. Gayet ciddi oturup kalkıyor, kulaklarını oynatıyor. Kulağını nasıl oynatıyor? Bu kendine göre bir hususiyet herhalde.

"Ben," dedi, "büyük tüccarım. At tüccarı. Her şey satın alırım. Gülmeyeceksiniz amma, başımdan bir vaka daha geçti... Bu kötü amma... Bunu demem. Hem de inanmazsınız. Söz verin inanacağınıza söyleyim."

Hep birden:

"Söz verdik inanacağımıza," dedik.

Halil başladı:

"Ben o zaman genç bir tüccardım. 25 yaşlarında vardım. Bir gün arkadaşlarımdan Hacı Ağa ile yola çıktık. Derken bir acıktık, bir acıktık ki... Yolda bir kaz almıştık bir köyden... Pişirelim dedik.

Kazı kaldırdık koyduk ocağa,
İstanbula indi Hacı Ağa.
Kaz kalktı kaçtı bucağa.
Kırk gün oldu kayna deriz kaynamaz.

Anadan aldık sacı,
Pişirmek için kazı,
Kazın gölde kaldı gözü.
Kırk gün oldu kayna deriz kaynamaz.

Kazın kanadı yapçacık,
Eti kemiğinden berkçecik,
Ne kazan koydu, ne kepçecik,
Kırk gün oldu kayna deriz kaynamaz.

Dokuzumuz çalı çeker,
Sekizimiz altın yakar,
Kaz kaldırmış başın, bakar,
Kırk gün oldu kayna deriz kaynamaz."

Köse Halil sustu. Biraz sonra:

"Hani ya, gülmeyecektiniz? Söz vermiştiniz," dedi.

Bir yolcu:

"Kazı yedin mi?" diye sordu.

Köse Halil:

"Kırk birinci gün pişti. Biz de yedik, doyduk," dedi.

Bir köyden geçerken otobüs durdu. Yaşlı bir kadınla üç erkek bindi. Kadın boyuna ağlıyordu. İncelmiş, kırış kırış yüzü gözyaşından ıpıslaktı. Kadını görür görmez Halilin neşesi birden uçtu. Köşesinde büzüldü kaldı.

Kadını yanındaki adamlar teselli ediyorlardı:

"Teyze ağlama, senin oğlanı vuranı hökümet muhakkak asacak."

"Muhakkak asar."

Bütün otobüs halkı, artık Köse Halili unutmuş, kadınla ilgileniyordu.

Kadının yanındaki yaşlı adam, izahat veriyordu:

"Bunun oğluyla vuran Alinin arasında bir tarla davası vardı. Ali bir gece tarladan dönerken pusuya düşürüp vurdu. Sabahleyin Aliyi asmazlar mı?"

Hep birden:

"Asarlar," dedik.

Köse Halilin yüzünden şimdi keder akıyordu. Nerede biraz önceki neşeli, durmadan milleti güldüren Köse Halil, nerede şimdiki kederli adam!

"Onu mutlaka asmalılar. Hem de asarlar. Tarla için adama kıyılır mı? Dünya malı için adama kıyılır mı?"

Otobüs halkı ağlayan kadını türlü türlü şekilde teselli ediyordu. Ama her tesellinin başı:

"Onu mutlaka asarlar," sözüydü.

Ne söyleseler kadının ağlaması durmuyordu.

Bir ara başını kaldırdı ve sordu:

"Onu asarlarsa, benim oğlum geri gelir mi?"

Hepimiz, bu teselli kabul etmez acı karşısında dertliydik. Otobüsümüz, Antebin kırmızı, çıplak dağları arasında homurtuyla ilerliyordu.

28.2.1952-5.3.1952

Amasya Sular Altında

Önce uçak... Baş döndürücü bir hız, sonra sekiz saatlık bir otomobil yolculuğu... Sonra da karanlıkta yaya yürüyüş... Foto arkadaşımla, gecenin bir hayli ilerlemiş saatında, Amasyanın kayalıklarına tırmanıyoruz. Yorulmuş, bitmişiz... Bu gece ille Amasyaya varacağız... Ama yol yok. Yolları, belleri su almış, biz de o sebepten kayalıklara vurduk.

Tam saat 24'te Amasya... Amasya caddelerinden, sokaklarından sular akıyor. Bütün evler, dükkanlar su içinde. Bugün (3 nisan), su en yüksek seviyesini bulmuş. Ne bulursa önüne katmış, silip süpürmüş...

Sabahın erken saatları... Herkeste bir sevinç, bir sevinç ki tarifsiz. Sebebi de su alçalıyor. Korkunç su, belalı su biraz alçalıyor... Ama ben bu alçalışın farkında olamadım. Dört bir taraf derya, deniz... Bütün Amasya vadisini ağzına kadar su doldurmuş, buna su demek ne kadar doğru olur bilmem, kopkoyu, sarı, karanlık pis bir balçık. Delirmişcesine, doludizgin akıyor. Suyun bunca şahlanmışı, delirmişi görülmüş değil...

Taşkın suyun uzunluğu 30 kilometre. Bu 30 kilometre uzunluktaki su, yani akan balçık, bazı yerde bir, bazı yerde 5-6 kilometrelik bir genişliğe yayılmış... Bu 30 kilometrelik vadide bağlar bahçeler, yani Amasyanın can damarı, bütün serveti var. Amasyanın o ünlü elmaları bu vadide yetişiyor... Ama şimdi... Yürekler acısı bir hal...

Çiçek açmış elma ağaçları... Ağaçların yalnız ak çiçekli başları görünüyor. Geri yanı su altında. Şu bahara, göz alan bir ye-

şillik içinde gelen bahara, bu sarı, bu balçık yakışmıyor. Su içinde kalmış ağaçlar boyunlarını bükmüş. Bahçelerde ak çiçekli elma ağaçları arasında, dört bir yanı su içinde, yıkılmış, her gün de yıkılmakta olan ak badanalı evler... Pencerelerde perdeleri daha öylecene duruyor. İçlerinden hiçbir eşya da alınmamış ve sahipleri yukarılara kurdukları çadırlardan, su içindeki evlerini, evlerinin çöküşünü seyrediyorlar.

Bugün Ferhat Kayasına giden yolun üst tarafına çadırlar kurmuş afetzedelerle görüşmüştüm... Su biraz çekildiği için sevinçleri var, ama hepsi ümitsiz. Eşya olarak hiçbir şey kurtaramadıkları gibi, evlerindeki su çekilse bile hayır ummuyorlar... Evsiz barksız, yurtsuz yuvasız kalmışlar. Hem de baharın en güzel günlerinde.

İbrahim adında, ak sakallı, yaşlı bir adamla konuşuyoruz. Sakin ve kederli bir hali var.

"Sel yavaş yavaş geldi. Biz de her yılki gibi sandık, aldırmadık. Sonra azıttı. Günden güne azıttı. Tufan oldu. Evler, evlerin bahçe duvarları yıkılmaya başladı. Geceydi, su içinde kalmıştık. Sığırların bağırtıları ortalığı kapladı. Kaçalım dedik, fırsat yok. Dört bir yanı su almış, su, ağaçların tepelerinden aşıyor. Sonra sesler duyduk. Bizleri çağırıyorlardı. Sonra otomobil ışıkları gördük. Kayık gönderdiler, çıktık dışarı. Ama hayvanlar kaldı. Benim iki eşeğim, üç danam vardı. Suda boğulmasınlar diye alt kattan ikinci kata çıkardım. İki, üç gün sonra oradan da kurtardım. Bu yıl artık hayır yok bizden... Sebzeler gitti, ekin gitti, elma, kayısı ağaçları, su çekildikten sonra, kökleri çürüyüp kuruyacaktır... Bu bir afet... Ben kendimi bildim bileli, Amasyada böyle bir tufan görmedim bey," dedi. "Şu gördüğün benim ev işte. Her gün bir parçasını su alıp götürüyor."

Gözleri doldu. Bunca emek... Herhalde su, evinden bir parça götürdükçe, onun da yüreğinden bir parça kopup gidiyor.

Bir kadın gösterdiler, orta yaşlı. Bir bahçıvan karısı imiş. Evinden ayrıldığından beri, çadıra sabahlara kadar girmiyormuş. Su kıyısında boyuna evini seyrediyor. Konuşmuyor, hiçbir şey söylemiyor. Taş kesilmiş bir halde, gözleri suda, yıkılmış evinde. Kadın mecnuna dönmüş.

"Git, onunla konuş," dediler.

"Dediğinize göre, konuşmuyormuş ya," dedim.

"Şimdi biraz açıldı," dediler.

"Konuşur mu?"

"Ah arılarım, ah evim, ah ağaçlarım diye, boyuna sızlanıyor."

Gidip kadını su başında buldum. Bir zaman ağzını açmadı. Sonra:

"Arılarım," dedi, "bunca yıl emek verdiğim arılarım mahvoldu, bu bahçeyi diş tırnak döke döke meydana getirdim. Bir ömür boyu..."

Kadın, gözlerini su içinde kalmış evinden bir türlü ayıramıyor, boyuna da:

"Kaybolan emeklerim," diye kendi kendine söyleniyor.

Üç gündür de ağzına bir lokma ekmek koymamış.

Komşuları, onu çadıra girmesi için kandırmaya çalışıyorlar. Fakat onun gözleri suda, evinde... Oralı bile olmuyor.

Boyuna yalvarıyorlar, fakat bir türlü kadını yerinden oynatamıyorlar.

Ben kadının yanından ayrılırken komşular da yalvarmayı bıraktılar, yanından ayrıldılar. O orada iki büklüm olmuş kalakaldı.

Balçık gibi su, bütün deliliği, bütün haşmetiyle önümden akıp duruyor.

En Çok Su Baskınına Uğrayan Şehir

Su, ertesi gün de, dünkü seviyesindeydi. Hiç alçalma olmadı.

Yeşilırmak vadisi baştan sona kadar, 700 ev, 80 bin ağaç, 14 köy su altındadır.

Buranın insanları, suya alışmış, hiç yadırgadıkları yok... Bir göl kadar durgunlar.

Sebebini sordum:

"Bir iki yıl değil ki," dediler. "Her yıl bu böyle, 1939 yılından beri doğru dürüst bir mahsul alamadık. Her yıl bir tufan..."

Su altındaki köylerden biri, Kayabaşı köyü...

Dört bir yanını su çevirmiş, küçük bir ada gibi, selin ortasında kalmış. Bugün, üç saat yaya, dağlardan tepelerden aşarak oraya gittim. Çünkü şose su altındadır. Hiçbir taşıt da işlemiyor.

Buralı gazeteci bir arkadaşımla köye geldiğimizde, baktık ki köyün içine soyunmadan girmeye imkan yok. Arada, bir kilometre su var. Çarnaçar soyunduk. Birkaç köylü de kılavuzluk etti. Düşe kalka Kayabaşı köyüne varabildik. Kayabaşı köyü, yüksekçe bir yerde, gene de köyün içinden bir sel akıyor. Alçakta bulunan 23 ev, tamamen bir iki metre su içinde. Çoğu çökmüş, geriye kalanlar da çökmek üzere... Köydeki insanların bazıları çadıra, bazıları da yakın köylere taşınmışlar.

Bu ada haline gelmiş, daha doğrusu su altında kalmış köyün insanlarının hali yürekler acısı... Bütün eşyaları, yiyecekleri su içinde... Bir canlarını zor kurtarmışlar... Ama, her şeye, coşkun akan suya rağmen evlerini bırakamıyorlar, evlerinin başında dönüp duruyorlar. Neden bu böyle, ne için böyle yapıyorlar? Bu, olsa olsa, toprağından, evinden ayrılamamaktır.

Köyde bir Süleyman Can var. Suyu geçerken benim kılavuzumdu. Köylüler onun halini anlattılar: Su gelmiş, köyün üst başındaki bendi yıkmış, silip süpürmeye, evleri yıkmaya başlayınca, herkes köyden kaçmış. Süleyman ise ortalarda yok... Köylüler bağırmışlar, çağırmışlar Süleymandan ses sada yok. En sonunda birkaç köylü bir olup Süleymanı kurtarmaya gitmişler, bakmışlar ki Süleyman altı çocuğu ile göbeğine kadar çıkmış suyun içinde durup durur.

"Ne o Süleyman?"

Süleyman şaşırmış.

Onu alıp evden çıkmışlar.

Bunlar anlatılırken Süleyman da orada idi:

"İnsan şaşırıyor," dedi. "İnsan ne olduğunu bilemiyor... Baktım deniz gibi su, delirmiş, köpürmüş geliyor. Kaçmayı akıl edememişim, donup kalmışım. Komşular gelmese işim bitikmiş... Şaşkınlık işte... Ne dersin?"

Köylüler, daha önceden suyu tutmak için bent yapmışlar, suları yararak bendin halini görmeye gidiyoruz. Bendin yeri yurdu bile yok. Ortadan silinmiş gitmiş. Yerinde yeller esiyor.

Ve bentler öte, arkadaki dağa doğru, belki 5-10 kilometre uzakta köpürmüş bir su. Kavak ağaçlarını köklerinden sökmüş, kavak ağaçları, bir değil beş değil, kökleri yukarıda, suyun içinde yüzüp duruyor.

Yanımdaki kangal bıyıklı Hüseyin Pehlivan, ötedeki köyü gösterdi:

"Şu köyü görüyor musun?" dedi. "Ben on iki baş nüfusu gecenin karanlığında, sırtımda buradan oraya götürdüm. Oraya Karaköy derler... Su gelip bendi yardığında baktım başka kurtuluş çaresi yok, yüklendim çocukları, ver elini Karaköy. Göğsüme kadar su içinde, bir saatlık yolu gittim. Sonra da malları gittim getirdim, sonra eşyalarımı almaya gittim... Baktım ki ev ortadan silinmiş, koydunsa bul."

"Peki," dedim, "bu kadar suda, bunca yılda hiç kaybınız yok şükür?"

"Beyim," dedi, "onun sebebi var. Biz on yıldan bu yana her yıl böyleyiz işte... Suya alıştık. Ördek misali. Bizler su adamıyız gayrı. Günümüz, geçen yıl hariç, hemen hemen her yıl böyle olur işte, alıştık. Suyun ilmini aldık da, o sebepten kaybımız yok..."

Kayıpları yok. Çok şükür yok. Ama şu halleri ölümden de beter. Her yıl bu afet! Her yıl çamur, bataklık. Anlattıklarına göre, bu yüzden, bu köyde sıtmalıdan geçilmezmiş.

"Su geliyor, ekinlerimizi, ağaçlarımızı, evlerimizi alıp gidiyor. Sonra da bataklık yapıyor, bizler de sıtmadan kırılıyoruz..."

Bir tanesi var: Zayıf kısa boylu bir adam.

"Bıktık... Canımızdan usandık... Yaşamak değil bizimkisi, düpedüz rezillik. Her yıl, her yıl!.. Bu seneki de... Böylesini hiç görmemiştik. Aç kaldığımıza mı yanalım, evlerimizin çöktüğüne, köyümüzün harap olduğuna mı?"

Kayabaşı köylüleri bundan böyle, her yerde bir daha köy kurup oturmayacaklar.

Hüseyin Birok:

"Yaz," diyor, "yaz, muharrir efendi, halimizi yaz! Mademki bu kadar yorulup, bunca tehlikeye atılıp buraya gelmişsin, bir iyiliğin dokunsun bari. On yıldır biz, dünya cehenneminde

yaşıyoruz. Her yıl hal böyle işte. Viran olduk da inat edip köyümüzü bırakmadık... Öldük de gene çıkmadık. Bundan sonra, ne olursa olsun, durmayacağız. Ne olursa olsun bırayı terk edip gideceğiz."

Ne olursa olsun, gidecekler. Gözlerinden öyle okunuyor ki, bir daha bu köyde imkanı yok oturmayacaklar. Ama nasıl gidecekler? Mahsul yok olmuş. Hepsi de gırtlağa kadar borçlu. Bir lokma yiyecekleri de yok. Nasıl giderler? Gidip de başka yerde nasıl köy kurabilirler?

Bu insanları, yıllarca tabiatın işkencesine maruz kalmış insanları kurtarmak gerek.

"Bize hükümet kredi versin. Şu karşıdaki yeri istimlak etsin. Kurtulalım bu hayattan artık," diyorlar.

Bu köyde dert mi ararsınız! Dert üstüne dert! Felakete uğrayalıdan beri, Kızılay bile, ancak iki kere ekmek gönderebilmiş. Çoğu aç. Leyleğin yuvadan attığı bunlardır herhalde.

Kayabaşı köyünde, pis bataklık ve ak çiçekler açmış elma ağaçlarının kokusu bir arada.

Biri bahar, öteki felaket ve pislik. Su içindeki bu yoksul, bu yıkılıp viran kalmış köyden ayrılırken köylüler arkamdan bağırıyorlar:

"Bu kadar yoruldun, derdimizi duyur millete, hükümete!"

Söylemek benden.

Gözlerimde sarı, coşkun, göz alabildiğine her yanı sarmış bir su. Burnumda baharın en güzel, bataklığın en acı kokusu...

7 Nisan 1952

Görülmemiş Lüfer Akını

İstanbula lüfer akını var...

Vakit gece... Haliç balıkçı kayıklarıyla dolmuş. Kayıkların üstüne basa basa Karaköyden Eminönüne gitmek mümkün...

Geceleri, dört bir yanına keskin bir koku salan, karanlık bir mağara gibi insanın içini ürperten, yapayalnız kalmış hissini veren Haliç, balıkçı kayıklarının binlerce ışığı ile donanmış. Burası Haliç değil, bambaşka, pırıltılı bir dünya. Gökyüzündeki yıldızları toplayıp, şöyle Halice serivermişler...

Kasımpaşanın, Cibalinin fakir halkı, tam bir haftadır bayram ediyor. Sokak aralarında kadınların, çocukların ellerinde birer lüfer salkımı.

Kasımpaşanın ünlü satıcısı İbrahim bağırıyor:

"Yaşa bre lüfer! Şen ettin bütün evleri. Şen olsun yurdun yuvan!"

Çıplak ayaklı, gözlerinde tokluğun verdiği bir memnunluğun sarhoş pırıltıları dolaşan avareler, hep bir ağızdan:

"Yaşşa bre lüfer!" diye bağırıyorlar.

Yaşşa be lüfer! Aziz ol lüfer. Sen ettin bu işi!

Bugünlerde, bir lüfer türküsü dillere destan olursa şaşmayın. Lüfer milletin yüzünü güldürdü.

Ben de bu çılgın sevinç selinin içine katıldım. Ömrümde balık tutmadım. Olta kullanmadım. Zokanın ne olduğunu, ne belalı şey olduğunu ilk defa burada gördüm.

Uzun sözün kısası, işte bunca acemiliğime rağmen, ben de dün gece sabaha kadar, soğukta titreye titreye balık tuttum. Di-

yeceksiniz ki, bu bahar gününde de insan titrer mi? Bal gibi titriyor. Halicin nemli, ağır havası, insanın tenine tuz gibi yapışıyor. Tutkal gibi yapış yapış bir ıslaklık.

Karaköy iskelesine gittim önce, kiralanacak kayık aradım. Kaç lira teklif ettimse aldıran olmadı.

Biri:

"Arama be abi," dedi. "Kayık bulamazsın. Millet hep lüferde."

Dört dönüyorum. Ne yaptımsa kayık bulamadım.

Haliçten, ışık selinin içinden balıkçıların sesleri geliyor.

Çarnaçar dönüp Köprüden, yani Köprünün Haliç iskelesinden balık tutanları seyre dalıyorum.

Köprünün kenarında demir atmış motorların içlerinde, kayıkların içlerindeki kadar balık tutanlar var. Aralarına karışıyorum.

Saat on sularında bir kayık yanaştı Köprüye, bakkal kayığı... Kayıktan kayığa alışveriş... Bu bakkal beni kayığına almaz mı? Alması gerek. Ne zararım olur ona! Teklif ettim, kabul etmedi.

"Ne istersen veririm," dedim.

Gene olmadı.

Ötelerden, bakkalla bu konuşmamızı duyan kara bıyıklı biri beni çağırdı:

"Gel be ahbap... Ne kadar meraklısın, beraber tutalım."

Kayığı yanaştırdı, girdim.

"Benim adım Ferhat Çalışkan, arkadaşım da Ali..."

"Balıkçı mısın Ferhat?" diyorum.

On beş yıldır balıkçılık yaptığını söylüyor.

Ali ile Ferhat her oltayı atışta bir balık çıkarıyorlar denizden.

Yanda çok ihtiyar, pamuk sakallı biri:

"Böyle balık akınını, İstanbul İstanbul olalı, Haliç Haliç olalı görmemiştir. Denizin dibi balıkla döşeli. Denizin dibinde bir avuç toprak bulamazsın şimdi, tüm balığa kesmiştir."

Böyle olmasa bu kadar çok balık çıkar mı?

Öteden biri uzun bir kahkaha atıyor.

"Hey koca lüfer, aslan lüfer, ne hallere düştüğünü görürsen, belki adını değiştirir, lüferlikten istifa edersin. Gör bak seni

kimler yiyor! Üç yüz elli, dört yüz kuruşa olan lüferin kilosu şimdi seksen kuruşa."

Kayıktan kayığa: "Gümüş, gümüş!" diye bağırıyorlar. "Gümüş" demek, "balık satan var mı?" demekmiş.

Tanesini 18, 20 kuruşa, gümüşçülere satan satana.

Kayıklar yan yana, sırt sırta... Kürekler oltalara takılıyor. Biribirlerine ağza alınmaz küfürler savuruyorlar. Arada bir de zorlu bir kavga oluyor. Kayıktan kayığa kürek sallıyor, yaka paça oluyorlar. Hele kavganın biri ömür oldu. Biri bir kayıkta, öbürü başka bir kayıkta. Biribirlerine veryansın ediyorlar. Sonunda ikisi de denize yuvarlandılar. Balıkçılar, gülüşe oynaşa bunları sudan çıkardılar. Sudan çıkanlar da hallerine gülüyorlar.

Bazan neşe kaçıveriyor. Gülenler, oynayanlar, birden duruluveriyorlar. Bu, balığın azaldığı andır.

Ferhat:

"Abi," diyor, "bu balık akını sağanağa benzer. Gelir gider. Şimdi denizin dibi balık doludur. Biraz sonra bir tekini bulamazsın."

Saat on ikiye doğru bizim Ferhat yükünü tuttu. Balığın tanesini 20 kuruştan gümüşçü İbrahime devredip gitti.

Ben de gümüşçü İbrahimin kayığına misafir oldum. Üçümüz üç yerden oltaları denize salmışız. Her atışta çıkarıyoruz. Ben, üç tane oltayı balığa verdim. Balığı çekiyorum, tam kayığa alacakken balık çırpınıp "cup" diye geri denize fırlıyor. Benim de yüreğim balıkla birlikte... Herhalde bunun da bir usulü var.

Balıkçılar, biribirlerine katiyen balığın kaç metrede olduğunu söylemezlermiş. Bizim arkadaş İbrahim bir iki yokladıktan sonra, bana dönüp: "18 kulaç, 20 kulaç at!" diye sesleniyor. Dediğini yapıyorum.

Balıkçılar, bir bana bir İbrahime bakıp, laf atıyorlar:

"Acemi mi yetiştiriyorsun İbrahim?"

İbrahim izahat veriyor:

"Bunlar kimsenin balık tutmasını istemezler. Herkes balık tutarsa kime balık satacağız, diyorlar."

Hakkı da var.

Acemi insan balık tutamaz. Vay aceminin haline bunlar arasında.

Sabaha karşı balık kalmıyor. Bütün oltalar saatlarca denizde bekliyor. Hiç çeken yok oltayı ve adamlar uyukluyorlar. Nerdesin lüfer, nerdesin deminki neşe?

Balık çıkmayınca herkes gibi benim de canım sıkılıyor. Köprüye çıkıp İbrahimle salep içiyoruz. Her yanım balık kokuyor. Sabaha karşı eve geliyorum.

29.4.1952

Ambar Yolcuları ile Seyahat

Vapurun adı Aksu... Samsunda dört gün bizim nazlı Aksuyu bekledim. Gününden bir gün sonra, salına salına ancak gelebildi. Onun zararı yok. Canı ne zaman isterse o zaman gelebilir. Bizler, beklemeye alışmışız. Ya beş gün sonra gelseydi? Ya hiç gelmeseydi, ne olurdu sanki, ne yapardık?

Asıl iş başka! Asıl mesele, Aksunun güvertesi, ambarları... Bu güvertenin, ambarların ününü yıllardır duyarım. Bu seferki vapur yolculuğuna sebep de zaten ambarların, güvertenin duyduğum bu ünüdür.

Kapıyı açar açmaz birden sendeledim. Bir koku, bir koku, tarifi kabil değil... Adamın ciğerine kurşun nasıl işlerse, öyle işliyor. Korkunç bir koku, temiz havadan gelen insanı vuruveriyor. Ustura gibi keskin... Bir zaman insan kendine gelemiyor. Kendimi azıcık toparladıktan sonra, içerilere doğru yürüyeyim, dedim. Bir kalabalık... İnsanlar, üst üste, yan yana, kucak kucağa, kirli, yırtık, asıl rengini kaybetmiş yorganların, telis çuvalların, yırtık hasırların altında, biribirlerinin üstüne yığılmışlar... Büyük karınca yuvaları vardır. Onlar gibi mi desem? Ama benzetemedim. Van gölündeki gemilerden birine yüklenen bir koyun sürüsü görmüştüm. Öylesine yüklemişlerdi ki, koyunlar sıkışmış, kaburgaları biribirine geçmiş, acı içinde, can havliyle hep bir ağızdan meleşiyorlardı. İşte Aksunun güvertesi, ambarları da tam böyle. İğne atacak yer kalmamış insandan.

Bir adım atamadım. Yerimde mıhlandım kaldım.

Biri, ince burunlu, yelken bezinden yağlı bir pantolon giymiş, döşü bağrı açık, saçları iğne iğne, gözleri kan çanağı biri, kolumu dürttü, "Ne istiyorsun?" der gibi yüzüne baktım.

"Abi," dedi, "baktım da sabahtan beri burada dikilmiş duruyorsun. Sen güvertenin acemisisin herhalde. İçeri girmek mi istiyorsun?"

"İstiyorum, istiyorum ya! Bu kadar insanın üstüne basa basa nasıl gidilir?"

"Gidilir," dedi.

"Nasıl?"

"Gidilir be abi! Ben nasıl geldim?"

"Belki uçarak gelmişsindir."

"Yok," dedi. "Ben senin zaten güverte acemisi olduğunu anladım. Onun için geldim yanına."

Bu oğlan, ışıl ışıl gözleri, bembeyaz dişleriyle gülen, ince, uzun, soluk yüzlü bu Karadeniz uşağı, sihirbaz olsa gerek... Yoksa... Akıl, sır ermez yaptığı işe...

O önde, ben arkada, elim de elinde, düştük yola... Elinden en güzel bir dostluk sıcaklığı fışkırıyor. Bu dostluk, bu pis yerde, koyun koyuna, ten tene yatmış insanların kardeş sıcaklığı, beni yüreğimden sarıverdi.

"Destur ağam! Destur bacım!"

Desturu duyanlar, biribirlerine biraz daha yapışıyorlar, zorla yanlarından bir ayak basacak kadar yer açıyorlar. Kılavuzum, elden geldiği kadar ustalıkla, o binbir meşakkatle açılmış bir ayaklık yere yavaşça ayağını basıyor. Sonra bir zaman duruyoruz. Yeniden seslenmeye başlıyor:

"Destur canım! Destur anam!"

Zorla bir ayaklık yer.

Neyse, böyle böyle, az gittik, uz gittik, dere tepe düz gittik, dönüp baktık ki bir arpa boyu yer gitmişiz derler ya, işte biz de öyle. Orta yerde, direğin yanında durup kaldım. Ayağımızı kımıldatacak yer yok ki...

Karadenizliye:

"Senin adın ne?" dedim.

"Hasan."

"Hasan," dedim, "haydi göster kendini."

Hasan gözlerime uzun uzun baktı. Gözleri doldu:

"Abi," dedi, "bu..."

Gerisini söyleyemedi. Yutkundu kaldı. Gözleri doldu.

Uzun zaman olduğumuz yerde durduk. Rutubetten kararmış, paslanmış ambarın kaburgalarına başlarını dayamış, yorgun insanlar... Yüzleri de limon gibi sapsarı. Ve bomboş, hiçbir şey söylemeyen gözler. Binlerce göz. Biz orda dikilmişiz. Bu binlerce gözü, bir zaman geldi ki, bana dikilmiş sandım. Sanki bütün yüzler kuyu gibi kapkaranlık, kocaman kocaman açılmış, bir çift gözden ibaret. Hepsi de benim üstümde. Gözlerin sahipleri, inanılmayacak kadar, paramparça elbiseli. Gözlerden kaçmak için bir delik, bir yer... Şu benim kılığım kıyafetim, bilen bilir ne kılıkta olduğumu, ama bu kıyafetimle bile onlardan apayrıyım.

Ne yapmalı? Bunca göz beni eziyor, sığınacak bir yer... Mademki binecektim bu gemiye, gidip bitpazarından her bir yeri yamalı bir pantolon, bir de gömlek alsam ne olurdu yani? Şimdi, bunların arasında, ben de kendime bir yer, şöyle sıkışacak bir hasır üstü bulur, sıkışırdım insanların arasına. Ve tenimde toprağımın adamlarının dost sıcaklığını duyardım. Olmadı. Bilemedim işte.

Biz böyle dikilmiş dururken, köşede bir kalabalığın içine sıkışmış, iki yanına dönemeyecek kadar sıkışmış, mavi gözlü, orta yaşlı biri seslendi:

"Ne duruyorsunuz orada öyle? Gelin oturalım."

Bu teklif canıma minnet, minnet ya:

"Nereye oturalım amca, yer nerde ki?" suali ağzımdan döküldü.

Ayaklarını çenesine doğru çekti. Çenesini de dizinin üstüne koydu.

"İşte yer," dedi.

Arkadaşıma dedim ki:

"Bir kişilik yer açıldı orada. Senin yerin nasıl olsa var. Sağ ol!"

Bin bela beni çağıran adamın yanına varabildim. Diz üstü çöktüm.

Adam:

"Bey," dedi, "seni öyle ayakta gördüm de..."

Yumuşacık mavi gözleri vardı. Gözlerinin içi güler gibiydi.

"İstanbula mı?" dedim.

"İstanbula."

"Dört gün," dedim, "bu kokuda, zor, dayanılmaz."

"Ben Rizeliyim. Bu, dördüncü gün. Dört gün daha var. Vapura bindim bineli bu köşedeyim. Yerimden kıpırdayamadım. Dışarı çıkmak gerekince yerimi şu çocuğa bırakırım."

Çocuğa baktım. Daha on beşinde. Arkaüstü uzanmış, bitik bir hali var. Bacaklarının üzerinde yanındakilerin ayakları.

Mavi gözlü konuşuyor:

"Biz gurbet adamlarıyız. Gelir gideriz. Bizim evin biri de bu gemi ambarlarıdır. Görüyorsun ya... Bu kadar sıkışık olmasak ne iyi olur. Bir de şu koku... Allah kahretsin. Ben her yolculuktan sonra, gemiden inince başım döner, halsiz düşerim. Günlerce burnumda bu koku. Haftalarca yataktan kalkamam. Bizler gurbet adamlarıyız. Alışmışız böyle işlere."

Kadınlar, arkalarını bize dönebilirlerse bebelerini emziriyorlar. Bebeler ağlaşıyorlar. Bir gürültü, bir hayhuy... Tekmil Karadenizi köy köy toplayıp, başka diyarlara sürgün ediyorlar gibi bir hal.

Bir kadın, bir köşeye büzülmüş. Kucağında da yavrusu... Çocuk ağlıyor. Kadın, kocaman ela gözleriyle telaşlı telaşlı dört yanına bakınıyor. Ağlayan çocuğa meme verse ya! Veremiyor. Bu kadar erkeğin içinde memesini nasıl çıkarsın. Bakındığı bu yüzden zaten.

Bir ara edemedi: Yüzü kıpkırmızı, ürkek ürkek gene bakındı. Burnu süzülmüş, ipincecik çenesi sivri, açık kalmış dudakları arasında gözüken dişleri süt gibi beyazdı. Bir delikanlı gözlerini kadından ayırmıyordu. Kadın, bu bakışı hissetti. Memesini çıkarmak için göğsüne giden eli geri indi. Gözünü de yere dikti. Bebesi ağladıkça onda da kıvranan bir hal görülüyordu.

Kadın, en sonunda, yanında duran erkeğe ısrarla baktı. Erkek işi anladı:

"Ben çekileyim de, sen çocuğu emzir," dedi.

Kadın yüzünü duvardan yana dönüp, büzüldü. Memesini çıkarıp, çocuğun üstüne yumuldu. Bu sırada saatlarca bekleyen

vapur hareket etti. Ben de dışarı çıktım. O korkunç koku, her yerime, derime bile sinmişti.

Dışarıda hava kapkaranlık, kapalı idi. Karadeniz kudurmuştu. Tepeleri ak köpüklü dalgalar gemiye çarpıp parçalanıyordu.

Yağmur Altında Güvertede Uyuyanlar

Karanlık, kurşun geçmez bir gece... İnceden inceye yağmur çiseliyor denizin üstüne. Aksu vapuru aheste aheste yolunda...

Yağmur çiseliyor, dedim. Bazan bu hoş bir şey olabilir... Ama bu gece...

Geminin baş tarafının, baş taraf güvertesinin üstü apaçık. Ve orası da kum gibi insan dolu... Yatakları, eşyaları, her şeyleri ile insanlar bu yağmurun altında... Islak yataklardan ekşi bir paçavra kokusu yükseliyor. Çocuklar ağlaşıyorlar. Erkekler, Karadenize has, o sinirli, gürültülü sesleriyle küfrediyorlar. Yağmura küfrediyorlar. Hallerine, gelmişe geçmişe küfrediyorlar.

Ve yağmur devam ediyor.

Öte yanda, ince zayıf bir kadın sesi... Kadın boyuna bir şeyler mırıldanıyor. Böylesine yakıcı, böylesine acı bir ses duyulmuş gibi değil dersem, yalan söylemiş olmam sanırım.

Kulak verip dinledim.

"Boğulacağım bu yorganın altında," diyor. "Yorgan kurşun gibi ağırlaştı. Yorganın altına geçti yağmur," diyor.

Sesten yana yürüyorum.

Yukarıdan, üst güverteden bizim güverteye parça parça ışıklar dökülüyor. Yağmur damlaları ışığa çarpıyor. Çarpıp kayboluyorlar. Bir ışık parçası da kadının yorganının üstünde. Işık, yırtık yorganı sarıvermiş, yorganın bütün sefaleti meydanda... Altından biribirine girmiş, bir sürü irili ufaklı ayak fırlamış. Ayaklar kirli, ayaklar ıpıslak...

Kadın, başını yorganın altından çıkarıyor. Yaşlı bir kadın, yüzü, alnı kırışık içinde. Avurtları biribirine geçmiş. Çenesi ipincecik. Dişsiz dudakları da çökmüş. Islak yüzü ışıkta parlıyor.

Eli, yorganın ıslaklığı üstünde dönüp duruyor. Ne yapacağını şaşırmış...

Yağmur, durmadan karanlığa yağıyor. İnatçı ve sinsi bir yağmur. Yağmur döşemelerde göllendi.

"Sana ne diyeyim, oğul?" diyor kadın. "Bizim de toprağımız vardı... Neler gelecek bu garip başıma. Daha ne kara günler göreceğiz? Aç ölseydik, aç ölseydik de toprağımızda ölseydik... Şu halimize bak!"

Bu minval üzere söylendi durdu.

O, boyuna kahırlı kahırlı söylüyor, yorganın altındaki erkekse hiç sesini çıkarmıyor. Yalnız, kadın her, "Sana ne diyem oğul?" dedikçe, ayakları sinirli sinirli kıvranıyor.

Ötede yağız bir delikanlı... Kapkara bıyıkları var. Güvertenin sekisine upuzun arkaüstü uzanmış. Ne altında hasır, ne üstünde yorgan. Apaçık. Yırtık elbisesinden her bir yeri gözüküyor. Bu yağmur altında, bir bahar güneşi altında imiş gibi, bir rahat uyuyor ki... Böylesine rahat bir yüz görmedim! Ipıslak elbisesi tenine yapışmış. Yüzünden aşağı sular süzülüyor. Bir zaman başında durdum baktım. Bu yağmur, bu üstünden süzülüp akan sular hiç mi tesir etmiyor ona acaba? Bu da insan. Bunun da bizim gibi bir yüreği, sinirleri, eti, derisi olsa gerek. Yağmur altında böyle rahat nasıl uyunur? Bu uyku, kahredici, öldürücü bir yorgunluğun sonu olsa gerek. Başka türlüsü... Arada bir de dönüp, geniş geniş soluk almasa, adam buna ölmüştür, der.

Güverte insan dolu... Parça parça dökülen ölgün ışık, delicesine süzülen yağmur, deniz... İnsanların yüzleri bambaşka... Uzamış, korkunç yüzler. Bunlar başka mahluklar, başka bir dünyadan gelmiş gibi.

Kıvranışlar, beddualar, gülüşler. Ya... Gülenler de var. Bir ihtiyar bir köşeciğe çökmüş, boyuna gülümsüyor. Ötede birkaç kişi bir araya gelmiş şakalaşıyorlar.

Sonra, sarışın, sakallı, sakalsız, kıvırcık, mavi gözlü, ceketsiz, gömleğinin de bütün düğmeleri dökülmüş biri (adını öğrendim: Hopalı Rıza), gözlerini karanlık yağmura, bir noktaya dikmiş, kıpırdamadan bakıyor. Hiç mi hiç de kıpırdamıyor.

Bu gecede, bu yağmur altında, herkesin hali berbat ya, asıl beterin beteri bir ailenin hali. Bunlar, Karadenizden her yıl yur-

dunu yuvasını bırakıp göç edenlerden. Küçücük tam altı çocuk, gene bir de çocuklar kadar küçücük yaşlı bir kadın.

Yağmur gittikçe artıyor.

Karıkoca, yırtık bir hasırı köşelerinden tutup germişler. Çocuklar ve ihtiyar kadın bunun altında. Ama bu yırtık hasır, yağmura o kadar kar eylemiyor. Gene olan oluyor.

Dönüp dolaşıp geldim baktım, karıkoca hep öyle ayakta sırılsıklam, hasırı çocukların üstüne germiş, öylecene duruyorlar. Yüzlerinden bir acı, zehir yeşili acı geçiyor. Kolları hiç mi yorulmaz bunların?

Gece yarısına doğru yağmur dindi.

Şimdi, gürültülü, yorgun, canından bezmiş bir kalabalık uyumaya, ıslak, göllenmiş döşemelerde sabahlamaya çalışıyordu.

O hareketsiz uyuyan yağız delikanlının başına bir daha vardım. Hala dünyadan habersiz. Sırılsıklam ve rahat uykusunda...

Ambara giden kapının yanında zayıf, titreyen bir kadın... Elbisesi tenine iyice yapışmış... Öylesine yapışmış ki, çırılçıplak sanırsın. Göğsü, kalçaları her bir yanı besbelli... Yedi yaşlarında gösteren bir çocuk da eteğine yapışmış, ha bire mızmızlanıyor.

"Ana! Kız ana! Beni götür buradan."

Kadın tersledikçe çocuk basıyor yaygarayı...

"Boyu devrilesi, seni nereye götüreyim?"

Çocuk ağladı ağladı, sonra sustu.

"Ben buradan gideceğim. Ben burada durmam. Üşüyorum... Üşüyorum..."

Çocuk iyice işi azıttı, ter ter tepiniyor.

"Ben burada durmam?"

Kadın kızıyor. Kızıp dövüyor çocuğu. Çocuk yerde debeleniyor.

Kadın:

"Geber," diyor, "geber."

Sonra birden, ağlayan çocuğu yerden alıp, var gücüyle bağrına basıyor. Ve nihayet hıçkıra hıçkıra ağlıyor:

"Gün görmemiş öksüz yavrum, seni nerelere götüreyim, nerelere yavrum?" diyor.

Kadına yaklaşıp soruyorum:

"Noluyor bu çocuğa? Bir yeri mi ağrıyor?"

"Ateşler içinde yavrum," diyor, "ateşler içinde... Şimdi onu İstanbula, amcasına götürüyorum. Doğdu doğalı hastalıklı."

Çocuğu sımsıkı sarmış, avutmak için iki yanına sallanıp duruyor.

Ambara giriyorum. Azıcık olsun ambarın kokusuna alıştım. Ambar, kocaman bir meydanlık gibi. Bu meydanlığa sanki birtakım cesetleri üst üste yığmışlar... Herkes derin uykusunda. Kucak kucağa, üst üste uyuyorlar... Horlayanların, sayıklayanların hesabı yok.

Gene ortada dikilip kalıyorum. Nasıl adım atmalı? Ama bazıları hiç oralı değil, insanlara basa basa gidecekleri yerlere gidiyorlar.

Bazıları salıncak kurup, içinde uyuyorlar. Onlar rahat.

Ambarın sağ köşesinde, ikinci mevki kamaralara açılan kapının biraz sağ ilerisinde musluklar var. Bozuk musluklardan sular sızıyor. Burası en pis bataklıktan daha pis. Muslukların sağı solu soğan kabukları, ekmek kırıkları ve hamsi artıkları karışmış bir çamur içinde. İşte burada da bir on beş kadar insan, çoluk çocuk, kadın erkek uyuyorlar. Uyuyanların her bir yerlerine buranın çamuru bulaşmış.

Bir direğin dibinde, belini direğe verip, bir ihtiyar uyumuş. Uzun ak sakalı göğsünü boydan boya örtmüş. İhtiyarın başı, sanki gövdesine iplikle bağlanmış gibi, öylesine göğsüne düşmüş. Kocaman, korkunç, yırtılmış elleri, herhangi bir eşya gibi, şöyle bir tarafa atılmışcasına hareketsiz yerde duruyor.

Sabahleyin bulutları ortadan çekilmiş bulduk. Gökyüzünde tek leke yok. Kocaman, yapayalnız bir güneş... Geceden ıslananlar, sırtlarını güneşe vermişler, kurunuyorlar. Kurunup geriniyor, kaşınıyorlar.

Karadenizi sorarsanız, o da bugün dümdüz. Üstünde ufacık kırışıklıklardan başka dalgaya benzer bir şey yok. Bu küçücük kırışıklar, Karadenizi ışığa boğmuş. Pırıltılar cümbüşte...

Derdi Anlaşılmayan Çocuk

Bugün yolculuğun ikinci günü... Dört yanımız deniz. Karadenize gün vurmuş, duman duman mavileşiyor.

Uzakta, Karadeniz kıyıları... Sarp kıyılar bıçakla kesilmiş gibi. Kıyı dağları yeşillik içinde. Köyler de görülüyor arada bir. Yamaçlara asılmış gibi köyler.

Gene güverteye, ambara dönüyorum. Dışarıda alabildiğine sıcak bir güneş, burada ise kıvıl kıvıl, bir solucan yumuşaklığı, ıslaklığı içinde yarı sersem olmuş insanlar. Hani ağlarla balıkları karaya çıkarıp dökerler, balıklar karaya çıkınca bir zaman çırpınır, sonra kesilirler. Nihayet arada sırada kuyrukları oynar. Toprakta debelene debelene kirlenmişlerdir. Bu insanların şimdiki hali de öyle işte.

En alt ambar, kuyu gibi derin, rutubetli. Dışarıda doludizgin bir bahar güneşi... İşte bu kıyıya sıkışmış adamlar, o güneşin adamlarıdır. Ömürleri kara toprakta, güneş altında geçmiştir. Burada, bir delirtici kuyuda, beterin beteri bir can sıkıntısı musallat olmuş onlara. Sararmış, uzamış yüzler sinirli.

İşte bir delikanlı ki, bıyıkları yeni terliyor. Yüzünde ayva tüyleri. Avurtları geçmiş. Gözlerinin yanında keskin kırışıklar. Ela gözleri bir hoş, dalgın, sarhoş gözleri gibi. Yırtık pantolonunun dizlerinden aşağısı salkım salkım, öylesine parçalanmış. Beline kemer yerine kirli bir kendiri dolamış... Belini de geminin kaburgasına dayamış. Ayaklarının bulunduğu yerde azıcık bir açıklık var. Fırsat bu fırsat. Hemen oraya çöktüm. Benim yanına oturduğumdan haberi bile olmadı. Kim bilir ne derdi var? Neler düşünüyor şimdi?

"Merhaba!" dedim.

Hiç oralı olmadı. Duymamıştır sandım. Birkaç sefer dürterek, bir:

"Merhaba!" daha çaktım.

Derin bir uykudan uyanırmışcasına, gözlerini kocaman kocaman açarak yüzüme baktı. Sonra, aynı şaşkınlık içinde, usuldan gülümsedi.

"Çok dalmışsın be hemşerim," dedim.

Sesi derinden, uzak bir mağaradan çıkar gibiydi.

"Yok," dedi, "dalmadım."

"Ya bu hal ne?"

Sustu. Daha şaşkın şaşkın yüzüme bakıyordu.

Konuşma kapısı Anadoluda "nerelisin"le açılır. Ben de aynı suali sordum.

"Bayburtluyum," dedi.

Elleri kocamandı. İki, üç el büyüklüğünde.

"Nereye?" diye sordum.

"İstanbula," dedi.

"Hiç gittin mi İstanbula?"

"Gitmedim."

"Duydun mu?"

"Bizim hemşerilerden çok duydum. Ucu bucağı yokmuş. Bir minareleri varmış, üç kavak boyunda. Orada her yerde bir minare varmış. Bizim hemşeriler, İstanbul değil, minare ormanıdır, derler."

Konuşurken sesi zayıflıyor, kesiliyor, yani zorla söylüyordu. Arada da derin derin dalışından, bu çocukta bir hal olduğu anlaşılıyordu. Sebebini bir türlü söyletemiyordum. Hastaysa doktora gitmesini, yok başka bir derdi varsa, bir çare bulmak için elden geleni yapacağımı söyledim. Bir türlü söylemiyor.

Sonra, bayılır gibi, gene daldı. Tekrar dürttüm. Söylesin diye de, iyice yüklendim. Soluk, bütün kanı çekilmiş, ak bir kağıda dönmüş yüzü gerildi, zorla:

"Üç gündür," dedi. Gerisini getiremedi.

Gönlünü almak için türlü diller döktüm. Açlığını bana söylediğinden dolayı öyle pişman olmuştu ki... Dünyanın bütün pişmanlığı yüzüne toplanmıştı sanki. Gözlerinden, bana karşı, şimşek gibi bir kin pırıltısı geçti.

Bir daha da konuşmadı.

Gidip ekmek ve hamsi alıp getirdim. Bakmadı bile. Başı önüne düşmüştü. Yemesini söyledim. Başını kaldırıp bir daha bana bakamıyordu. Yanaklarından aşağı yaşlar sızdığını gördüm. Daha fazla üstüne varmayıp, oradan ayrıldım.

Bir kadın bebesini bağrına basmış ninni söylüyordu, yanık, dertli bir ninni...

Bir erkek, konuşuyordu. Tarladan, öküzden, fındıktan, tütünden, yokluktan konuşuyordu.

Bir başkası, çok uzun boylu, Rizeli, kemençesinin üstüne yumulmuş neşeli aşk türküleri çalıyor, söylüyordu.

O çalarken yanında dinleyenlerden iki üç kişinin omuzları boyuna oynuyordu.

Derken bu üç kişi, birden ayağa kalkıp el ele girdiler. Ama ayak oynatacak yer yok. Olmasın. Millet coşmuş bir kere. Ayakları altındaki insanları ezemezler ya... Derken bir yer açıldı. Aralarına kurşun sıksalar, bu kadar yeri açacak imkanı bulamazlardı. Ama horon başka...

Ve başladı Karadenizin o canım, o deli su gibi akan horonu...

İstanbula kadar üç gün durmadan, o küçücük yerde, Karadeniz uşakları taşkın neşeleriyle horon teptiler. İnce, uzun, dal gibi Rizeli kemençeci tam üç gün tükenmez bir aşkla çaldı söyledi.

Adamun sayırler
Otuz içi dişuni
Nasıl tarif edayum
Savdaluğun işuni

Alt ambarı dolaşıyorum. Gözüme o deminki Bayburtlu çocuk çarptı. Şimdi canlanmış bir hali var. Ama beni görür görmez başı önüne düştü. Yüzünde kan eseri kalmadı. Dayanamayıp, yanına vardım.

"Bak," dedim, "yiğidim, sen bana başındaki hali söylediğine utanıyorsun. Daha çok toysun da ondan. Gurbet elde çok işler geçecek başından. Hepimiz aynı yoldan geçtik."

Ben söyledim, o başı önünde düşündü durdu. O sustukça ben de söylüyordum. İnsanlardan, dostluktan, insanların birbirlerine yardım etmek zorunda olduklarından, bunda utanılacak bir şey olmadığından dem vurdum durdum.

Sanki toprağa, kayaya, şu ambarın lanetleme demir kaburgasına söylüyorum.

Başını kaldırıp da bir tek laf, ama bir tek laf etmedi, edemedi.

Biletsizler Çuvala

Beterin beterinden saklasın derler, bir laf vardır. Bu söz bugün Aksu vapurunun ambarlarına, güvertesine öyle bir yakışmış ki... Deniz, bugün her günkü gibi değil, biraz belalı... Dalgalar gemiyi şöyle, arada bir yokluyor.

Bu sebepten, ambarları, güverteyi seyreyle şimdi... Karnını, boğazını tuta tuta, serilmiş insanların üstünden koşa atlaya, musluğa can havliyle kendilerini atanlar... Bazıları da musluğa yetişemeyip, oldukları yere, yanlarındaki insanların üstüne kusuveriyorlar.

Başka taraflarda neyse ne ya, burada şu deniz tutması korkunç bir hal alıyor.

Koku üstüne koku!

Kusanlar, başı dönenler, yüreği daralıp, duracakmış gibi mosmor kesilenler...

Bilet kontrolü başladı. Kontrol memurları tek ayak üzereler adeta. Seke seke gidip biletlere bakıyorlar.

Gene alt ambardayım. Kontrol lafı ağızdan ağıza dolaşıyor. Yukarıda biletsiz bir kişiyi yakalamışlar. Şimdi herkes bunu konuşuyor. Bu bir dedikodu halini aldı.

Bunun üstüne, asker pantolonu giymiş bir delikanlı ortaya dikildi. Ellerini kollarını sallaya sallaya söylenmeye başladı.

"Arkadaşlar! Ben bilirim... Onun için kimse inkar etmesin... İçimizde kaçak binenler vardır. Kontrol başladı. Yukarıdan aşağıya geliyorlar. Yukarıda da bir biletsizi yakalamışlar. Bizim ambar rezil olmasın elaleme. Biletsizler, kontrol gelirse, nasıl olsa meydana çıkacaklar. Biletsiz kim varsa çıksın meydana. Çıksın da bir çaresine bakalım. Bir yolunu bulalım. Bizim ambarın şerefi var. Rezil etmeyelim."

Kimsede ses sada yok. İçimden, çok şükür, diyorum, bu ambarda hiç biletsiz yok.

Delikanlı ise hala ayakta. Direk gibi dikilmiş duruyor ve teker teker her insanın yüzüne, gözlerinin içine, boynunu uzatmış bakıyor.

Bir zaman böylece baktı. Sonra zayıf, yırtık gömleğinden kaburgaları görünen, uzamış, kirli sakallı bir adama, hızla par-

mağını uzattı. Adam, neye uğradığını bilmez bir halde afalladı, telaşlandı. Gözleri kocaman kocaman açıldı. Etrafa korku ile bakındı.

Delikanlı:

"Sana diyorum. Sen gel buraya," dedi. Parmağı, ona doğru dikilmiş, sert, öyle duruyordu.

Adam kıpırdar, kalkar gibi etti, sonra olduğu yerde kalakaldı.

"Gel buraya!"

Sesi gürlüyordu.

Zayıf adam zorla, iki ellerini yere dayayarak kalktı. Başı önüne düşmüştü.

Ses gürledi:

"Biletini göster!"

Çenesi iyice göğsüne dayandı. Bir el işaretiyle "yok" der gibi yaptı.

"Ben," dedi, "ben adamımı bilirim. Biletsiz adamı gözünden tanırım. Şimdi bir çare? Bu arkadaşı saklayacak bir yer bulmalı!"

Adama döndü:

"Sen," dedi, "dur olduğun yerde." Sonra yine nutuk verir halini aldı. "Haydiyin, daha biletsiz varsa çıksın meydana. Beni yormayın. Ben biletsizi bulurum. Ben bulamazsam, biletçi şıp diye bulur çıkarır."

Durup keskin keskin, gözlerini kalabalığın üstünde gezdirdi. Gözleri bir yere gelince durdu. Gözlerinin durduğu yerden bir adam, yavaş yavaş ayağa kalkıyordu. Bu, bir efendi düşkünüydü. Efendi düşkünü olduğu paçaları, dizleri erimiş pantolonunun ütü yerinden, ellerinden, duruşundan, her halinden belli oluyordu. Ayağa kalkan efendi düşkünü tatlı tatlı kaşındı, kaşındı ve gülümsedi. Nutuk meraklısı iyiliksever delikanlımız da gülümsedi.

"Tamam," dedi, "tamam. Dur orada."

Ambardakilerin cümlesi de gülümsedi. Adamlar, ayakta, öylesine durdular kaldılar. Ambardakiler hep onlara bakıyorlardı.

Delikanlı:

"Bir çare?" dedi. "Bunları saklamak için içinizde bir şey bilen var mı?"

Her kafadan bir ses çıktı. Şöyle yapalım böyle yapalım.

Biri bağırıyordu:

"Kundağa saralım."

Delikanlı:

"Böyle ham laf ettiğin için seni kundağa sarmalı," dedi.

Öteki bozuldu.

Delikanlı:

"Şunun lafına bakın, millet can derdinde... De söyleyin bakalım, aklınıza bir çare geliyor mu?"

Kalabalık kıpırdandı. Bütün yüzler, bir şeyler halletmeye çalışan bir düşünce içerisindeydi.

Millet düşünüyor. Arada, birden biri ayağa kalkıp, bir fikir ileri sürüyor. Fikir ipe sapa gelmez cinsinden olursa toptan gülüşüyorlar.

"Kontroller geliyor."

Haber kalabalığı şaşırttı.

Delikanlı gürledi:

"Hiçbirinizde de iş yokmuş," dedi. "Ben de sizi!.. bu kadar insanı..." Durdu. Kalabalığı şöyle yukarıdan aşağıya süzdü. "Haydi, şimdi iki çuval bulun! Bu da mı gelmeyecek yoksa elinizden?"

Kalabalık yerinden oynadı. İnsanlar aralığa düştüler. On dakika sonra iki çuval, bizim nutuk meraklısının elindeydi. Kalabalığın gözü de bizim delikanlının elindeydi.

Efendi düşkünü gülümsüyor, ötekinin başı önde, yüzü mosmor olmuş, taş kesilmiş, soluksuz gibi öylecene duruyordu.

Delikanlı önce efendi kılıklıya yaklaştı. Gülümsedi. Gözleri, bir iyilik yapmanın sevinciyle dolmuş, pırıl pırıl yanıyordu. Çuvalı açıp:

"Gir!" dedi.

Efendi düşkünü, hiç istifini bozmadan, dudağında o hoş gülümsemesiyle çuvala girdi. Delikanlı da çuvalın ağzını iyice bağladı. İki kişi çağırıp, köşeyi, üç kadının bulunduğu yeri eli ile işaret etti:

"Götürün oraya!"

Kaldırıp götürdüler. Patates çuvalı gibi, geminin kaburgasına dayadılar.

Kaburgaları görünen adamın başı daha önünde. Yüzü de daha morarmış.

Delikanlı çuvalı gösterip:

"Gir!" dedi.

Adam oralı bile olmadı.

"Gir be," dedi, "ölüm değil ya! Ben belki yüz defa girdim çuvala... Kımılda be!"

Bir türlü kımıldamıyor.

Delikanlı hırsla, tutup adamı yere yatırdı. Adam sanki ölüydü. Hiçbir can eseri göstermiyordu.

Kendisine yardım edenlere:

"Yerleştirin şunu çuvala," dedi.

Çarçabuk çuvala yerleştirip, ağzını bağlayıp öteki çuvalın yanına koydular.

Derken memurlar damladı. Kadınlar, çuvalların üstüne bir yorgan örtüp, bellerini de çuvala dayadılar.

Memurlar, teker teker biletlere bakıyor. Ambardakilerin hepsinin yüzü çuvallara dönük, heyecanla çuvalları kolluyorlar. Memurlar bellerini çuvallara vermiş kadınların biletlerini kontrol ederken heyecan son haddini buldu. Nedense, bu sırada, bütün ambarda bir öksürme başladı. Hep bir ağızdan, ara vermeden ha bire öksürüyorlar. Bunca insanın bir ağızdan öksürmesi, insanlığın kulağını sağır edecek derecede müthiş bir gürültü yapıyor. Memurlar çuvalların yanından ayrılınca, öksürük de birden durdu.

Memurların yüzlerine baktım, gözleri şaşkındı. Öksürük sağanağından sonra bir afallamışlardı ki... sormayın.

Memurlar, ambardan çıkar çıkmaz birkaç kişi hemen çuvallara saldırıp, ağızlarını açtılar. Efendi düşkünü hala gülümsüyordu. Öteki ise bir külçe halindeydi. Çuvaldan cansızcasına yere dökülüverdi.

Ambarda Yemek Vakti

Öğle vaktidir... Bahar güneşinde Karadeniz tütüyor. Öylesine taze bir hali var.

Aksu, kıyıda uğramadık yer bırakmadı. Her uğradığı yerde de en az beş saat bekliyor.

Dönüp dolaşıp vardığım yer, güverte. Fakat güverteye adım atmaya korkuyorum. Acının, derdin bu kadarı da insanı kahrediyor.

Güverte, ambarlar şimdi daha kirli, daha pis, öldürücü bir kokuyla kokuyor. İçerisi güneş alınca, güneş ambar deliklerinden içeri sızıyor ve bol ışık altında manzara daha başka türlü, daha aşikar görülüyor. Şimdi burada yalnız sararmış insan yüzleri, halsiz çıplak ayaklar, eller görülüyor... Gerisi, yani geriye kalan vücut kısımları, üstünü toz bağlamış, çamur olmuş, liyme liyme bir paçavra yığınından ibaret. Bu paçavra yığını arada sırada kımıldıyor. O zaman anlaşılıyor ki, burada bir can, bir hayat eseri var.

Yukarıda anlattığım haller öğleüstleri birden değişiveriyor. Paçavra yığınları, kısım kısım biribirlerine dayanarak doğruluyor ve bizim bildiğimiz insan suretine geçiyorlar.

Öğleüstleri ambarları, kızartılan hamsilerin ağır dumanı alıyor. Şunu söylemeden geçmeyeyim. Ambarda bir de lokanta var. Hamsiler orada kızartılıyor. Fakat bu lokanta öylesine pis ki...

Parası olanlar, tabak tabak hamsi alıyorlar. Bir kısımları da evlerinden getirdiklerini yiyorlar.

İşte bir ihtiyar kadın... Başındaki yazması paramparça... Yırtıklarından gür, ak saçları dışarı fırlamış. Kirpikleri de top top olmuş yaş ile... Dizinde sararmış, incelip bir deri kalmış, incecik bıyıklı bir delikanlı yatıyor. Delikanlının rengi korkunç bir sarı... Herkes yemek yiyor da ana oğul yemiyorlar.

Beni artık yukarı ambarda herkes tanıyor. Can ciğeriz hepsiyle. Daha şimdiden bir yaşlı kadınla ana oğul olduk. Ben yanından ayrılsam, hemen aratıp bulduruyor. Dertleşiyoruz.

Çocuğu dizinde yaşlı kadının yanına gittim. Beni artık iyice tanıdığı için çekinmedi.

"Gel," dedi, "gel otur yanıma çocuğum."

Yanında oturacak yer var mıydı sanki... Ancak çömelebildim.

"Geçmiş olsun teyze, inşallah iyi olur," dedim.

İçini bir çekti ki, ciğerleri tüm söküldü sandım.

"İnşallah," dedi, "inşallah çocuğum."

Sonra anlattı. Oğlanın babası da ince hastalıktan gitmiş. Bu çocuksa babasından sonra dünyaya gelmiş.

"O zamanlar halimiz daha kötüydü. Bizde tarla yoktur. Kayaların arasında bulduğumuz el kadar toprak parçasına çapayla ekeriz tohumu, sonra da tutam tutam toplarız. Gün görmedi çocuğum. Sırtıma bağlardım bebemi, götürürdüm tarlaya. İşte böyle, sırtımda büyüttüm. Kara saçımı süpürge eyledim de, bu yaşlara eriştirdim."

Kadının elleri, bütün Anadolu elleri gibi, aşırı derecede büyüktü. Nasır bağlamıştı. Aynı kaplumbağa sırtı gibi...

"Son zamanlarda azıcık halimiz dirliğimiz iyileşti. Dert eksik olmaz ki başımızdan. Oğlan evlenme parası kazanmak için gurbetlere düştü. Eli boş, bir de bu hastalıkla döndü. Bir fındıklığımız vardı ağam, onu sattık. Ben sırtımda odun taşıdım şehre, onun parası ağam... Aylaktık, elimizde ne var ne yok doktorlara verdik. Ondan, günden güne sarardı soldu."

Şimdi de neleri var neleri yok, satıp savıp bir güverte bileti kestirmişler, ver elini İstanbul hastaneleri.

Çocuğun yüzüne baktım. İstanbula ya varır, ya varmaz.

"Vapura bindik bineli hiç yemek yemeyip, su içiyor, onu da kusuyor."

Çocuk aynen ölü gibi hiç kımıldamıyor.

"Bizim tarafların insanları, hep ince hastalıklı. Bu hastalıktan gitmeyen yok. Bizleri hep bu hastalık götürür."

Anlattıklarından anladığıma göre, Çukurovada sıtma ne ise, Karadenizde de ince hastalık oymuş.

Ne denir, yolun açık olsun cefakar ana! Çocuğunu inşallah hastaneye yatırırlar.

Öğle yemeği, şu kadınların hali yürekler parçalayıcı... Erkekler ağızlarını şapırdata şapırdata yemek yiyorlar. Yesinler, helal olsun ya, iş başka... İş kadınların halinde, onlar çarşaflarına bürünmüşler, erkeklerin ağız şapırtılarını seyrediyorlar.

Bunlardan bir karıkocaya gözüm takıldı. Sofra kirli bir bez parçası, ekmekse kapkara, toprak gibi ufalan bir ekmek, ortada da yumruk kadar bir lor peyniri parçası... Erkek çok genç, kadın da öyle. Kara gözlü, uysal... Erkeğin koltuğuna sığınmış bir hali var.

Erkek, iştahlı iştahlı, ha bire atıştırıyor. Kadınsa büzüldüğü yerden onun yiyişini hayran hayran seyrediyor.

Erkek yiyip doydu. Elinin tersiyle de kabadayı kabadayı bıyıklarını sıvazlayıp, ağzını sildi. Sonra bir mart kedisi gibi, bir uçtan bir uca gerindi.

Beni bir meraktır aldı. Ya şimdi ne olacak? Kadın aç mı kalacak?

Sofra açık duruyor. Sofranın üstünde, bir elin yarısı kadar bir ekmek parçası, başparmak büyüklüğünde bir de peynir.

Erkek sıvazlanıp gerindikten sonra, sağ eliyle ekmek parçasını kadının önüne atıverdi.

Hani hırsız kediler olur, epeyce zaparta yedikleri için kendilerine verilen yiyeceğe bile sine sine, korka korka yaklaşırlar. Kadının şimdiki hali de tıpkı onlar gibiydi. Öyle ürkekti ki... Ağzına her lokma atışta bir kocasına, bir etrafına üzüntüyle bakıyor, sonra yavaş yavaş çiğniyordu.

Duyardım da inanmazdım. Derlerdi ki, Karadenizde erkekler oturur, her işi, tarla işini, ev işini, pazar işini kadınlar görürler. Bu hali gördükten sonra...

Şu ambarda, güvertede kaç öğün yemek yendiyse hep erkekler önce yedi, kadınlar baktı. Kalan artıkları da köpeğe atar gibi kadınlara verdiler.

29.5.1952

Nuhun Gemisi Peşinde

Ağrıdağı Eteklerinde Geçirdiğim İlk Gün

Ta ötelerde, uzaklarda, doğuda bir aydınlık... Bu aydınlık önünde, havada salınıp duran toz tabakasının arkasında... Son süratle ilerliyoruz. Şoföre, ikide bir soruyorum:

"Dağ nerede?"

"Biraz sonra gözükecek."

Gidiyoruz, gidiyoruz...

En sonra dümdüz bir ovaya düşüyoruz. Dört bir yanımız yüksek tepeler... Yüksek tepelerin ötelerinde dağ. Tepeleri aştıktan sonra bir başka düzlük... Dağ gene ortalarda yok.

Sonra, doğudaki ışıltı çoğalıyor. Tozlardan ince ince ışıklar süzülüyor.

Birden karlı bir doruk. Ama birdenbire, tepemizde asılı kalmış gibi, apak, sabah güneşinin ışıltısına boğulmuş göklerde bir doruk.

Şoför otomobili durduruyor.

"İşte Ağrı."

Bıyık altından bir de gülüyor.

"Bey, sen bu dağa mı çıkacaksın?"

Yüreğime bir korku düşüyor. "Sahiden ben bu dağa mı çıkacağım?" Ama elden geldiği kadar belli etmiyorum.

Dünyanın üstüne ikinci bir dünya gibi oturmuş dağ! Dünya ağırlığı altında eziliyor gibi... Ağrının cümle ağırlığını sırtımda duyuyorum.

Çekine çekine:

"Kısmet..." diyorum.

Bu sefer şoför çokça gülüyor.

Gülüp:

"Hayırlısı..." diyor.

Dağ, biz ne kadar yaklaşırsak o kadar büyüyor, heybetleşiyor.

Yeni doğmuş güneş dağın eteğine, daha doğrusu sağ kanadı üstüne asılmış kalmış, bir ucu dağın kayalarına sürünüyor. Dağa zorla, yorulmuşcasına tırmanır bir hali var.

Güneş bir zaman sağ kanat üstünde bir indi çıktı. Güneş Ağrıda oyuncak gibi.

Doğubeyazıttayız. Yani, Ağrının tam dibinde... Ağrının doruğu tepemizde. İnsan göz açıp doruğa, şöyle ürpermeden, içinden ıssız, yapayalnız kalmış bir korku geçmeden bakamıyor...

Doğubeyazıt sıcak, toz duman içinde... Ama biraz ötemizde Ağrının karlı yamaçları... Sıcak burada nedense başka yerlerdeki tesiri yapmıyor.

Ciple benden biraz sonra gelen Fransız heyeti, dağa karşı durmuşlar, ha bire bakıyorlar. Hayretle, büyümüş gözlerle dağa bakıyorlar. O gün, belki akşama kadar, durmadan dinlenmeden dört dönüp dağa baktılar.

Ve gece oldu. Gecede ağustos ayının kocaman yıldızları var. Yıldızlar, Ağrının doruğuna yapışmışlar... Adeta çivilenmişler gibi... Ağrının doruğunda bir yıldız harmanı...

Gecede, gecenin karanlığında Ağrı daha korkunçlaşıyor. Daha heybetli. Dünyayı iki kısma ayırıyor sanki. Ötesi apayrı, periler, devler dünyası... Efsane dünyası... Öyle geliyor insana... Masalların Kaf dağı.

Nuhun gemisini arıyoruz. Bu da akıl mı, diyen çok. Kim ne derse desin, biz arıyoruz işte. İnsan, bu karanlıkta, karanlığın üstüne ikinci bir karanlık gibi yüklenmiş yıldızların ortasındaki dağa bakıyor da, sahiden Nuhun efsanevi gemisinin biraz önce buraya demirlemiş olduğuna inanıveriyor. Tufan, çok eskiden değil de, biraz önce olmuş gibi... Şu geceyi delen yarasa, kendisini gemiden dışarı atan ilk mahluktur. Ötekiler dağdan biraz sonra inecekler.

Nuh gemisi hakkında Fransız heyetiyle konuşuyorum. "Böyle bir şey olur mu, olabilir mi?" diye soruyorum.

Bu işte gayet ciddiler. Geminin dağda bulunabileceğini, bu bulma şerefinin de kendilerinin olacağını söylüyor, geminin enkazının şimdiye kadar nasıl kalabileceğinin izahını yapıyorlar:

1— Gemi toprak altında kalıp kömür kesilebilir.

2— Buzların altında kalıp çürümez.

Daha buna benzer bir sürü şeyler...

İçlerinden biri var: Zayıf, orta boylu biri. Kutup kaşiflerindenmiş. Adı Jean de Riquer.

"Yarın dağa çıkıyoruz," dedi. "Gemi şu vadideki karların altındadır."

Sevinç içinde gülümsüyor:

Ellerinde, daha önce gezmiş seyyahların mektupları, geminin nerede olabileceğini gösteren planlar, haritalar var. Bundan otuz yıl önce Ağrıda incelemede bulunmuş Fransız bilginlerinden Louis Marinin doruktan 1200 metre aşağıda gemiye benzer bir cisim gördüğü üzerinde çok duruluyor. En büyük araştırma o bölgede yapılacak.

Yarın Doğubeyazıttan birinci kampa doğru yola çıkacağız. Sonra ikinci kamp, sonra doruk. Şu uzun yolculuktan sonra bir de yorgunum ki... Allah bilir ya, Ağrıdağını hiç gözüm kesmiyor. Görür görmez Ağrı başımı döndürdü. Ama çarnaçar çıkacağız. Ta İstanbuldan bu iş için geldik.

Sabah oluyor. Hazırlık tamam. Dağa çıkacak gerilla bölüğü, bizlerden önce bütün hazırlığını tamamlamış. Kampları Ağrının eteğinde. Biz de onlara gideceğiz bugün.

Tam hazırlığımız bitiyor, hareket edeceğiz. Birden Ağrının üstünde kapkara bir duman... Bütün Ağrı ta eteklerine kadar duman içinde kalıyor. Duman yavaş yavaş ovaya iniyor. Belalı bir yağmur. Oluk oluk. Şimşekler çakıyor. Ağrıya bakıyorum. Bu yağmur, yağmur değil, yağmur gibi bir şimşek seli dört bir yandan durmadan Ağrıya akıyor. Karanlık, yağmurlu, boralı Ağrı, ışık içinde... Işığa boğulmuş.

Ağrıyı iyi bilen gerilla subayları:

"Çok iyi oldu bu yağmur," diyorlar. "Yarın ortalık sütliman olur. Dağda bir tek bulut parçası kalmaz."

Hakları var, sonradan öğrendim ki Ağrıda küçücük de olsa bir tek bulut parçasının bulunması hayra alamet değildir. O küçücük bulutun neler yapabileceğini git de Ağrıda gör. Bora, fırtına...

Bu sebepten o gün birinci kampa gitmeyip, heyetin Nuhun gemisini bulabileceğini sandığım, dağın kuzeyinde bulunan Ahuri vadisine doğru, Iğdır üstünden yola çıktık.

Lanetli Ahuri

Iğdır yolundayız. Buraları da Ağrının etekleri sayılır. Uzak yakın Anadoludaki bütün dağlar hemen hemen öyledir ya.

Cipimiz ilerliyor. Yükseklik üç bin metre. Fransızlar büyük dürbünlerle durup Ağrıya bakıyorlar. Şaştığım şu, neden bu kadar çok bakarlar? İnsan bir bakar, iki bakar...

Uzun, yorucu bir yolculuktan sonra Iğdıra gelip orada geceledik. Iğdırda nereden geldiği belirsiz bir bataklık kokusu... Sonra sivrisinekler... Burası Çukurovayı da geçmiş sinekler babında...

Iğdırdan sonra yolumuz Sürmeli ovada. Pamuk tarlaları... Tam Ağrının eteğinde, cilalanmış gibi dümdüz, geniş, kocaman bir ova... Ovanın üstünde Ağrıdağı. Burada Ağrıdağı, olduğundan iki misli, üç misli daha kocaman gözüküyor.

Sürmeli ovanın sıcağı beterin beteri... Biliyorum, biraz ötede, dağın eteğinde soğuktan durulmaz. Şimdi, yani bugünlerde Sürmeli ovada in yok, cin yok. Yaylaya, eteklere çekilmişler. Birkaç kişi bir köy kenarında öküzleri, mandaları dövene koşmuşlar, harman sürüyorlar. Göllerde mandalar yan gelip sıcağın altına yatmışlar. Sinek üşüşmüş sırtları güneşte parlıyor.

Bir köy geçtik. Ağaçlıklı bir köy. Ağaçları orman gibi. Köyün adı Karakoyunlu. Köydeki en göze batan şey, mezarlık. Mezar taşları koyun şeklinde. Hem de çok güzel, düzgün koyun heykelleri. Köyün yerlileri, bildiğimiz Karakoyunlu boyu var ya, onların torunları. Karakoyunlularda mezarı koyun şeklinde yapmak adetmiş.

Ahuriye doğru yükseliyoruz. Motorun sıcaklığı iki yüzü geçince araba duruyor, soğuyuncaya kadar bekliyoruz. Sonra yokuş yukarı vuruyoruz. Fransız heyeti, hepimiz, çırılçıplak denecek kadar soyunmuşuz. Yanıyoruz.

Ahuriye gelir gelmez bir soğuk dalgası bizi sarıverdi. Ahurinin yüksekliği epey fazla.

Ahuri köyü! Ahuri köyü daha yeni yerleştirilmiş. Eskiden buraları yasak bölgeymiş de ondan...

Ahuri vadisi uçsuz bucaksız... Ağrının karnına doğru ucu sivri bir hançer gibi uzanıyor!

Jandarma takip bölük komutanı Faik Şehsuvaroğluna misafiriz. Çok tatlı bir insan.

Aşağıda köyde, köylü kadınlar arasında amansız bir kavga... Yukarıdan kavgayı seyrediyoruz. Ben, yukarıdan aşağı kavga edenlere doğru iniyorum.

Kavga duruluyor. Köyde bir ihtiyar tanıdım. Çok meraklı bir adam. Niçin geldiğimizi soruyor. Anlatıyorum.

Küçücük gözlerinden bilen, fakat bildiğini haber vermek istemeyen bir insanın güvenine benzer ışıltı geçiyor.

Deşiyorum. Susuyor. Uzun, oldukça uzun bir müddet susup düşündükten sonra anlatıyor.

"Bu Ahuri köyü lanetli bir köydür."

"Neden öyle?"

"Öyledir," diyor.

Bir taşın üstüne oturup ilave ediyor:

"Ahuri lanetlidir. Bundan yüz yıl önce, tam yüz yıl önce Ahuride bir ağa varmış. Ağanın kızına çobanı aşık olmuş. Ağa, ağa değil bir Allahın gazabı... Kızı da çobana aşık... Koyunlar kuzular, Ağrı, cümlesi bu aşka tanık... Ağa da neden sonra bu aşkı duyar duymaz çobanın derisini yüzmeleri için adamlarına emir verir. Bütün köy ağanın adamı. Düşerler çobanın peşine... Çoban kaçıp Ağrıya sığınır. Ama bütün köy çoluk çocuk çobanın peşinde. Ağrı çobanı saklar. Kız da çoban öldürüldü diye deli divane, dağlara düşer. Bir zaman gelir, çoban aşkının ateşinden duramaz olur. Sevgilimi bir defa göreyim de öyle öldürsünler, der. Bir gece köye gelir. Gelir görür ki, ne görsün, köy yerinde yok. Kız da köyün yerinde

dolanıp durur. Buluşup Ağrıya giderler, muratlarına ererler. Çoban, gene çobanlık eder.

"İşte bu, Ağrının öfkesidir. Ahuriyi lanetlemiş, kocaman bir toprak parçasını, çobana zulmeden köyün üstüne göndermiştir. Ağrı öfkelenmesin bir kere... Ağrı bir yeri lanetlemesin... Elinden kurtuluş yok... Ahurinin yerinde ot bile bitmez..."

İhtiyarın anlattığı hikayenin aslı var. O yanlarda bu olayı herkes biliyor ve söylüyor. Bu toprak kayması sonunda yüz evlik Ahuri köyü, bir gece bütün insanıyla, hayvanıyla toprağa gömülmüş... Şimdi Ahurinin yeri kel bir tepeden, kılıç gibi keskin bir sırttan ibaret.

İhtiyar Kürtçe söylüyordu. Kadın erkek bütün köylüler de başımıza toplanmış, merakla bizi dinliyorlardı.

"Amca şimdi söyle, biz Nuhun gemisini bulabilir miyiz?"

Yaşlı, seyrek, ak sakallı zayıf yüzü küçücüktü. Gene sustu. Uzun zaman sustu söylemedi. Israrla gözlerine bakıp, bekliyordum.

"Bulamazsınız," dedi.

"Neden?"

"Bulamazsınız işte."

"Gemi bu dağda mıdır?"

"Bu dağdadır."

"Çürümemiş midir?"

"Çürümemiştir."

"Öyleyse neden bulamayız?"

"Bulamazsınız. Sizlere gözükmez."

"Şimdiye kadar gören olmuş mu?"

"Çoook!"

Sonra coştu:

"O gemi kıyamete kadar çürümez. O gemiyi yalnız günahsızlar, sabi çocuklar, evliyalar görebilir. Abanoz ağacından yapılmıştır. Sular çekilirken geminin durduğu yer hala bellidir. Mıhtepe yakınlarında bir düzlüktür. O yerin bir tonluk, iki tonluk, on tonluk bir kayasını alıp Van gölüne atın batmaz, aynen vapurlar gibi yüzer. Boşuna aramayın... Bu gavurlarla gemi size gözükmez."

"Sen gördün mü," dedim, "gemiyi?"

"Ben gördüm ya, bir çoban vardı bizim... Evliya çoban. O, gemiyi her zaman görürdü. Gemiden kopardığı bir parçayı yanında gezdirirdi. Kapkara bir parçaydı. Her hastalığa, ağrıya, sızıya iyi gelirdi. Sonra çoban kayıplara karıştı. Nuhun gemisine binmiş gitmiş derler."

Mıhtepenin yüzen taşları! Kaptan çoban... İkinci kurtuluşu bu çobandan bekleyebiliriz. Bir gün bizi gemisine alır belki.

Ahuri vadisi korkunç, tatlı efsaneler diyarı.

Ahuri vadisinden pırıl pırıl, ince, buz gibi bir su iniyor ovaya doğru.

Burada Ağrıya dair insanı sarhoş eden bir sürü hoş efsane dinledim. İçlerinde bir tanesi var, en tatlısı... Ağrının küsüp, başını alıp da başka yerlere gitmesi... Yalvara yalvara gönlünü ediyorlar da Ağrı yerine geri dönüyor. Burada bu kadar çok efsanenin meydana gelişi, Ağrıyı başka yerlerden ayıran özelliğidir sanırım.

Sabah, gün ışımadan Şehsuvaroğlunun çadırından Ahuri vadisine doğru yola düşüyoruz. Vadi sonsuz... Git git bitmiyor. İnsan gittikçe o boyuna uzaklaşıyor, derinleşiyor. Çürümüş hissini veren gevrek kayalar, insanın tepesine düşecekmiş gibi. Akşama kadar o kaya senin bu kaya benim dolaşıyoruz. Dört bin metreye çıktığımızda, vadi altımızda kocaman bir karanlık gibi kımıldıyor. İnsan elinde olmadan korkuyor. Yanımızda Ağrının cumudiyeleri... Sarkıyorlar. Güneş usuldan cumudiyelere vurmuş. İplik iplik bir pırıltı. Batan güneş buzların üstünde.

Ahuri vadisinin toprağı kırmızı. Bakır kırmızısı... Öylesine kırmızı ki, uzaktan insan yangın var sanıyor.

Fransızların gözleri cumudiyelerin altında. Bir tahta parçası... Canlarına can katacak... Yok... Ne yazık!..

Birinci Kampa Doğru

Apak tozdan hiçbir yerimiz gözükmüyor. Her bir yerimiz toza batmış. Doğubeyazıta Ahuriden işte böyle geldik.

Şu Doğubeyazıta köy desen değil, kasaba, şehir desen değil. Ağrının dibine halsiz, cansız, şöyle uzanıvermiş. İnsanları

da bu minval üzere. Üstlerine başlarına bakınca fakir oldukları anlaşılıveriyor. Bütün kasaba, evet kasaba diyelim artık, tezek kokuyor.

Buralarda çok tuhaf bir merak var. Anadolunun başka yerlerinde de vardır ya bu merak, bu kadar değil. Nereye gitsek, ne yapsak etrafımızı müthiş bir kalabalık sarıyor. Konuşmadan, hiçbir şey sormadan öylecesine bize bakıyorlar. Usanmıyorlar da. İnsan gözleri altında eziliyor. Bu kadar ısrarla, durmamacasına bakış... Pes billahi.

Doğubeyazıt eskiden yükseklerde, eteklerde imiş. Eski yer, şimdi bir harabe yığını.

Bu harabeler yurdunda hala dimdik duran bir cami var. Kartal yuvası gibi yükseklerde. Ben hiçbir şehrimizde bu kadar güzel, böylesine sabırla işlenmiş bir yapı görmedim. Ama karışık bir mimarisi var. Selçuktan tut da Osmanlıya, Araba kadar her telden çalıyor. Bununla beraber kendine göre yeni, yerine uymuş, oturmuş bir başkalığı, bir özelliği, bir sihri var.

Bu caminin bazı yerlerini yıkmış, nakışlarını parçalamışlar. Bunca güzel şeyin karşısında insan ağlamaklı oluyor. Ağrının laneti bu camiyi bu hale getirenlerin başına olsun. Bunu böyle dilerim.

Doğubeyazıtın kahveleri... Bütün Doğu Anadoluda olduğu gibi burada da kahveler dopdolu. Kahvelerdeki insanların, biz geldik geleli, işi gücü Nuhun gemisinden, Ağrıdağından söz açmak olmuş. Nereye gitsen, kiminle konuşsan hep Ağrı, hep Nuhun gemisi... Sual dolu gözler.

Her gelen soruyor:

"Acaba gemi bulunabilecek mi? Böyle bir şey var mı?"

Çoğu da: "Var olmasına var ya, bulamazsınız," diyorlar.

Var olanı niçin bulamayalım? Buna sebep ne? Bunu bir türlü anlayamıyorum.

Sonra buranın halkı Ağrıdağının başına kimsenin çıkamayacağına kuvvetle inanmış.

Kimse Ağrının tepesine çıkamaz, diyorlar da başka bir şey demiyorlar.

"Ya bundan önce çıkmış heyetler?" diyorum.

"Yalan," diyorlar. "Yalan. Şöyle karlı bir eteğe çıkıp resim çektiriyor, sonra iniyorlar."

Bu Ağrıya çıkılmaz inancı nereden geliyor? Karışık bir mesele mi? Bence, Ağrının insanı korkutan, ürküten heybetinden ileri geliyor bu düşünce. Yoksa neden çıkılmasın? Ben de böyle diyorum, diyorum ya, gelin de benden sorun! Ağrıdan ürkmüş durumdayım. Kararım boyuna değişiyor. Bir çıkmak, bir çıkmamak. Gece yatağa girince, dağa çıkmaya kesin kararımı veriyorum. Sabah olup da Ağrı bütün ağırlığı ile karşıma dikilince, derhal geceki verdiğim karardan cayıyorum.

Öyle bir hale geldim ki, ben de, oradaki halk gibi Ağrıya çıkılamayacağına, çıktık diyenlerin de yalan söylediklerine inandım. Son hükmüm, "bu dağın tepesine çıkılmaz" oldu.

"Ağrının tepesine, ta şu doruğa çıkacaksınız öyle mi?"

"Yok," diyorum, "benim böyle bir niyetim yok. Çıkacaklar var."

"Çıkabilirler mi dersin?"

"Bilmem ama benim gözüm kesmiyor."

"Bu akıl iyi akıl bey. Bak şu dağa, dünyanın yarısı."

Orta yaşlı, kara, top sakallı bir köylü durup dururken birden söze karışıyor:

"Bunlar, tüm aklını kaçırmışlar. Ağrıya çıkılamaz. Şimdiye kadar kimse çıkamamıştır."

Ve Ağrıya çıkanlara, çıkıp başına bela gelenlere dair bir sürü misaller veriyor.

Doğubeyazıtta olsun, etek köylerinde olsun, Ağrıya, Nuhun gemisine ait efsanelerin, rivayetlerin hemen hemen tümünün kahramanı çobandır. Çoban yiğittir, çoban aşık, çoban dertli, çoban evliyadır. Her şey çoban...

"Çam yarması gibi çoban. Aslan mı aslan, yiğit mi yiğit. Bir gün Ağrıdağına bakmış bakmış da bu mu çıkılmayan dağ demiş. Bunun üstüne böyle bir dağ daha oturtsalar gene tepesine çıkarım, demiş. Dağarcığını sırtına bağlayıp yürümüş. Bir ananın bir tek oğlu, bir ocağın umuduymuş... Anası arkasından gözyaşı dökmüş, etme oğul, gitme oğul. Bu dağ Ağrıdağıdır. İnsan ayağı basmamıştır. Bu dağ belalı dağdır. Kuş kanadıyla, yılan gövdesiyle çıkamaz. Bu dağ, dağlar padişahıdır. Karşısın-

da durulmaz. Bu dağa gün bile sürtünmeye korkar. Bu dağ yer seni yavrum. Gel etme bunu, gel gitme.

"Çoban dinlememiş anayı. İnsan gururu bu. Gücüne güvenen insan mağrur olur. Çoban düşmüş Ağrıya. Bir gün, iki gün yürümüş. Durmadan dinlenmeden yürümüş. Uyumuş bir yerde. Düşüne çok şeyler girmiş. Anasının eli yakasında: Gel gitme oğul! Bunu da dinlememiş. En sonunda çıkmış Ağrının başına. Dünyaya şöyle bir yukarıdan bakmış. Ayağına bulutlar sürünmüş. Bu sırada da yüreğine ilk olarak korku gelmiş. Var gücüyle aşağı doğru koşmaya başlamış. Ama Ağrı onu yakalamış, bırakmamış. Çoban donmuş orada. Donup taş kesilmiş. Bir kayanın üstünde çoban daha öyle durup durur. Yaa işte böyle kardeşim, Ağrıya çıkılamaz. Çıkan insanların hepsinin hali bu. Çıktık diyenlerin hepsi yalan söylüyor. Çıkılamaz."

Orada ne kadar insan varsak, dağa karşı durmuş, doruğuna, bir açılıp bir kapanan ak bulutlara bakıyorduk.

İçlerinden biri atıldı:

"Eşkıya Semo... Eşkıya Semonun da donmuş ölüsünü getirdiler. O da takmış kafasına ille çıkarım diye. Akıbeti donmak. Ağrı kızdır, kız oğlan kız."

O kadar çok, öyle konuştular ki, ben iyice bu işten vazgeçtim. İkinci kampa kadar çıkıp, tepeye gidenlerin yarı yoldan dönüşlerini seyredeceğim ve güleceğim hallerine.

Ama beni bu düşüncelerimden döndüren bir kişi var: Gerilla üsteğmeni Şahap Atalay. Şahap, Antepli, yirmi sekiz yaşlarında, tığ gibi, yağız bir delikanlı. Aylardır Ağrının eteklerinde yanmış. Biribirimize "Kaçakçı" diye takılıyoruz.

"Sen," diyor, "ne pahasına olursa olsun Ağrının tepesine çıkacaksın. Dağda on gün kalıp seni gene çıkaracağım."

Doğrusu bu ya, sözüne inanamıyorum. İnanmak istemiyorum.

İçimden:

"Sen kendin çık da..." diye söyleniyorum.

Şahap:

"Aldırma," diyordu, "zordur, zordur ama çıkılır. Biz mutlak çıkacağız. Ne pahasına olursa olsun."

O gün ikindiüzeri Şahapla birlikte ciple, İran hududu karakolunda bekleyen gerillacı bir arkadaşını almaya gidiyoruz. O da bizimle birlikte dağa çıkacak.

Hududa giderken gökte bir tek ak bulut yoktu. Arkadaşı aldık, dönerken ortalık kapkaranlık kesildi. At kuyruğu gibi ince bir yağmur başladı. Şimşekler iniyor. Bu ne kadar bol şimşek böyle! Ağrıya, yan tepelere, ta yanımıza... Dört bir tarafa şimşekler akıyor. Böyle bir yağmuru, şimşek selini ilk geldiğimiz gün de görmüştüm. Bir an geliyor, bir sürü şimşek bir arada, Ağrının tepesi ateş aleve kesiyor.

Her şimşek çakışta biz, cipin içine bir yumuluyoruz. Ta yanımıza, cipin bir metre önüne arkasına düşüyorlar.

"Bu da ne?" diyorum. "Yarın da dağa çıkamayacak mıyız?"

Şahap:

"Bu çok iyi oldu," diyor. "Yağmurun bu kadar şiddetle yağması, ortalıkta bir tek bulut bırakmaz yarına. Talihimiz varmış."

Yağmur diniyor. Bulutlar Ağrının üstüne koşuşuyorlar. Gün batarken Doğubeyazıta gelip, dağın eteğindeki birinci kampa doğru yola çıkıyoruz.

Batan gün, göllenmiş yağmur sularını kırmızılaştırıyor.

Dağ Başlıyor

Bir yağmur sonu akşamı... Kampımız Ağrının eteğindeki düzlüktedir. Yağmur sonu toprağı mis gibi kokuyor. Bu toprak... Bu toprak bir bahar toprağı gibi taze ve tatlı kokuyor. Toprak kokusunun bu kadar tatlısı yalnız Ağrıya has olsa gerek. Sonra bu toprak kokusuna bir koku daha karışıyor. Ben bu kokuda dertli, belalı, ama her şeye rağmen tatlı çocukluğumu yaşadım: Bizim Çukurovadaki köyün önünden Ceyhan ırmağı akar. Ceyhan ırmağının kıyılarında "püren" dediğimiz bir bitki vardır. İşte burada, toprak kokusuna karışan koku, bu "püren" kokusudur. İnsan neler düşünmüyor: Bir yangın içindeki Çukurova... Ala karlı Ağrıdağı. Nereden nereye!.. Pürenle ellerimiz Ağrıdağında birleşti. Oradaki herkese, elime bir tutam pü-

ren alıp gösteriyorum. Püreni bir koklayan bir daha kokluyor. Buna bir seviniyorum ki...

İnce ince püren dallarını koparıp bir demet yapıyorum. İstanbuldaki sevdiklerim de püreni koklasınlar...

Bu gece noldu böyle? Bu gece, bütün çocukluğumu, Çukurovamı buluyorum Ağrı eteklerinde... Şiiriyle, belasıyla...

Şiiri, kokusu püren, belası da sivrisinek... Bir sivrisinek var, Çukurova sinekleri yanında sinekten bile sayılmaz... Ağrı değil, Çukurova... Kamp değil, bizim köy...

On kişi bir çadıra doluyoruz. Erken kalkmak için, erken uyumak gerek. Meraktan, bu çıldırtıcı toprak, püren kokusundan gözüme uyku girmiyor...

Sonra sivrisinekler... Buranın sinekleri bir de kocaman ki... Ağrı sinekleri, Çukurova sinekleri gibi cılız olacak değil ya... Sinek göz açtırmıyor. Uykudan geçtik artık... Şu sineklere parçalanmadan yakayı bir sıyırsak... Büyütüyorum sanılmasın. Bu böyle.

Yanımda yatan, dağ gönüllüsü Doğubeyazıt kaymakamıdır. Çırpınıp duruyor.

Neyse, göz yummadan sabahı ediyoruz. Yorgun yorgun Ağrıya doğru... Ağrı her derde devadır, derler. Bizim yaralarımıza da belki... Sineğin kabarttığı, deldiği yerler sızlıyor.

Ortalık usuldan aydınlanmış. Toprağa uzanıp doya doya püren kokluyorum. Bütün yorgunluğum geçiyor. Terütazeyim. Anamdan yeni doğmuş gibiyim.

Kampta telaş, hazırlık... Acele ediyoruz. Gün doğmadan Eli yaylasını tutmalı... Yoksa sıcak yakar kavurur. Sıcaktan bir adım atılmaz. Eli yaylasından sonra soğuk başlar artık. Ondan sonra sıkı giyinmek gerek.

Ceket, gömlek, atlet... Üst tarafımız çırılçıplak. Ürperiyorum. Çıplak sırtıma bir asker çantası bağlıyorum, içinde sigaralarım, fotoğraf makinam var.

Çok kalabalığız... Ağrıya sefer var sanki...

Önceleri çok neşeli olan Nuh gemisi arayıcıları bu sabah çok durgun, kederliler nedense.

Yanlarına sokulup, "Nuhun transatlantiği," diyorum.

Kısa boylusu ve en neşelisi, eliyle doruğu işaret edip:

"Orada işte," diyor.

Nuh Hazretleri eğer böyle olacağını bilseydi, gemisini gidip de Ağrının doruğuna kondurmazdı. Biliyoruz, biliyoruz ki Nuh iyi adamdır. O olmasaydı şimdi dünyamız bomboş kalırdı. Bu kadarcık iyiliği de esirgeyecek değildi ya?

Ağrının tepesindeki üşümüş yıldızlar ağarıyor.

Gün, doruğun çok aşağılarından, Ağrının sağ kanadı üstünden doğar. Orada bir ağartı, kocaman, fışkırmaya hazırlanmış bir top ışık... Öyle duruyor. Ne gün doğuyor, ne de kızarıyor. Kocaman, birikmiş bir top ışık!..

Yönümüzü Ağrıya döndük. "Uğurlar olsun."

Ver elini Ağrının doruğu... İçimizde biri var. Yüzü sapsarı kesilmiş, dudakları titriyor.

Arkadaşlar takılıyorlar:

"Bu halin var da neden gelirsin?"

Öteki susuyor.

Tırmanıyoruz. Eteklerde ayaklarımız toprak görmüyor. Hep taş... Yerinden oynamış taşlar... Taşların, kayaların hiçbiri yerli değil. Başka yerlerden gelmişler. Başka yerlere, ovaya, aşağılara gidecekler. Taşlar, kayalar renk renk. Kırmızısı, karası, yeşile çalanı... Sarısı da var... Korkunç, taş dolmuş dereler geçiyoruz. Daha ilk başta insan bu dağa çıkmanın ne kadar zor olduğunu anlıyor. Ayak, toprak yüzü görmüyor, dedim... Taşlar da başka dağların taşları gibi yerli değil. Bir basıyorsun, ayağının altındaki taş kayıyor. Şu dağcılık sopasını icat edenin eli dert görmesin. O olmasaydı, gerçekten halimiz dumandı. Kayıp parçalanmak işten bile değil...

Daha şimdiden başladık. Halbuki yürüdüğümüz yerler o kadar dik, sarp da değil. Önden gidenler bağırıyorlar:

"Taş!"

Bu bir paroladır. Önden gidenin ayağından bir taş kayarsa, aşağıdakiler başlarının çaresine baksınlar diye "taş, taş!" bağırılır. Aşağıdakiler de ona göre kendini korur. Kayan bir taş olsa neyse ne! Bir taş, ikinci taşı getiriyor. Aşağı doğru bir taş seli...

Biraz yükselince gün doğdu. Çıplak, terli bedenler gün ışığında parlıyor.

Daha Eli yaylasına epey var. Terden gömlek giyilmiyor. Yokuş yukarı insan sıcaktan çatlayacak. Beş saatlık sıkı bir yürüyüşten sonra Eli yaylasındayız. Eli yaylasında, bir su başında yaylacı çadırları. Çadırlar düzlükte bir oba olmuşlar. Eli yaylasının ayranı çok güzel...

Şaşkın şaşkın bizim şu çıplak, yorgun halimize bakan köylü kadınlar, ha bire ayran taşıyorlar.

Hasan Çöktüye bir saatlık misafirlikten sonra tekrar yola düzülüyoruz.

İncecik, serin yayla havası, bir saat içinde bütün yorgunluğumuzu gideriyor.

İşte bundan sonradır ki olan oluyor. Sarp, duvar gibi dik, her basışta dökülen taşlarıyla Ağrıyla cebelleşme başlıyor.

Ağustos Ortasında Tipi

İnce, yalın bir kılıç gibi keskin taşları harman olmuş bir düzlükten ilerliyoruz. Ne ağaç, ne bitki. Sararmış otlar yerle beraber. Sarı, sapsarı bir örtü. Su, pınar arama. İnsan susuzluktan ölse bir damla su bulamaz. Ağrıdan su çıkmıyor mu? Çıkıyor. Hem de bol bol. Ama bir kötü huyları var bu suların. Çıkıyorlar, çıktıkları yerden itibaren iki metre aktıktan sonra toprağa geri gömülüyorlar. Koydunsa bul. Bu suların çıktıkları yerlerde koyu, kapkara bir yeşillik oluyor. Bu dağda orta, yumuşak hiçbir renk görülmüyor. Yeşili alabildiğine keskin yeşil, sarısı, kırmızısı alabildiğine sarı, kırmızı. Beyazı, sütbeyaz. Bir ölçü yok. Renkler başını almış doludizgin gidiyor. Renkler insanı sersemletiyor.

Ağrıdağı, dağ değil, bir taş çölü. Şu taş çölü lafı da Ağrıya bir yakıştı ki... Nereye, ne yana baksan kırılmış, üst üste yığılıp öbek olmuş, yanmış, çürümüş, demir rengi, ateş rengi, kömür rengi taşlar.

Soluk soluğa dağa çıkarken, insanın içine garip bir duygu çöküyor. Garip, anlaşılamaz. İnsanın burnuna bir koku gelir gibi oluyor. Bir yangın yeri kokusu. Sanki biraz önce Ağrıyı bir ateş alev sarmış. Biz gelmeden de az önce söndürmüşler. Ayak-

larımızı bu yangın yerinin sıcaklığına korka korka basıyoruz sanki. Bir kocaman kayanın dibinden bu yangın yerinin dumanı oylum oylum tütüyor gibi.

Bir yere geldik. Burada da büyük bir taş alanı. Tepede keskin bir kaya parçası. Neredeyse düşecek. Kaya parçasının dibinden zavallı bir kar suyu sızıyor.

Taş alanının taşları kavrulmuş, yanmış, büzülmüş. Taşlar demir tortusu gibi bir şey. Yangın yerini tamamlıyor.

Dermanımız, gücümüz tükeniyor. Yokuş yukarı da çık çık bitmiyor. Uzaktan biraz çekilebilir gibi görünen dağ, içine girdikçe umudu kesiyor. Doruk çok uzaklarda. Doruk minare gibi sipsivri.

Üç bin beş yüz metredeyiz. Usuldan başım dönüyor. Başımda belli belirsiz bir ağrı. Yere basıyorum, basıyorum ya, ağırlığımı hiç duymuyorum. Bir hafifim ki... Havadan olacak.

İkindiüzeridir. Aşağıdan bize doğru kara bir bulut geliyor. İyice yorulmuşuz artık. Her on beş dakikada bir dinlenmek zorunda kalıyoruz. Daha önce de söyledim. Dağın yorgunluğu uzun sürmüyor, biraz oturmak, dinlenmek insanı yepyeni, dinç ediveriyor.

Ağrıdağının yangınını göstererek:

"Nuhun gemisi bu yangında yanmıştır," diyorum.

Arkadaşlardan biri gayet ciddi:

"Ağrıdağı çok yanmıştır. Şu gördükleriniz küllerdir. Tabii bu yangında Nuhun gemisi..."

Nuh gemisi üstüne şakalar ediyoruz.

Sular çekildiğinde... Bir güvercin geliyor gözümüzün önüne, bembeyaz. Ağzında bir zeytin dalı. Karayı ilk haber veren kurtarıcı. Sulh ve sükun.

"Sular çekilince yer gök ıslak. Yakacak odunlar da ıslak. Nuh gemiyi söküp, yemek pişirmek, ısınmak için yakmıştır mutlak..."

Bir arkadaş bunu Fransızlara tercüme ediyor. Fransızlar buna güceniyorlar.

Kısa boylusu dosdoğru işaret edip: "İşte oradadır," diyor.

Kim ne derse desin, işte orada. Can çıkmayınca umut çıkmaz. Bana öyle geliyor ki, biz doruğa ulaşmadan canımız çıkacak.

Kara bulut bize doğru yükseliyor. Onunla beraber de bir soğuk dalgası... Terli terli oturup yorgunluk almanın sırası değil. Yol alıyoruz.

En sonunda kara bulut gelip bizi sardı. Önce usuldan bir yağmur. Sonra tipi başladı. Soğuk, üşütücü, insanın iliklerine işleyen bir soğuk. Ben kışın sıfırın altında 30 derecede Erzurumda bir ay kaldım. Bu kadar üşümedim. Bu kadar yılmadım. İki büklüm olmuş, bütün dayanma gücümü yitirmiştim. Birden sıcaktan soğuğa geçişten midir nedir, belki de yorgunluktandır, belki de dağ soğuğudur. Şimdi biliyorum, biliyorum ki, bu saatta aşağılar yanıyor. Sıcak, dayanılmaz bir sıcak hasreti duyuyorum. Nerede kaldı Ağrının çöllüğü? Nerede demin taze duman tüten yangın yeri... Tipi göz açtırmıyor.

Şu ikinci kamp yerine varsak da dağ elbiselerimizi bir giysek. Kurtarır mı ki? Fırtına böyle devam ederse değil doruğa, kamp yerine bile varamayacağız. Bereket versin tipi uzun sürmüyor. Birden açıyor. Yeniden gene başlıyor.

Duvar gibi bir sırttayız. Sırtın taşları da ufak ufak. İri taşlar neyse ne, ufak taşlarda yürümek, ölüme bedel. Ayak yeri tutmuyor ki. Yükseldikçe de taşlar küçülüyor. İkide bir, bir taş yığını yanımdan gürültüyle aşağıya akıp gidiyor. Her an ölümle karşı karşıyayız.

Karlı yerler de başladı. Yanımızdaki dereler karla, buzla dopdolu. Hafif sarhoşluğum, baş ağrım biraz daha artıyor.

Anadolu Ajansının yaşlı muhabiri, eski gazeteci arkadaş Salahaddine bakıyorum, büzülüp iyicene çadır bezine sarınmış. Nerede o canlı, şakacı, dipdiri Salahaddin...

Şimdi bu anda burada biz bütün gücümüzle titrerken, bu ağustos gününde, aşağılarda, ovada insanlar buram buram ne kadar da güzel terliyorlar. Sıcak hasreti... Halbuki bir gün önce sıcaktan elaman ediyordum. Şimdi ellerimi, yalnız ellerimi ısıtacak bir küçücük ateş bulsam, dünyada hiçbir şeye değişmem.

Kampımız tam doruğun dibinde bir düzlük. Yanındaki dereden kar suları akıyor. Bir günlük uzun bir yürüyüşten sonra dilim damağım kurumuş, soğuktan tir tir titrerken içim yanıyor. Dişleri döken kar suyundan kana kana içiyorum.

Gene birden bulutlar çekilip gün başladı. Güneş soğuğa hiç tesir etmiyor. Başımdaki ağrı da çoğaldı.

Her birimiz bir, iki, üç battaniyeye büründük. Bütün battaniyeleri üstümüze yığsak gene para etmeyecek. Oturulacak yer de yok. Toprak ıslak ıslak parlıyor.

Yorgunluk kahrediyor, bir de uyku bastırdı. Uykudan göz açılmıyor. Uykuda dolaşır bir halimiz var. Bir acıkmışız ki... Elimize ne geçerse yiyoruz. Yiyoruz, biraz sonra gene acıkıyoruz.

Çadırlar kuruluyor. Kuruladursun. Çadır şiddetli soğuğa ne eder? Ben köşemde titremekle meşgulüm.

Ayağımın altı kurşun yemiş gibi yanıp sızlıyor.

Yağmur sonu dağa gün vurmuş. Dağın renk renk taşları, karı, sararmış keskin sarı otları, yer yer koyu yeşili amansız bir pırıltı ile ışıldıyor.

Altımızdaki ova karanlıkta. Gün aşağılara indikçe, yavaş yavaş karanlık da bize doğru yükseliyor.

Gün battı, gitti. Ova ve bizim bulunduğumuz yer koyu bir karanlığa büründü. Ama Ağrının doruğu ışık içinde. Gün vurmuş, buzları parlıyor. Öyle geliyor ki, bütün gece Ağrı böyle ışıklı kalacak. Sonra doruktaki ışık da usuldan yukarılara çekildi. Bir zaman da doruğun ucu bir altın pırıltısı içinde kaldı. Parlayıp parlayıp söndü.

Kampta kalın dağ elbiselerimiz dağıtıldı. İçi yünlü sıcacık elbiseler. Elbiseyle battaniyelerin altına girdik. Uyku. Hem uyunur, hem titrenir mi? Biz şimdilik ikisini de yapıyoruz.

O gece, iki yanımda yatan doktor Kemal ile Üsteğmen Nazmı Yatmanın battaniyelerini hep üstüme almışım. Donmuşlar onlar. Sanki aldım da ne oldu, ben ısındım mı?

"Dağ Uykusudur Bu!"

Battaniyelerin içinden donmuş gibi çıktık. Herkes yumulmuş elini ovuşturuyor.

Sabahın çok erken saatı. Ama Ağrının tepesine gün vurmuş, insan uyuyup uyanıyor, Ağrının tepesini ışıklı görüyor.

Hazırlık... Sonra dağa doğru yürüyüş.

Bulunduğumuz yer 4500 metre. Demek ki daha doruğa 665 metre var. 665 metre dile kolay. Hangi 665 metre! Şöyle doruğa bakıyorsun da bir ömür boyu yürü çıkamazsın gibi geliyor. Gözüme doruğun aşağılarındaki bir tepeyi kestiriyorum. Oraya kadar çıkar dönerim, diyorum. Ama olmuyor, yapamıyor insan. Bir yer, bir an geliyor ki, ölüm de göze alınıyor.

Doktor tansiyonumu ölçtü: 14. Aşağıda 12,5 tu. Nabzım, 134. Aşağıda 110 du. Doktorla göz göze geliyoruz. Bir şey söylemiyor.

Kamptan 24 kişi iyice giyinip yola düştük. Sekizi gerilla eri. Tam üç aydır dağda pişmişler. Gerisi subay, Fransızlar ve Doğubeyazıt kaymakamı.

Artık yokuş yukarı çıkış terletmiyor. Soğuk ellerimi donduruyor. Fotoğraf makinasını cebime yerleştirdim. Ellerim de cebimde. Baş ağrım her adımda biraz daha artıyor. Gözlerim kapanıyor. Ayakta uyuyup kalacağım.

Yanımdakilere:

"Bu uyku nedir böyle?" diye soruyorum.

"Daha yükselelim görürsün. Dağ uykusudur bu! Bu hava böyle uyutur insanı," diyorlar.

Bu da mı gelecekti başıma?

Şu taşların Allah belasını versin artık. Basacak bir toprak, sağlam bir kaya parçası olsa... Doğru dürüst basamıyorsun ki. Şöyle tartarak, düşünerek basacaksın.

4700 metredeyiz ve gün doğuyor. Aşağıdan gelen kara bulut, gene musallat. Etme eyleme bulut... Ne aman dinler, ne zaman. Sarıveriyor. Artık aşağılardaki gibi ilkten yağmurla başlamıyor. Kar, tipi, bora...

4700 den sonra soluk da alınmıyor kolay kolay. Bir an için olsun ağzı kapamak boğulmaya sebep olabilir. Kime baksam yüzü sapsarı.

Sekiz asker önde. Onlar kolay ilerliyorlar. Kılavuz Şahap Atalay dönüp dönüp bana bakıyor. İkide bir:

"Yaşşa be kaçakçı!" diyor.

Gözüme kestirdiğim, dönmek istediğim sırtı çoktan geçtik.

Kaymakam ve daha birkaç kişi yüzleri sapsarı kesilmiş, halsiz geri döndüler. Subaylar kaymakamın bu kadar yükseğe

çıkabildiğine şaşıyorlar. İdmansız, masa başından kalk, sonra düş Ağrıya.

Her adımda bir kere durup, uzun uzun soluk alıyoruz. Yorgun, yarış sonu atları gibi ha bire soluyoruz.

Molaları on beş dakikaya çıkardık. Bu on beş dakika içinde birden uyuyuveriyorum. Nerde o İstanbuldaki gözüme uyku girmeyen geceler? Uyuyabilmek için çektiklerim! Hareket ederken beni derin uykumdan dürte dürte uyandırıyorlar. Ne rahat, ne tatlı bir uyku... Uyuyan yalnız ben miyim? Herkesin hali bu minval üzere.

Molalarda bazan burnuma keskin, ama çok keskin bir çiçek kokusu geliyor. Bakıyorum, taşların arasında bir santim boyunda, bazan da yerle bir, sarı, mavi, kırmızı çiçekler... Dağ çiçekleri böyle acı, böyle bıçak gibi keskin mi kokarlar? Ağrının her şeyi sert.

4700 metrede yürürken, yürürken diyorum, bakmayın lafıma, buna yürümek değil sürünmek derler. Yürürken Şahap Atalay ötede, karların üstünde uçan uzunca sütbeyaz bir kuş gösteriyor. Bu da Ağrıda görüp göreceğimiz tek canlı oluyor.

Ağrının Tam Tepesinde

Önümde geniş bir alan ağarıyor. Buraya nasıl geldim, neyle geldim, farkında değilim. Yalnız biliyorum ki, burası Ağrının tepesidir. Bu ağaran da tepenin buzlarıdır. Rüzgar bütün şiddetiyle esiyor ve tipiyi savurup donduruyor. İlerde tek sıra olmuş askerler gidiyorlar. Bunlar en yüksek doruğa bayrağımızı çekecekler.

Rüzgar, halsizlik... Ben artık onları takip edemiyorum. Bu rüzgarda bu kadar yeri yürümek artık benim için imkansız. Fakat içimde bir dert var. Durdurmuyor. İlle tam doruğa ben de çıkacağım.

Tepe bir buz düzlüğü. Geniş ve dümdüz. Bir kilometrekare kadar, ortasında bir uçtan bir uca uzanmış, derince bir çukur. Eski bir ırmak yatağı gibi bir şey. Burada buzdan başka bir şey yok. Başını yukarı kaldırıp göklere bakamıyorsun. Gökler bile apak.

Düşe kalka askerlerin yürüdükleri yöne doğru, yanımda Ramiz Egeli, yürüyoruz. Onlara yetişmek sanki çok gerekmiş, olmazsa olmazmış gibi. Şahap ve askerleri doruğun dibindeler. Fırtına değmiş dal gibi bükülüyorlar. Merasim duruşu... Sonra doruğa çıkıp bayrağı dikiyorlar. Ben bulunduğum yerden Şahaba bağırıyorum:

"Bekle, geliyoruz. Biz de geliyoruz!"

Ne akıl! Sanki bekleyecekler! Hem bu karda kıyamette nasıl beklerler? Bekleyecekler de ne olacak?

Ramiz Egeli:

"Üzülme," diyor. "Ha orası, ha burası... Her yeri Ağrının doruğudur."

"Ama esas doruk orasıdır," diyorum.

Şahap beklese oraya varabilir miydim? Gayrı orasını kestiremiyorum.

Aşağılar bulutlar içinde, bulutlar ak, kara, bulutlar bir açılıp bir kapanıyorlar.

Doruktan uzaklara, kuzeye, batıya, güneye, her bir yöne bakıyorum. Toprak, dağ, dere görünmüyor. Her şey, her fazlalık silinmiş. Bazı yerlerde dumanlar kararıp bazı yerlerde cam gibi bir hal alıyorlar. Ağrının tepesinden dünyamız, yaşadığımız yerler bir dumandan, renk renk bir dumandan ibaret görünüyor.

Buzların üstünde bir zaman oturup kalmışım. Soğuktan bütün kanım çekilmiş. Güya Şahabı ve askerlerini bekliyorum. Onları beklemek vesile. İnmeyi gözüm kesmiyor. Ramiz Egeli "inelim" diye ısrar ediyor.

İyice sarhoşum. Başım bir de dönüyor ki... Boğulacağım. Şurada kalıp derin bir uyku çekmek. Ne olursa olsun yapardım. Hiçbir akıbeti düşünmeden burada, bu Ağrının doruğunda, şöyle rahatça kıvrılıp uyur kalırdım.

Ramiz kalkmam için ısrar etti etti, sonra, ne yapsın, ben oralı olmayınca, yürüdü gitti. Ben de arkasından bakakaldım.

Ramiz aşağıdan boyuna bağırıyor:

"Gel, gel! Donar, kalırsın."

"Biraz bekle, geliyorum," diyorum ve tekrar dalıyorum.

En sonunda, olacak gibi değil, doruktan aşağıya kendimi atarcasına hızla yürüyorum. Ayaklarımın altındaki kumlar ka-

yıyor. Bazan kuma boylu boyunca seriliyorum. Ramiz önden önden gidiyor. Bütün derdim halimi, zayıflığımı Ramize bildirmemek. Ramizin hali benimkinden iyi mi? Hiç sanmam. Onun da yüzü kül kesilmiş. Sararmış yüzünü gördükçe, kim bilir ben ne haldeyim diye korkuyorum.

Otuz metrede bir, hiç farkında olmadan bir kayanın üstüne çıkıveriyorum. Ramiz boyuna çağırmasa olduğum yerden kalkacaklardan değilim.

"Akşam oluyor, gece soğuğu bizi dondurur, kalk!"

Donmak... Korkunç bir ölüm dalgası kafamdan şimşek gibi geçiyor. Kendime geliyorum. Ama aşağılara bakınca buraya kadar nasıl çıktığıma şaşıp kalıyorum. Buradan inilmez. Şuradan, beni şöyle rahatça bir indiren olsa...

Ramiz:

"Bak," diyor, "şu kaya var ya, onu geçtikten sonra indik demektir."

Öyle birçok kayalıklar, taş tarlaları, vadiler, dereler geçiyoruz. Ne indiğimiz var, ne bir şey. Kamp çadırlarımız uzaklarda, erişilmez bir yerde, küçücük küçücük ağarıyorlar.

Geldiğimiz yolu da kaybettik. Çıktığımız yol, nispeten daha rahattı. Bir vadinin dik yamacındayız. Sağa sola kıvranıyoruz. Her bastıkça bir taş tarlası bizimle birlikte aşağılara doğru akıyor. Düşmelerimin, taşlarla birlikte sürüklenmelerimin haddi hesabı yok. Sağ elimin başparmağından durmadan kan akıyor. Her yanım sızlıyor. Bu iyi oldu işte. Uykuyu, açlığı, sarhoşluğu unutturdu sızı. Uykuya en iyi çare buymuş meğer.

"Bana bak Ramiz," diyorum, "gel biz kampa gitmeyelim. Şu yaylacı çadırlarına gidelim. Orada yatak vardır. Bu gece rahat bir yatakta yatarız. Kampta, bu yorgunluğun üstüne soğuktan ölürüz."

Köye gitmeye karar verip, yönümüzü oraya çeviriyoruz. Dik, üç kilometre uzunluğunda bir taş bayırı inince düzlük bir yer başlıyor. Düzlüğü bir tutabilsek yaşadık. Düzlüğün yanındaki bir vadi karla dolu. Baktık, birkaç kişi kara oturmuş kayıyorlar. Dümenleri de dirsekleri. Cankurtaran diye buna derler. Seviniyoruz. Köyü unuttuk. Kamp daha yakın.

Vadiye gelip karın üstüne oturduk. Bütün hızımızla iniyoruz. Hızdan mıdır nedir, başımın ağrısı bir zaman için geçiyor.

Karanlık basıyor. Hem de iyice bir karanlık. Koyu.

Kardan kalktığımız zaman, bakıyorum ki her tarafım, ayakkabılarımın içi, pantolon karla dolmuş. Yağmurdan kaçarken doluya... Karları temizlemek hayli iş. Öyle yola düşüyorum. Ben yürüdükçe kar eriyor ve her tarafım su içinde kalıyor. Ayakkabım vıcık vıcık. Ayaklarımdan çıkıverdi.

Arkadan bir arkadaş geliyor, bitmiş. İki asker kollarına girmişler, ayakları bükülüyor. Gene benim halime şükür.

Şimdi üç kişi olduk. Tepeye çıkanlardan tank yüzbaşısı İbrahim Araş da bize katıldı. Zayıf, yaşlıca bir adam. Tepede bizim önümüzdeydi. Daha hayretler içindeyim, biz neysek ne ya, bu adam tepeye nasıl çıktı, o kadar genç, kuvvetli insan kaldı da?

Çadıra gelip kendimi içeri atıveriyorum.

"Telsiz kuruldu, haydi haberi gazeteye ver," diyorlar.

Benim başımı kaldıracak halim yok. Değil haber, bir tek kelime bile yazamam. O gün gazeteye haberi gönderemiyorum.

Nasıl uyudum, nasıl uyandım, bu da bence belli değil...

İkinci kamptan ayrılırken dönüp Ağrının duman içinde, bulut içinde ağaran başına bakıyorum. Çok uzak, korkunç bir dünya. Dün ben oraya çıktım öyle mi? Bir türlü inanamıyorum.

Ağrı, dünyanın üstüne ikinci bir dünya gibi oturmuş.

Ağrı Uzaklarda Kalıyor

Doğubeyazıtta tanıdık tanımadık kime rastlasam soruyor:

"Ta tepeye çıkabildiniz mi?"

"Çıktık," diyorum, inanmıyorlar.

İndiğimiz gece bu yüzden bir de kavga oldu.

Uzun uzun, inceden inceye, Ağrının tepesinde ne var ne yok, hepsini de öğrenmek istiyorlar. O kadar çok duymuşlar ki, Ağrının tepesini çıkanlardan daha iyi biliyorlar. Biliyorlar ama çıktığımıza da bir türlü inanmıyorlar.

"Tepe bir buz düzlüğüdür. Ortasında derin bir de çukur vardır. Bu düzlükte ocak taşı gibi durmuş üç de doruk vardır. Üç ocak taşı..."

Öteki soruyor:

"Buzların kalınlığı ne kadar?"

"Bilmem," diyorum.

"Elli metredir," diyor.

"Ne biliyorsun?"

"Biz hepsini biliriz."

Gemiyi de soruyorlar. Gemi buzların altındaymış. Biz, değil gemi, doğru dürüst buzları bile göremedik.

Ben, Ağrıdan indikten sonra, artık gideceğimizi sanıyordum. Fakat Fransızlar bir "Korhandır, Korhan" tutturdular. Haritada küçücük bir mavi göl işaret ediyorlar. Gölün üstünde 4200 metre yazıyor. Gölden 300 metre yukarılarda, Ağrıdağına daha önce çıkmışlar, tayyareciler tarafından gemiye benzer bir cismin görüldüğü iddia ediliyor. İlle de o cismi bulacağız. Bulalım.

Gene düştük yollara. Gene toz duman. Üstüne üstlük bir de Ağrı yorgunluğu. Korhana nereden gidilir, en kestirme yolu arıyoruz. Herkes bir şey söylüyor. Velhasıl gölü, Korhanı pek bilen yok.

En sonunda, ikinci defa olarak Ahuriye gittik. Ahuride bir de kılavuz bulduk. Yetmiş yaşlarında Selim Ağa. Selim Ağa kısa boylu, incecik, ak sakallı bir adam. Bir yürüyor ki, on sekizinde delikanlıdır, dersin.

Sabahleyin Ahuriden aldık önümüze dağı... Korhan gölü dedikleri, burada halkça "Küp" gölü. Yetişmek için bütün gücümüzle dağa tırmanıyoruz. Gün battı gitti, karanlık kavuştu, biz daha tırmanıyoruz. Küp gölüne yetişemedik. O gece, bir çadırda geceledik. Bizi çok iyi ağırladılar. Çadırda da yorgan koymadık, üstümüze örttük. Çadırdakiler bizim bu halimize şaşıyor. Biz de onların hallerine şaşıyoruz. Bu adamlar yaz, bahar yüzü görmüyorlar öyleyse. Düşündüğümü onlara söylüyorum, gülüyorlar:

"Bahar gelir karlar erimeye başlar, biz köyden çıkıp, kardan ilk açılan toprağa çadırlarımızı kurarız. Karlar eriyip yukarılara doğru çekildikçe biz de onu takip ede ede ta buralara kadar geliriz. Sonra kar yağmaya başlar, karlar aşağılara indikçe biz de çadırları aşağılara kadar çekeriz. Kar gelir köyün kapısını tutar, bizler de o zaman içeri gireriz."

İyi usul. Kar nerde, o orada yok.

Sabahleyin erkenden Küp gölüne... Doruğun gene eteğindeyiz. Buralar bizim çıktığımız yer gibi değil, sert, yalçın, dik. Buralarda geyik bile sekemez. Öyle belalı yer. Biz çıkmak için en iyi yeri seçmişiz meğer...

Doruk tepemize düşecek gibi.

Bir rüzgar esiyor, deviriyor insanı... Rüzgarla birlikte bir fısıltı, bir gürültü, gök yer biribirine kavuşuyor gibi.

Sabah vaktidir. Bu gürültü, bu fısıltı ne acaba? Ta şafaktan başladı. Gürültüden sonra bir rüzgar esiyor, yıkıp süpürüp götürüyor. Sonradan anladık. Çok da merak ediyorduk bunu. Bir kayanın dibinden yürürken gene aynı dehşetli gürültü, pek yakınımızda bu. Baktık gördük ki, doruğun aşağılarından kocaman bir buz parçası kopmuş, toz duman, bulut içinde yuvarlanıyor. Rüzgarı, çarpıp arkadan gelen bucak müdürünü yıktı.

Göl nerede? Selim Ağaya belki her adımda soruyoruz. Selim "Aha şurada" diyor. Aha şurada bir türlü bitmiyor. Öğle oldu, şafaktan beri durmadan dinlenmeden yürüyoruz. Gölü daha bulamadık. Artık şüphe ediyorum: Ne göl var, ne bir şey... Bu kadar yükseklikte göl ne arasın. Kara bulutlar gökte dönüp duruyor. Gene tipi yiyeceğiz.

Keskin, sivri bir tepeye bizden önce çıkan Selim Ağa bağırıyor:

"Geldik göle!"

Bütün yorgunluğuma rağmen koşuyorum. Bunca zahmete katlandığımız göl!

Göl, bir harman yeri büyüklüğünde. Çok derinlerde. Göl değil kuyu. Ama Ağrıya has dev gibi bir kuyu. Ağrının kuyusu bizim kuyularımız gibi küçücük olacak değil ya... Her neyse, bu göl görülmeye değer. Güzelliği bütün sıkıntımı unutturdu.

Dört bir yanı, yani kuyunun ağzı, kırmızı, bıçak ağzı gibi kayalar. Göle kadar daralarak inen yumuşak bakır rengi hoş bir toprak, toprağın arasına koyu bir yeşil serpilmiş, sonra gölün mavisi... Gölün kıyıları çepeçevre, lekesiz bembeyaz karla çevrilmiş. Kar çizgisinin üstünde türlü renkte çiçekler... Burası çi-

çek kokuyor. Bütün göl acı bir çiçek kokusuyla bezeli. Öyle geliyor ki bana, buradan bir tek çiçek al, koy bir eve, bir ömür boyu Ağrı kokusuyla koksun dursun.

İşi gücü bıraktım, çiçek yoluyorum. Bir kucak çiçek yoldum. Huyum kurusun, gelirken bir kucak çiçeğimi yaylacı çadırlarında unuttum. Daha yanarım çiçeklerime.

Bir tek canlı da bu gölde gördüm: Bir küçücük kuş. Kanadını göle değdirip kayboldu.

Fransızlar, gemiyi bulacağız diye, gölde beklemeden Selim Ağayla birlikte yukarı çıktılar. Onları bekliyoruz. Beklemeye imkan kalmadı. Kara bulutlar sağanağı başladı. Gürültüler de gittikçe artıyor. Tipi dayanılmaz bir hal aldı. Biz Nahiye Müdürüyle duramadık. Selim Ağa yakınlarda bir oymak olduğunu söylüyordu. Gölden aşağı inip, Ağrının düzlüğüne düştük. Düzlükte dolanıp duruyoruz. Çadırlar ne yöne düşer?

Bir çoban bir sürü otlatıyor uzakta. Ona bakıyorum. Yalnız el kol sallıyor, yanımıza bir türlü gelmiyor. Edemeyip ben onun yanına gidiyorum:

"Beyim," diyor. "Kusura kalma ben sizin yanınıza gelemedim. Ben koyunların başından azıcık ayrılırsam kurt kapar hemen. Bazan gelir gözümün önünde koyunu alır giderler."

Yağmur altında birkaç saat yürüyerek bir çadıra giriyoruz. Kocaman bir çadır. Çadır değil, meydan yeri. Çadırın bir köşesini kilimlerle ayırıp, bir oda çıkarıyorlar ortaya. Nakışlı, çiçekli bir oda. Böyle güzel bir odayı şimdiye kadar kimse görmemiştir, iddia ederim.

Nakışlı odada yorganların altına giriyoruz. "Bir kilim de üstüme," diyorum. Getiriyorlar.

Akşama doğru Fransızlar sevinç içinde geliyorlar. Bulmuşlar. Birinin elinde kapkara bir kaya parçası. Bu parçayı da ondan koparmışlar: Bir kaya parçası görmüşler, aynen gemiye benziyormuş. Seyyahların tarif ettikleri yerde imiş.

Fransızlara takılıyorum:

"Nuh Hazretleri, bir zaman gelip gemisinin yok olacağını, geminin de bir gün insanlar tarafından aranacağını bilmiş, onun için heykelini yapıp, Ağrıya dikmiş."

Fransızlar artık oralı değil. Ağrının hemen her yanını dolaşıp film çektiler. Bütün dünyada "Nuh gemisi" namına gösterip, para kazanacaklar.

İşte Nuh masalı, Ağrı macerası da burada bitti.

Erzuruma doğru yoldayız. Ağrı uzaklarda kaldı. Başında ak bulutlar, bir ışıltı içinde dönüp duruyorlar.

Ağustos 1952

Sait Faikle Görüşme

Akşamüstleri Tünelden Taksime doğru sol kaldırımdan yürürseniz, gözünüze dalgın, siyah gözlüklü, yüzü kederli, ama müthiş kederli –yüzündeki keder besbellidir, elle tutulacak gibi, yüzde donup kalmıştır–, pantolonu ütüsüz, ağarmış saçları kabarmış bir adam çarpar. Bu adamın, bu Beyoğlu kalabalığı içinde bir hali vardır ki (daha doğrusu her hali) size bu koskocaman şehirde yalnız, yapyalnız olduğunu söyler. Bu neden böyledir? Orasını kimse de bilmez... Bazı adam vardır, insan yüzünde sırf hınç, kin okur. Bazısında gurur, bazısında neşe, bazısında bayağılık, aşağılık... Bu adamın üstünden başından da yalnızlık akar. Bir de bu adama, Kadıköy iskelesinin kanepelerinden birine oturmuş, heybeli köylüleri, çıplak ayaklı serseri çocukları, hanımefendileri seyrederken rastlarsınız.

Bu adam hikayeci Sait Faiktir.

Bir gün, aklımda kaldığına göre bir pırıl pırıl, cam gibi parlayan sonbahar sabahıydı, ona Kadıköy iskelesinin kanepelerinde rastladım.

"Ne var ne yok Sait?" dedim. "Hikaye yazıyor musun?"

"Yok," dedi, "yaşıyorum."

Hüzünlü, ılık, insan sevgisi dolu hikayelerini Sait yazmaz, yaşar. Sait bir dertli, kötülüklerden, aşağılıklardan, dünyadaki cümle bayağılıklardan, kirden iğrenen bir ademoğludur. O daima iyiliği söylemiştir.

Dünyaca ün almış Mark Twain derneğinin fahri üyeliğini aldığını duyunca, bu iş için Saitin ne diyeceğini öğrenmek için

aradım. O gün öğleden sonra İstiklal Caddesindeki kaldırımdan gittim geldim. Sonra Kadıköy iskelesine uğradım, orada da yoktu. Sait anacığı ile birlikte Burgaz adasında oturur, bindim vapura ikinci gün oraya gittim. Anası Saitin aynı gün İstanbula indiğini söyledi. İstanbulda, tarif ettiğim kaldırımda, ona rastladım. Gene dalgın, sinirliydi. Yüzünden düşen bin parça olur derler ya, öyleydi.

"Bu iş için ne dersin?" diyecektim, korktum.

"Merhaba," dedim.

"Merhaba, eyvallah," dedi.

"Ne var, ne yok?" dedim.

"İyilik," dedi.

"Mark Twain..." dedim.

"Aldırma," dedi.

"Bak," dedim, "Sait biliyorsun ki ben röportaj yaparım."

"Sonra?" dedi.

"Söyle," dedim.

Sait beni kırmadı. Teşekkür ederim.

Ben sual sormadan o başladı:

"Bana, Mark Twain Cemiyeti fahri üyeliği verildi, dünya edebiyatına ettiğim hizmetten ötürü. Birçokları gibi ben de şaşırdım. Dünya edebiyatına hizmet filan etmediğimi söylemeye ne hacet. Bu, üyelik verilebilmesi için uydurulmuş nazik bir sebeptir sanırım."

Ben aldım, dedim ki:

"Senden önce, bu cemiyetin ilk üyesi Atatürkmüş..."

"Biliyorum. Beni sevindiren de işte bu. Atatürkten sonra, benim üye olmam, benim için ne büyük bir şereftir. Bir milletin yetiştirdiği en büyük çocuğu ile, o milletin kendi halinde bir küçük hikayecisinin Amerikada bir cemiyette buluşmaları küçük hikayeci için ne bulunmaz şerefli bir fırsattır. Demokrasi de zaten böyle olur. Eğer bu üyelikten memnunsam, bu yüzdendir."

"Politika..." dedim.

Sözümü ağzımda kodu:

"Karışmam."

"Peki, seni bu cemiyete ne sebepten, hangi eserin için üye seçtiler?"

"En büyük devlet adamlarının, başkanların ve başbakanların fahri veya asli üye oldukları bir cemiyete beni de seçmenin aslı nedir diye düşündüm, şunu buldum: Demek ki şimdiden sonra dünya çapında bir hikayeciyi anmak için kurulmuş bir cemiyete dünyanın dört bucağından kendi halinde hikayeciler de seçilecek.

"Türk hikayecilerini temsil ettiğim anlamına alınmasın sakın. Her hikaye yazan ve yayan Türk hikayecisi kendi şahsında bir dilin hikayeciliğini yaptığına göre, şahsıma Mark Twain Cemiyetinin gösterdiği ilgi ve sevgi daha çok Türk hikayeciliğinedir gibi geliyor bana. Ben de bu ilgi ve sevgiyi bütün değerli hikayeci arkadaşlarımla paylaşırım. Kabul ederlerse.

"Kendini bütün dünyaya tanıtmış, sevdirmiş, bir halk çocuğu olan hikayeci Mark Twaini ananların içine Türk dilinin bir hikaye yazarını almayı düşünenlere de teşekkür ederim."

"Mark Twain için ne dersin?"

"Sen de amma sual sorarsın ha. Ne derim! Mark Twain alay edermiş, güldürürmüş, kepaze edermiş cemiyetteki sahte vakarları, petrol krallarını, pamuk prenslerini, demir beylerini, çelik efendilerini sağlığında. Ölümünden sonra da bir Türk hikayecisi ile şakalaşmasın mı? Eyvallah Mark Twain!"

Sonra güldü Sait:

"Daha soracağın?" dedi.

"Eyvallah," dedim.

Ayrıldık. O, bir sinemanın önünde kaldı.

17.5.1953

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana –
Bir Ada Hikayesi 1

Karıncanın Su İçtiği –
Bir Ada Hikayesi 2

Tanyeri Horozları –
Bir Ada Hikayesi 3

Çıplak Deniz Çıplak Ada –
Bir Ada Hikayesi 4

İnce Memed 1

İnce Memed 2

İnce Memed 3

İnce Memed 4

Ortadirek –
Dağın Öte Yüzü 1

Yer Demir Gök Bakır –
Dağın Öte Yüzü 2

Ölmez Otu –
Dağın Öte Yüzü 3

Demirciler Çarşısı Cinayeti –
Akçasazın Ağaları 1

Yusufçuk Yusuf –
Akçasazın Ağaları 2

Yağmurcuk Kuşu –
Kimsecik 1

Kale Kapısı –
Kimsecik 2

Kanın Sesi –
Kimsecik 3

Teneke

Binboğalar Efsanesi

Ağrıdağı Efsanesi

Hüyükteki Nar Ağacı

Yılanı Öldürseler

Deniz Küstü

Al Gözüm Seyreyle Salih

Kuşlar da Gitti

Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca

Sarı Sıcak

Üç Anadolu Efsanesi

Çakırcalı Efe

Nuhun Gemisi – Bu Diyar Baştanbaşa 1

Yanan Ormanlarda Elli Gün –
Bu Diyar Baştanbaşa 2

Peri Bacaları –
Bu Diyar Baştanbaşa 3

Bir Bulut Kaynıyor –
Bu Diyar Baştanbaşa 4

Allahın Askerleri

Baldaki Tuz

Ağacın Çürüğü

Ustadır Arı

Zulmün Artsın

Ağıtlar

Gökyüzü Mavi Kaldı (S. Eyuboğlu ile)

Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor –
Alain Bosquet ile Görüşmeler

Binbir Çiçekli Bahçe

Bugünlerde Bahar İndi

Tek Kanatlı Kuş

Çocuklar İnsandır

Dağın Öte Yüzü - Ortadirek /
Yer Demir Gök Bakır / Ölmez Otu

Yağmurla Gelen

Kalemler

Beyaz Pantolon

Yeşil Kertenkele

Haz. Erkan Irmak
Benim Adım Kırmızı Üzerine Yazılar

A.N. Wilson
Tolstoy

Behçet Necatigil
Konuş ki Göreyim Seni
Vaktin Zulmüne Karşı – Düzyazılar 3
Dost Meclislerinde Kasideler

Camille Laurens
On Dört Yaşındaki Küçük Dansçı

Yıldıray Erdener
Kars'ta Çobanoğlu Kahvehanesi'nde Âşık Karşılaşmaları – Âşıklık Geleneğinin Şamanizm ve Sufizmle Olan Tarihsel Bağları

Franz Kafka
Şato
Ceza Sömürgesi

Amin Maalouf
Uygarlıkların Batışı

Hal Herzog
Sevdiklerimiz, Tiksindiklerimiz, Yediklerimiz – Hayvanlar Hakkında Tutarlı Düşünmek Neden Bu Kadar Zordur?

Nâzım Hikmet
Benerci Kendini Niçin Öldürdü?
Kemal Tahir'e Mahpushaneden Mektuplar

Metin And
Dionisos ve Anadolu Köylüsü
Kısa Türk Tiyatrosu Tarihi
Osmanlı Tasvir Sanatları: 2 – Çarşı Ressamları

Doğan Tekeli
Çebiş Evi'nden Hisar Tepe'ye

Doğan Yarıcı
Hodan

Abdülhalik Renda
Günlükler 1920-1950
Hatırat

Elif Sofya
Hayhuy

William Faulkner
Emily'ye Bir Gül – Seçme Öyküler

Elmore Leonard
Bücürü Ayarla
Rom Kokteyli

Emily Ruskovich
Idaho

Uğur Kökden
Unutmayı Bir Öğrenebilsem

Ömer F. Oyal
Gemide Yer Yok
Önceki Çağın Akşamüstü

Paul Signac
Eugène Delacroix'dan Yeni-İzlenimciliğe

Philippe Soupault
Görünmeyen Yönleriyle

Derviş Zaim
Ares Harikalar Diyarında
Rüyet

Ahmet Emin Yalman
Naziliğin İçyüzü

Marianna Yerasimos
Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi'nde Yemek Kültürü
İstanbullu Rum Bir Ailenin Mutfak Serüveni

Ali Teoman
Yazı, Yazgı, Yazmak

Yüksel Pazarkaya
St Louis Günleri

Waller R. Newell
Tiranlar – Gücün, Adaletsizliğin ve Terörün Tarihi

Nursel Duruel
Geyikler, Annem ve Almanya
Yazılı Kaya